

KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Komentarz

Tom III

Postępowanie rozpoznawcze

redakcja naukowa Tadeusz Ereciński

Tadeusz Ereciński, Jacek Gudowski, Karol Weitz

5. WYDANIE

Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, 2016, wyd. 5;
pod redakcją Tadeusza Erecińskiego

Tom I. Postępowanie rozpoznawcze, art. 1–183
Tadeusz Ereciński, Paweł Grzegorzczak, Jacek Gudowski,
Maria Jędrzejewska, Karol Weitz

Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, art. 183¹–366
Tadeusz Ereciński, Paweł Grzegorzczak, Jacek Gudowski,
Maria Jędrzejewska, Karol Weitz

Tom III. Postępowanie rozpoznawcze, art. 367–505³⁸
Tadeusz Ereciński, Jacek Gudowski, Karol Weitz

Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze.
Postępowanie zabezpieczające, art. 506–757
Tadeusz Ereciński, Jacek Gudowski

Tom V. Postępowanie egzekucyjne, art. 758–1095¹
Henryk Pietrzkowski

Tom VI. Międzynarodowe postępowanie cywilne.
Sąd polubowny (arbitrażowy), art. 1096–1217
Jan Ciszewski, Tadeusz Ereciński, Paweł Grzegorzczak, Karol Weitz

KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Komentarz

Tom III

Postępowanie rozpoznawcze

redakcja naukowa Tadeusz Ereciński

Tadeusz Ereciński, Jacek Gudowski, Karol Weitz

5. WYDANIE

Stan prawny na 1 czerwca 2016 r.

z uwzględnieniem ustawy z dnia 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 218 z późn. zm.), która wchodzi w życie z dniem 1 lipca 2016 r., a także ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1311 z późn. zm.), która wchodzi w życie z dniem 8 września 2016 r.

Wydawca

Klaudia Szawłowska-Milczarek

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Świerk-Bożek

Łamanie

Fotoedytor

Komentarz do:

art. 367–398²¹, 425–458, 479²⁸–497 k.p.c.

© Copyright by Tadeusz Ereciński, Warszawa 2016

art. 398²²–398²³, 424¹–424¹², 459–479, 505¹–505¹⁴ k.p.c.

© Copyright by Jacek Gudowski, Warszawa 2016

art. 399–416¹, 497¹–505, 505¹⁵–505³⁸ k.p.c.

© Copyright by Karol Weitz, Warszawa 2016

ISBN: 978-83-264-8684-5

5. wydanie

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	7
---------------------	---

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)	15
--	----

CZĘŚĆ PIERWSZA Postępowanie rozpoznawcze

KSIĘGA PIERWSZA. PROCES	19
-------------------------------	----

TYTUŁ VI. Postępowanie	19
DZIAŁ V. Środki odwoławcze	19
Rozdział 1. Apelacja	24
Rozdział 1 ¹ . (uchylony)	151
Rozdział 2. Zażalenie	152
DZIAŁ Va. Skarga kasacyjna	194
DZIAŁ Vb. Skarga na orzeczenie referendarza sądowego	313
DZIAŁ VI. Wznowienie postępowania	324
DZIAŁ VII. (uchylony)	457
DZIAŁ VIII. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	457

TYTUŁ VII. Postępowania odrębne	518
DZIAŁ I. Postępowanie w sprawach małżeńskich	518
Rozdział 1. Przepisy ogólne	521
Rozdział 2. Sprawy o rozwód i o separację	536
Rozdział 3. Inne sprawy	556
DZIAŁ II. Postępowanie w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi	562
DZIAŁ III. Postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych	574
Rozdział 1. Przepisy ogólne	578
Rozdział 2. Postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy	652

Rozdział 3. Postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych	660
DZIAŁ IV. Postępowanie w sprawach o naruszenie posiadania	686
DZIAŁ IVa. Postępowanie w sprawach z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów	698
Rozdział 1. (uchylony)	698
Rozdział 2. (uchylony)	698
DZIAŁ IVb. Postępowanie w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone	733
DZIAŁ IVc. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji energetyki	755
DZIAŁ IVd. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji telekomunikacji i poczty	764
DZIAŁ IVe. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji transportu kolejowego	770
DZIAŁ V. Postępowanie nakazowe i upominawcze	774
Rozdział 1. Przepisy ogólne	777
Rozdział 2. Postępowanie nakazowe	777
Rozdział 3. Postępowanie upominawcze	812
DZIAŁ VI. Postępowanie uproszczone	851
DZIAŁ VII. Europejskie postępowania w sprawach transgranicznych	884
Rozdział 1. Europejskie postępowanie nakazowe	886
Rozdział 2. Europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń	913
DZIAŁ VIII. Postępowania elektroniczne	940
Rozdział 1. Elektroniczne postępowanie upominawcze	942
Skorowidz przedmiotowy	983

Wykaz skrótów

Akty prawne

- EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.)
- i. sąd. – zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów oraz innych działów administracji sądowej (Dz. Urz. MS Nr 5, poz. 22 z późn. zm.)
- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.)
- k.h. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. – Kodeks Handlowy (Dz. U. Nr 57, poz. 502 z późn. zm.)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- KN – ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 191 z późn. zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- konwencja lugańska z 1988 r. – Konwencja o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, sporządzona w Lugano dnia 16 września 1988 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 10, poz. 132)
- konwencja lugańska z 2007 r. – Konwencja o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, sporządzona w Lugano dnia 30 października 2007 r. (Dz. Urz. UE L 339 z 21.12.2007, s. 3 z późn. zm.)
- k.p. – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1502 z późn. zm.)

- k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2016 r. poz. 23)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
- k.p.c. z 1930 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 112, poz. 934 z późn. zm.)
- k.p.c. z 1932 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 z późn. zm.)
- k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
- k.r.o. – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 2082 z późn. zm.)
- k.s.h. – ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz.U. z 2013 r. poz. 1030 z późn. zm.)
- p.a.s.c. – ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. poz. 1741 z późn. zm.)
- pr. bank. – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 128 z późn. zm.)
- pr. energ. – ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. – Prawo energetyczne (tekst jedn.: Dz.U. z 2012 r. poz. 1059 z późn. zm.)
- pr. not. – ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (tekst jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 164 z późn. zm.)
- pr. restruk. – ustawa z dnia 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. poz. 978 z późn. zm.)
- pr. upadł. – ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (tekst jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 233 z późn. zm.)
- pr. telekom. – ustawa z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (tekst jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 243 z późn. zm.)
- p.u.s.p. – ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 133 z późn. zm.)
- reg. sąd. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz.U. poz. 2316)
- reg. SN – uchwała Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2003 r. w sprawie regulaminu Sądu Najwyższego (M.P. Nr 57, poz. 898 z późn. zm.)

rozporządzenie nr 44/2001	– rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. Urz. UE L 12 z 16.01.2001, s. 1 z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 19, t. 4, s. 42)
rozporządzenie nr 1/2003	– rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. 81 i 82 Traktatu (Dz. Urz. UE 2003 L 1 z 4.01.2003, s. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 8, t. 2, s. 205)
rozporządzenie nr 805/2004	– rozporządzenie (WE) nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych (Dz. Urz. UE L 143 z 30.04.2004, s. 15 z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne 2004, rozdz. 19, t. 7, s. 28)
rozporządzenie nr 1896/2006	– rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz. Urz. UE L 399 z 30.12.2006, s. 1 z późn. zm.)
rozporządzenie nr 861/2007	– rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz. Urz. UE L 199 z 31.07.2007, s. 1 z późn. zm.)
rozporządzenie nr 1215/2012	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (wersja przekształcona) (Dz. Urz. UE L 351 z 20.12.2012, s. 1 z późn. zm.)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012, s. 47)
TWE	– Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. C 321 E z 29.12.2006, s. 37)
u.e.r. FUS	– ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 748 z późn. zm.)
u.k.s.c.	– ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1025 z późn. zm.)
u.k.w.h.	– ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 707 z późn. zm.)

u.o.f.f.e.	– ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 291)
u.o.k.k.	– ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 184 z późn. zm.)
u.p.k.	– ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 325)
u.p.p.e.	– ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 710 z późn. zm.)
u.r.z.s.	– ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 z późn. zm.)
ustawa o RPD	– ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2086)
ustawa o RPO	– ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1648 z późn. zm.)
ustawa o SN	– ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 499 z późn. zm.)
u.s.u.s.	– ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 121 z późn. zm.)
u.ś.r.	– ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 114 z późn. zm.)
u.t.k.	– ustawa z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1297 z późn. zm.)
ZPO	– <i>Zivilprozessordnung</i> (niemiecki kodeks postępowania cywilnego)

Czasopisma i zbiory orzecznictwa

ADR	– ADR. Arbitraż i Mediacja
AUWr	– Acta Universitatis Wratislaviensis
Biul. SN	– Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego (od 1988 r. – Biuletyn Sądu Najwyższego)
BMS	– Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości
DPP	– Demokratyczny Przegląd Prawniczy
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
Gł. Pr.	– Głos Prawa

Gł. S.	– Głos Sądownictwa
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
GSP-PO	– Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
GSW	– Gazeta Sądowa Warszawska
IC	– Izba Cywilna. Biuletyn Sądu Najwyższego
Inf. Pr.	– Informacja Prawnicza
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
M. Pr. Pr.	– Monitor Prawa Pracy
NP	– Nowe Prawo
N. Pal.	– Nowa Palestra
NPC	– Nowy Proces Cywilny
OSNAPIUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1994 r.)
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego (do 1962 r.)
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna (od 1995 r.)
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1963 r. do 1994 r.)
OSNC-ZD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Zeszyt Dodatkowy
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych (od. 2003 r.)
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Biuletyn Prokuratury Generalnej
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
Pal.	– Palestra
PES	– Problemy Egzekucji Sądowej
PiP	– Państwo i Prawo
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PN	– Przegląd Notarialny
PPC	– Polski Proces Cywilny
PPE	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPP	– Przegląd Prawa Publicznego
PPUŚ	– Prace Prawnicze Uniwersytetu Śląskiego
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Pr. Spółek	– Prawo Spółek

Prz. Legisl.	– Przegląd Legislacyjny
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
PUSiG	– Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych
PwD	– Prawo w Działaniu
Rej.	– Rejent
Rodz. i Pr.	– Rodzina i Prawo
RPE	– Ruch Prawniczy i Ekonomiczny
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
R. Pr.	– Radca Prawny
RZN	– Rzeszowskie Zeszyty Naukowe
SC	– Studia Cywilistyczne
SI	– Studia Iuridica
Sł. Prac.	– Służba Pracownicza
SP	– Studia Prawnicze
SPPiPS	– Studia z zakresu prawa pracy i polityki społecznej
ST	– Samorząd Terytorialny
TPP	– Transformacje Prawa Prywatnego
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
Zb. Orz.	– Zbiór Orzeczeń
Zb. Urz.	– Zbiór Urzędowy
ZNIBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNSA	– Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUŁ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego
ZPAMS	– Zeszyty Problemowo-Analityczne Ministerstwa Sprawiedliwości
ZPUKSW	– Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Inne

ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
ETS/TSUE	– Europejski Trybunał Sprawiedliwości/Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
KRS	– Krajowy Rejestr Sądowy
Prezes UKE	– Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej
Prezes UOKiK	– Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów
Prezes URE	– Prezes Urzędu Regulacji Energetyki
Prezes UTK	– Prezes Urzędu Transportu Kolejowego
SA	– sąd apelacyjny

SN	– Sąd Najwyższy
SW	– sąd wojewódzki
TK	– Trybunał Konstytucyjny

Uwaga: Artykuły bez bliższego oznaczenia są artykułami kodeksu postępowania cywilnego.

USTAWA

z dnia 17 listopada 1964 r.

Kodeks postępowania cywilnego

(tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101; zm.: Dz. U. z 2014 r. poz. 293, poz. 379, poz. 435, poz. 567, poz. 616, poz. 945, poz. 1091, poz. 1161, poz. 1296, poz. 1585, poz. 1626, poz. 1741, poz. 1924; z 2015 r. poz. 2, poz. 4, poz. 218, poz. 539, poz. 978, poz. 1062, poz. 1137, poz. 1199, poz. 1311, poz. 1418, poz. 1419, poz. 1505, poz. 1527, poz. 1567, poz. 1587, poz. 1595, poz. 1634, poz. 1635, poz. 1854; z 2016 r. poz. 195, poz. 437)

CZĘŚĆ PIERWSZA
POSTĘPOWANIE ROZPOZNAWCZE

KSIEGA PIERWSZA PROCES

TYTUŁ VI Postępowanie

DZIAŁ V Środki odwoławcze

Literatura do działu V i Va

I. Adrych-Brzezińska, *Naruszenie art. 6 k.c. oraz art. 233 § 1 k.p.c. jako podstawa apelacji i skargi kasacyjnej*, Pal. 2014 nr 10; **A. Akerberg**, *Środki odwoławcze*, Warszawa 1933; **M. Allerhand**, *Kodeks postępowania cywilnego*, Lwów 1930; **L. Bagińska**, *Skarga kasacyjna w postępowaniu cywilnym. Komentarz oraz wzory pism procesowych*, Warszawa 2012; **W. Bendetson**, *O kasacji według Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1933; **J. Biedroń**, *Gravamen – przesłanka dopuszczalności czy zasadności zaskarżenia w postępowaniu cywilnym? (w:) XX-lecie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu*, Wrocław 2011; **B. Bładowski**, *Nowy system odwoławczy w postępowaniu cywilnym*, Zielona Góra 1996; **Ł. Błaszczak**, *Dopuszczalność skargi kasacyjnej w procesie cywilnym ze względu na wymagania formalne i konstrukcyjne*, cz. I, R. Pr. 2008, nr 3; **Ł. Błaszczak**, *Dopuszczalność skargi kasacyjnej w procesie cywilnym ze względu na wymagania formalne i konstrukcyjne*, cz. II, R. Pr. 2008, nr 4–5; **W. Broniewicz**, *Apelacja, kasacja i skarga kasacyjna w postępowaniu cywilnym (problematyka terminologiczna)*, PiP 1999, z. 3; **W. Broniewicz**, *Dopuszczalność środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym ze względu na przedmiot zaskarżenia*, PiP 1997, z. 5; **W. Broniewicz**, *Prokurator w cywilnym postępowaniu kasacyjnym*, Prok. i Pr. 1997, nr 9; **W. Broniewicz**, *Uchylenie przez Sąd Najwyższy w trybie kasacji wyroku sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym*, PS 2002, nr 4; **S. Cieślak**, *W kwestii możliwości przyjęcia odmiennych skutków procesowych niezachowania przez skarżącego wymagań prawnych apelacji, kasacji i zażalenia*, M. Praw. 2002, nr 11; **S. Cieślak**, *Zasada formalizmu przy wnoszeniu środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym*, PS 2001, nr 4; **W. Czajkowska**, *Kasacja w sprawach cywilnych w praktyce Sądu Najwyższego*, Pr. Spółek 1997, nr 12; **E. Czaplicka**, *Dopuszczalność kasacji ze względu na wartość przedmiotu zaskarżenia*, M. Praw. 1999, nr 10, s. 12; **D. Daniluk**, *Nowe fakty i dowody w po-*

stępowaniu apelacyjnym a zasada prawdy w procesie cywilnym (w:) R. Szttychmiller, M. Różański (red.), *Dowodzenie w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych*, Olsztyn 2014; **U. Daniuk**, **M. Gersdorf**, *Kasacja w orzecznictwie Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych. Sądu Najwyższego*, cz. I, PiZS 1997, nr 9; U. Daniuk, M. Gersdorf, *Kasacja w orzecznictwie Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych. Sądu Najwyższego*, cz. II, PiZS 1997, nr 10; **S. Dmowski**, *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, M. Praw. 1996, nr 4; **H. Dolecki**, *Ciężar dowodu w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1998; **T. Domińczyk**, *Formalne ograniczenia wnoszenia środków odwoławczych do Sądu Najwyższego w kontekście art. 398⁶ oraz art. 424⁸ k.p.c.*, *Studia i Analizy Sądu Najwyższego* 2008, nr 2; **R. Dul**, *Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia a skarga kasacyjna w procesie cywilnym*, Warszawa 2015; **T. Ereciński**, *Apelacja i kasacja w procesie cywilnym*, Warszawa 1996; T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009; T. Ereciński, *Dopuszczalność kasacji w sprawach cywilnych (kilka uwag de lege late i de lege ferenda)* (w:) A. Marciniak (red.), *Księga pamiątkowa ku czci profesora Witolda Broniewicza*, Łódź 1998; T. Ereciński, *Kilka refleksji o przymusie adwokacko-radcowskim* (w:) J. Żuławski (red.), *XX lat samorządu radców prawnych 1982–2002. Księga jubileuszowa*, Warszawa 2002; T. Ereciński, *Kilka uwag o modelu kasacji w sprawach cywilnych*, SI 1994, t. XXI; T. Ereciński, *Ograniczenia w dostępności do kasacji w sprawach cywilnych* (w:) Z. Banaszczyk (red.), *Prace z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci sędziego J. Pietrzykowskiego*, Warszawa 2000; T. Ereciński, *Prawo obce w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1981; T. Ereciński, *Selekcja kasacji w sprawach cywilnych z perspektywy prawnoporównawczej* (w:) *Ars et usus. Księga pamiątkowa ku czci sędziego Stanisława Rudnickiego*, Warszawa 2005; T. Ereciński, *Wprowadzenie* (w:) *Kodeks cywilny. Kodeks postępowania cywilnego. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2005; T. Ereciński, *W sprawie orzekania przez Sąd Najwyższy o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub o przywróceniu stanu poprzedniego (art. 398¹⁶ i 398¹⁹ k.p.c.)* (w:) B. Cudowski, J. Iwulski (red.), *Z aktualnych zagadnień prawa pracy i zabezpieczenia społecznego. Księga Jubileuszowa Profesora Waleriana Sanetry*, Białystok 2013; T. Ereciński, *Zasada iura novit curia w międzynarodowym postępowaniu cywilnym*, SI 1976, t. V; **J. Futro**, *Związanie sądu drugiej instancji wnioskami apelacyjnymi*, Pal. 2008, nr 5–6; **K. Gajda-Roszczyńska**, *Zbieg (kolizja) zażalenia na postanowienie sądu II instancji w przedmiocie zwrotu kosztów procesu do innego składu tego sądu wniesionego przez jedną stronę ze skargą kasacyjną drugiej strony*, PPC 2013, nr 1; **E. Gapska**, *Dopuszczalność przywrócenia terminu do uzupełnienia braków środka odwoławczego (w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, PiP 2012, z. 4; E. Gapska, *Przedsąd w postępowaniu kasacyjnym w sprawach cywilnych*, PS 2006, nr 2, s. 16; E. Gapska, *Wady orzeczeń sądowych*, Warszawa 2009; **L. Garlicki**, *Polska kasacja cywilna w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka* (w:) J. Gudowski, K. Weitz (red.), *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, Warszawa 2011; **A. Góra-Błaszczkowska**, *System środków zaskarżenia*, *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* 2009, nr 6; A. Góra-Błaszczkowska, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz do art. 367–424¹² k.p.c.*, Warszawa 2014; **P. Grzegorzczak**, *Czy sąd II instancji może pominąć nowe fakty lub nowe dowody niezgłoszone w apelacji, lecz dopiero na rozprawie apelacyjnej?*, PPC 2014, nr 1; P. Grzegorzczak, *O zakresie zastosowania art. 369 § 3 k.p.c.*, M. Praw. 2014, nr 19; **S. Grzybowski**, *Struktura i treść przepisów prawa cywilnego, odsyłających do zasad współżycia społecznego*, SC 1965, t. VI; **J. Gudowski**, *Kasacja w postępowaniu cywilnym po zmianach dokonanych ustawami z 12 i 24 maja 2000 r.*, PS 2001, nr 2; J. Gudowski, *Kasacja w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego (z uwzględnieniem aspektów historycznych i prawnoporównawczych)*, Prz. Legisl. 1999, nr 4; J. Gudowski, *Pogląd na apelację* (w:) J. Gudowski, K. Weitz (red.), *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, Warszawa 2011; J. Gudowski, *Pogląd na kasację* (w:) P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik (red.), *Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, Warszawa 2012; J. Gudowski (red.), *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. III. *Środki zaskarżenia*, cz. 1 i 2, Warszawa 2013; **F. Halpern**, *Mylna wykładnia oświadczeń woli*

jako podstawa kasacji, PPC 1934, nr 5; F. Halpern, *Podstawy kasacji cywilnej*, Gł. Pr. 1933, nr 4–6, s. 163; **S. Hanausek**, *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, SC 1971, t. XVII; S. Hanausek, *Problematyka ciężaru dowodu w sądowym postępowaniu cywilnym* (w:) M. Jędrzejewska, T. Ereciński (red.), *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Z. Resicha*, Warszawa 1985; **A.G. Harla**, *Terminy do wniesienia kasacji cywilnej. Uwagi de lege lata i de lege ferenda*, PS 2001, nr 7–8; **J. Iwulski**, *Kasacja po nowelizacji*, PiZS 2000, nr 12; J. Iwulski, *Kasacja w sprawach z zakresu prawa pracy i zabezpieczeń społecznych – pierwsze doświadczenia*, M. Praw. 1997, nr 10; **A. Jakubecki**, *Kilka uwag o instancyjności postępowania cywilnego na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego* (w:) T. Ereciński, K. Weitz (red.), *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały konferencyjne* (Serock, 24–26.09.2009 r.), Warszawa 2010; **J. Jankowski**, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego, cz. I. Postępowanie rozpoznawcze*, M. Praw. 2004, nr 19; J. Jankowski, *Nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzone w 2005 r.*, Warszawa 2005; **M. Jaślikowski**, *Odpowiedź na skargę kasacyjną w polskim procesie cywilnym*, PS 2009, nr 4; M. Jaślikowski, *Wyłączenia podmiotowe spod przymusu adwokacko-radcowskiego w postępowaniu cywilnym* (w:) J. Gudowski, K. Weitz (red.), *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, Warszawa 2011; **S. Jaworski**, *Apelacja cywilna. Komentarz oraz wzory pism procesowych*, Warszawa 2014; S. Jaworski, *Przedsąd w praktyce. Uwagi o prawie do uzasadnienia odmowy rozpoznania kasacji*, M. Praw. 2002, nr 23; **A. Kijowski**, *Dopuszczalność skargi kasacyjnej w sprawach o przywrócenie do pracy*, PS 1997, nr 4; **A. Kincbok**, *Dopuszczalność skargi kasacyjnej ze względu na przedmiot zaskarżenia*, ZPUKSW 2007, nr 7.1; **K. Knoppek**, *Przedsąd jako etap przygotowania kasacyjnego w sprawach cywilnych*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa 2004, nr 1; K. Knoppek, *Uchybienia dowodowe sądu jako podstawa skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia oraz skargi kasacyjnej*, PPC 2014, nr 1; K. Knoppek, *Zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów jako podstawa skargi kasacyjnej*, Pal. 2007, nr 7–8; **K. Kołakowski**, *Dowodzenie w procesie cywilnym*, Warszawa 2000; K. Kołakowski, *Refleksje wokół kasacji w procesie cywilnym*, PS 1997, nr 7–8; K. Kołakowski, *Środki odwoławcze po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 2000 r.*, Warszawa 2000; **W. Korcemny**, *Niewyświetlenie okoliczności sprawy*, PPC 1937, nr 13–14; **K. Korzan**, *Nowy system odwoławczy (apelacja, kasacja) oraz problematyka związana z obaleniem prawomocnych orzeczeń*, Rej. 1997, nr 7–8; **Ł. Kozakiewicz**, *Zarzuty naruszenia zasady swobodnej oceny dowodów w postępowaniu apelacyjnym*, Radca Prawny. Zeszyty Naukowe 2015, nr 4; **K. Koźuch**, *Zmiana charakteru prawnego skargi kasacyjnej a postępowanie apelacyjne*, Studia Iuridica Lublinensia 2010, nr 13; **J. Krajewski**, *Naruszenie prawa materialnego jako podstawa rewizji według Kodeksu postępowania cywilnego*, NP 1958, nr 10; **S. Kruszelnicki**, *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, cz. I*, Warszawa–Poznań 1938; **Z. Krzemiński**, *Wnoszenie kasacji cywilnej*, Warszawa 1996; **W. Kuberska**, *Zwrot wpisu od kasacji przy odmowie przyjęcia kasacji do rozpoznania (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, PS 2007, nr 3; **I. Kunicki**, *Rodzaje związania sądu wydanym orzeczeniem w procesie cywilnym* (w:) *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005)*, Kraków 2006; **J.J. Litauer**, *Komentarz do procedury cywilnej*, Warszawa 1933; **M. Łochowski**, *Odpowiedzialność odszkodowawcza pełnomocnika za wadliwe sporządzenie skargi kasacyjnej*, Prawo i Podatki 2006, nr 2; M. Łochowski, *Uchybienia w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji stanowiące przyczyny nieważności jako podstawy uwzględnienia kasacji*, PS 1999, nr 10; M. Łochowski, *Wiążąca wykładnia prawa, ocena prawna, wskazania co do dalszego postępowania (uwagi na tle art. 386 § 6 i art. 393¹⁷ k.p.c.)*, PS 1997, nr 10; **W. Majer**, *Rzecz o instancjach sądowych i sądzie kasacyjnym*, Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim Złączonego, Kraków 1849; **M. Manowska**, *Apelacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz, orzecznictwo*, Warszawa 2016; M. Manowska, *Przedmiot zaskarżenia kasacją – wybrane zagadnienia*, Pr. Spółek 1998, nr 7–8; M. Manowska, *Skarga o wznowienie postępowania a skarga kasacyjna i skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, PS 2006, nr 1; M. Manowska, *Zmiany w Kodeksie postępowania cywilnego wprowadzone w 2004 r.*, PS 2005, nr 5; **A. Marciniak**, *Cofnięcie apelacji*

w procesie cywilnym (w:) J. Gudowski, K. Weitz (red.), *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, Warszawa 2011; **K. Markiewicz**, Jaki jest termin zażalenia na postanowienie zawarte w wyroku?, PPC 2014, nr 1; **A. Miączyński**, Zagadnienie „istotności” przepisów postępowania w polskim procesie cywilnym, SC 1964, t. V; **M. Michalska**, Cofnięcie skargi kasacyjnej w postępowaniu cywilnym, PS 2003, nr 3; **M. Michalska**, Legitymacja do wniesienia kasacji w postępowaniu cywilnym, Pal. 2003, nr 5–6; **M. Michalska**, Prawo do zaskarżenia orzeczenia w postępowaniu cywilnym (uwagi na tle art. 78 i 176 ust. 1 Konstytucji RP) (w:) P. Pogonowski, P. Cioch, E. Gapska, J. Nowińska (red.), *Współczesne przemiany postępowania cywilnego*, Warszawa 2010; **M. Michalska**, Rozstrzygnięcia sądu kasacyjnego w procesie cywilnym, Kraków 2004; **M. Michalska**, Warunki wniesienia kasacji, M. Praw. 2001, nr 21; **M. Michalska**, Zakres rozpoznania sprawy przez Sąd Najwyższy w postępowaniu cywilnym, PiP 2003, z. 10; **M. Michalska-Marciniak**, Definicja pojęcia „instancja” (w:) T. Ereciński, K. Weitz (red.), *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr o Zakładów Postępowania Cywilnego*, Serock k. Warszawy, 24–26 września 2009 r., Warszawa 2010; **M. Michalska-Marciniak**, Wokół problematyki środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym, Sopot 2015; **M. Michalska-Marciniak**, Zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego a prawo do sądu w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (zaświadczenia wybrane) (w:) J. Gudowski, K. Weitz (red.), *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, Warszawa 2011; **M. Michalska-Marciniak**, Zasada instancyjności w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2012; **W. Miszewski**, Proces cywilny w zarysie, cz. I, Warszawa–Łódź 1946; **J. Mucha**, Nowe regulacje w Kodeksie postępowania cywilnego, R. Pr. 2005, nr 2; **A. Oklejak**, Apelacja w procesie cywilnym, Kraków 1994; **K. Osajda**, Pełnomocnicy uprawnieni do wnoszenia kasacji i występowania przed najwyższymi organami sądowymi, Pal. 2004, nr 11–12; **K. Osajda**, Przesłanki odmowy podjęcia uchwały przez Sąd Najwyższy w postępowaniu cywilnym (w:) J. Gudowski, K. Weitz (red.), *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, Warszawa 2011; **P. Osowy**, Systemy nadzwyczajnych środków zaskarżania w prawie procesowym cywilnym w Europie – zagadnienia wybrane, Rej. 2004, nr 5; **L. Peiper**, Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego, t. II, Kraków 1934; **K. Piasecki**, Wyrok pierwszej instancji w procesie cywilnym, Warszawa 1981; **K. Piasecki**, Zasady doświadczenia w procesie cywilnym, NP 1973, nr 2; **P. Piątak**, Przywrócenie terminu do wniesienia skargi kasacyjnej na skutek wniosku pełnomocnika z urzędu, Pal. 2008, nr 11–12; **M. Pilich**, Zakaz oparcia skargi kasacyjnej na zarzutach dotyczących ustalenia faktów lub oceny dowodów (art. 398⁸ k.p.c.), PS 2008, nr 2; **P. Pogonowski**, Zakaz reformatio-nis in peius w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2004; **P. Rylski**, Czy skarga kasacyjna oparta wyłącznie na podstawach sprzecznych z wykładnią prawa dokonana w tej sprawie przez Sąd Najwyższy (art. 398²⁰ k.p.c.) podlega odrzuceniu, PPC 2014, nr 2; **P. Rylski**, Nierozpoznanie istoty sprawy jako pod-stawa uchylenia orzeczenia w postępowaniu cywilnym (w:) A. Siemiaszko (red.), *Stosowanie prawa. Księga jubileuszowa z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości*, Warszawa 2011; **W. Sanetra**, O roli Sądu Najwyższego w zapewnianiu zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądo-wego, PS 2006, nr 9; **W. Sanetra**, Podstawy kasacyjne w sprawach z zakresu prawa pracy, PiZS 2000, nr 2; **W. Sanetra**, Sąd Najwyższy w systemie wymiaru sprawiedliwości, PS 1999, nr 7–8; **W. Sanetra**, Sądy powszechne i Sąd Najwyższy jako władza sądownicza, PS 2008, nr 6; **W. Sanetra**, Swoboda decyzji sędziowskiej z perspektywy Sądu Najwyższego, PS 2008, nr 11; **M. Sekuła**, Zagadnienie prawne jako okoliczność uzasadniająca przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania, Ius Novum 2008, nr 2; **M. Sekuła-Lelono**, Podstawy zażalenia kasatoryjnego i zakres kognicji Sądu Najwyższego w kasatoryjnym postę-powaniu zażaleniowym, Ius Novum 2015, nr 3; **W. Siedlecki**, Nieważność procesu cywilnego, Warszawa 1966; **W. Siedlecki**, Prawo procesowe cywilne a prawo cywilne materialne, Krakowskie Studia Prawni-cze 1969, t. II; **W. Siedlecki** (red.), *System prawa procesowego cywilnego*, t. III. Zaskarżanie orzeczeń sądowych, Ossolineum 1986; **W. Siedlecki**, Zasady wyrokowania w procesie cywilnym, Warszawa 1957; **M. Sobczyk**, Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania i jego uzasadnienie, R. Pr. 2006, nr 6; **P. Sokal**, Pozbawienie strony możliwości obrony swych praw a nieważność postępowania,

M. Praw. 2013, nr 10; **B. Sołtys, M. Podleś**, *Granice formalizmu procedury cywilnej – wybrane aspekty dotyczące skargi kasacyjnej*, R. Pr. 2008, nr 6; **T. Spyra**, *Błędna wykładnia i niewłaściwe zastosowanie prawa materialnego (w świetle teorii prawa)*, PiP 2013, z. 4; **M. Stefko**, *Odpowiedź na pytania prawne*, NPC 1933, nr 9; **A. Struzik**, *Da mihi factum dabo tibi ius (w: J. Gudowski, K. Weitz (red.), Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego, t. 1, Warszawa 2011)*; **M. Szczepański**, *Zaskarżanie orzeczeń sądowych – kasacja*, M. Praw. 1999, nr 3; **B. Szmulik**, *Pozycja ustrojowa Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2008; **Z. Świeboda**, *Zażalenie i kasacja w postępowaniu upadłościowym oraz w postępowaniu układowym*, PS 1998, nr 2; **J. Świeczkowski**, *Kilka uwag na temat przestrzegania konstytucyjnej gwarancji prawa do sądu i dwuinstancyjnego postępowania sądowego w postępowaniu cywilnym*, PPE 2007, nr 1–2; **A. Torbus**, *W sprawie braku obowiązku uzasadniania postanowienia Sądu Najwyższego o odmowie przyjęcia skargi kasacyjnej w kontekście prawa do sądu*, PS 2007, nr 1; **M. Walasik**, *Dopuszczalność wstrzymania skuteczności orzeczenia*, PPC 2011, nr 4; **M. Walasik**, *Stwierdzenie prawomocności orzeczenia w razie odrzucenia środka zaskarżenia*, PPC 2011, nr 3; **M. Waligórski**, *Niewłaściwy rozkład ciężaru dowodu jako podstawa kasacji*, PPC 1938, nr 5–6; **M. Waligórski**, *Odpowiedź na pytanie prawne*, PiP 1948, z. 2; **M. Waligórski**, *Podstawy kasacyjne procesu cywilnego w świetle różnicy pomiędzy faktem i prawem*, Lwów 1936; **M. Waligórski**, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947; **M. Waligórski**, *Środki odwoławcze Kodeksu postępowania cywilnego w świetle materiałów Komisji Kodyfikacyjnej*, NPC 1933, nr 11; **R. Więckowski**, *Cofnięcie apelacji i kasacji*, PS 2002, nr 7–8; **J. Wiszniewski**, **A. Zieliński**, *Wyroki sądu II instancji w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z przeglądem orzecznictwa*, Warszawa 2013; **T. Wiśniewski**, *Apelacja i kasacja. Nowe środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1996; **T. Wiśniewski**, *Czy potrzebne są zmiany w systemie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym?*, PPC 2011, nr 2; **T. Wiśniewski (w:) H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. II. Artykuły 367–505³⁷**, Warszawa 2013; **T. Wiśniewski**, *O swoistości postępowania kasacyjnego w sprawach cywilnych (zagadnienia wybrane) (w:) P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik (red.), Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, Warszawa 2012; **T. Wiśniewski**, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2009; **M. Wójcik (w:) A. Jakubecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz, Kraków 2005; **N. Wójcik**, *Apelacja cywilna – zarys historyczny i analiza prawnoporównawcza z rewizją*, Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego 2009, nr 3–4; **K. Wróblewska**, *Zmiany w procedurze cywilnej – kasacja*, PS 1996, nr 10; **J. Wróblewski**, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972; **T. Zembrzusi**, *Ewolucja charakteru skargi kasacyjnej w polskim postępowaniu cywilnym (w:) H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencji Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin–Niechorze, 28–30.09.2007*, Warszawa 2009; **T. Zembrzusi**, *Rola Prokuratora Generalnego w cywilnym postępowaniu kasacyjnym*, Prok. i Pr. 2006, nr 2; **T. Zembrzusi**, *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009; **T. Zembrzusi**, *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011; **T. Zembrzusi**, *Zarzut naruszenia art. 233 k.p.c. jako podstawa kasacyjna po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, M. Praw. 2005, nr 23; **T. Zembrzusi**, *Zwolnienie strony od kosztów sądowych oraz pełnomocnictwo procesowe w postępowaniu kasacyjnym*, Pal. 2009, nr 3–4; **A. Zieliński**, *Glosa do wyroku SN z 21 listopada 1997 r., I KKN 825/97*, Pal. 1998, nr 9–10; **A. Zieliński**, *Kasacja jako środek odwoławczy w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego*, Pal. 1996, nr 5–6; **A. Zieliński**, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 1*, Warszawa 2000; **A. Zieliński**, *Sporządzenie kasacji cywilnej po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, M. Praw. 2001, nr 1; **A. Zieliński**, *Sporządzanie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009; **A. Zieliński**, *Wyrok wstępny a kasacja*, Pal. 1997, nr 7–8; **A. Zieliński**, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym. Komentarz praktyczny z przeglądem orzecznictwa. Wzory orzeczeń sądu II instancji*, Warszawa 2014; **A. Zieliński**, *Zmiany w systemie zwyczajnych środków odwoławczych w Kodeksie postępowania cywilnego*, M. Praw. 2000, nr 8.**

Rozdział 1 Apelacja

Art. 367. [Dopuszczalność apelacji]

§ 1. Od wyroku sądu pierwszej instancji przysługuje apelacja do sądu drugiej instancji.

§ 2. Apelację od wyroku sądu rejonowego rozpoznaje sąd okręgowy, a od wyroku sądu okręgowego jako pierwszej instancji – sąd apelacyjny.

§ 3. Rozpoznanie sprawy następuje w składzie trzech sędziów zawodowych. Postanowienia dotyczące postępowania dowodowego na posiedzeniu niejawnym wydaje sąd w składzie jednego sędziego.

§ 4. Postanowienie o przyznaniu i cofnięciu zwolnienia od kosztów sądowych, o odmowie zwolnienia, o odrzuceniu wniosku o zwolnienie oraz o nałożeniu na stronę obowiązku uiszczenia kosztów i skazaniu na grzywnę, jak również postanowienie o ustanowieniu, cofnięciu ustanowienia, o odrzuceniu wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego oraz o skazaniu na grzywnę i nałożeniu na stronę obowiązku uiszczenia ich wynagrodzenia sąd może wydać na posiedzeniu niejawnym w składzie jednego sędziego.

Spis treści

Uwagi ogólne	24
Dopuszczalność apelacji	27
Rodzaje orzeczeń	28
Istnienie wyroku	29
Pokrzywdzenie	29
Legitymacja do wniesienia apelacji	31
Orzecznictwo	33
Skład sądu	35

Uwagi ogólne

1. Apelacja jest podstawowym środkiem odwoławczym, służącym do zaskarżenia merytorycznych orzeczeń sądów I instancji. Jej funkcją nie jest powtórzenie całego postępowania sądu I instancji, ale ponowienie i uzupełnienie tego postępowania w takim zakresie, w jakim jest to niezbędne do wszechstronnego sprawdzenia zasadności oraz legalności zaskarżonego orzeczenia w granicach zaskarżenia dokonanego przez uprawniony podmiot.

W ujęciu ustawy z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo

o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 43, poz. 189 z późn. zm.) apelacja jest środkiem odwoławczym dewolutywnym o charakterze renowacyjnym, wzorowanym na konstrukcji skargi apelacyjnej kodeksu postępowania cywilnego z 1932 r. Uwzględnia jednak również pewne sprawdzone rozwiązania przepisów o rewizji uchylonych w 1996 r. Apelacja jednak nie ma klasycznej postaci, ponieważ sąd II instancji w pewnych wypadkach może również uchylić zaskarżone orzeczenie, tj. wydać wyrok kasatoryjny (por. w szczególności art. 386 § 4).

Celem apelacji jest ponowne rozpoznanie sprawy w tych samych granicach, w jakich był upoważniony ją rozpatrzyć sąd I instancji. Ponowne merytoryczne rozpoznanie sprawy ma naprawić błędy stron oraz błędy popełnione przez sąd I instancji, i w tym znaczeniu jest jak gdyby przedłużeniem procesu przeprowadzonego przed I instancją. W postępowaniu apelacyjnym może być jednak zbadany ponownie całokształt sprawy, a nie tylko to, co zostało ustalone w ramach postępowania przed I instancją. Sąd apelacyjny na równi z sądem I instancji uprawniony jest do rozstrzygania o faktach i o stosowaniu norm prawnych, w pewnym zakresie kontrolując jednocześnie prawidłowość postępowania przeprowadzonego w sądzie niższej instancji.

Ustawa z dnia 1 marca 1996 r. przywróciła w zasadzie system apelacji pełnej (*cum beneficio novorum*), stara się jednak przeciwdziałać niebezpieczeństwu nieprzytoczenia przez strony w sądzie I instancji całego materiału procesowego. Założenie to realizowane jest przez upoważnienie sądu II instancji do pominięcia nowych faktów i dowodów, jeżeli strona mogła je przytoczyć w postępowaniu przed sądem I instancji (chyba że potrzeba powołania się na nie wynikła później – por. uwagi do art. 381). Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz. U. Nr 48, poz. 554 z późn. zm.) dodała ponadto obowiązek powołania nowych faktów i dowodów już w samej apelacji (por. uwagi do art. 368).

Istotę apelacji pełnej scharakteryzował dobitnie Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów – zasada prawna z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55; apelacja pełna *cum beneficio novorum* polega na tym, że sąd II instancji rozpatruje sprawę ponownie, czyli w sposób w zasadzie nieograniczony jeszcze raz bada sprawę rozstrzygniętą przez sąd I instancji. Tym samym postępowanie apelacyjne – choć odwoławcze – ma charakter rozpoznawczy (merytoryczny), a z punktu widzenia metodologicznego stanowi dalszy ciąg postępowania przeprowadzonego w I instancji. Przez spełnianie nieograniczonych funkcji rozpoznawczych spełnia się kontrolny cel postępowania

apelacyjnego; rozpoznanie apelacji ma (powinno) doprowadzić do naprawienia wszystkich błędów sądu I instancji, ewentualnie także błędów stron. Rozpoznawczy charakter apelacji pełnej znajduje umocowanie przede wszystkim w art. 378 § 1, wyraźnie stwierdzającym, że sąd II instancji „rozpoznaje sprawę”, a nie sam środek odwoławczy.

Problematyka apelacji w sposób szczególny została unormowana w postępowaniu uproszczonym (por. art. 505¹ i n.). W tym postępowaniu można ją oprzeć tylko na wymienionych w ustawie zarzutach, co sprawia, że apelacja taka ma charakter niepełny i przeważają w niej elementy dawnej rewizji. Por. J. Jaśkiewicz, *Apelacja w postępowaniu uproszczonym*, PS 2003, nr 10.

2. Wprowadzenie apelacji jako środka odwoławczego skierowanego do sądu II instancji odpowiadało zmianie struktury sądów powszechnych dokonanej w 1990 r., a polegającej na „wyprzedzającym” utworzeniu sądów apelacyjnych. Przez wyeliminowanie ewentualnych błędów rozstrzygnięć sądów niższych orzeczenia sądów II instancji pozwalają jednocześnie ograniczyć zakres kontroli kasacyjnej dokonywanej przez Sąd Najwyższy do niewielu już rodzajów błędów prawnych i bez konieczności kontroli ustaleń faktycznych.

Z ogólnych zasad zaskarżania orzeczeń wynika, że *de lege lata* nieskuteczne jest zrzeczenie się apelacji przez stronę zarówno wówczas, gdy złożyłaby ona takie oświadczenie przed sądem I instancji po wydaniu przezeń wyroku, jak i wtedy, gdy strony (uczestnicy postępowania) zawarłyby odpowiednie porozumienie. W rezultacie dla strony, która zrzekłaby się apelacji, nie wynikają żadne ujemne skutki procesowe.

Wyjątek od tej zasady przewidziano w postępowaniu uproszczonym (por. art. 505⁸ § 3).

Por. m.in. A. Akerberg, *Środki odwoławcze. Komentarz do art. 393–441 k.p.c.*, Warszawa 1933; W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie*, cz. I, Warszawa–Łódź 1946, s. 213 i n.; M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 661 i n.; W. Siedlecki, *Podstawy rewizji cywilnej*, Warszawa 1959; W. Siedlecki (red.), *System prawa procesowego cywilnego*, t. III. *Zaskarżanie orzeczeń sądowych*, Ossolineum 1986; *idem*, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971; *idem*, *Nowy środek odwoławczy: apelacja*, PS 1993, nr 6; A. Oklejak, *Apelacja w procesie cywilnym*, Kraków 1994; B. Bładowski, *Nowy system odwoławczy w postępowaniu cywilnym*, Zielona Góra 1996; T. Ereciński, *Apelacja i kasacja w procesie cywilnym*, Warszawa 1996; *idem*, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009; T. Wiśniewski, *Apelacja i kasacja. Nowe środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1996; S. Dmowski, *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, M. Praw. 1996, nr 4; A. Zieliński, *Apelacja*

według noweli Kodeksu postępowania cywilnego z 1996 r., Pal. 1996, nr 3–4; J. Iwulski, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego, ze szczególnym uwzględnieniem spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych*, PS 1996, nr 9; W. Broniewicz, *Apelacja, kasacja i skarga kasacyjna w postępowaniu cywilnym (problematyka terminologiczna)*, PiP 1999, z. 3; E. Kawala, *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Toruń 1999; K. Kołakowski, *Środki odwoławcze po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 2000 r.*, Warszawa 2000; *idem*, *Dowodzenie w procesie cywilnym*, Warszawa 2000; T. Wiśniewski, *Wybrane problemy procesowe po majowej nowelizacji przepisów o postępowaniu apelacyjnym i kasacyjnym w sprawach cywilnych*, R. Pr. 2000, nr 6; A. Zieliński, *Zmiany w systemie zwyczajnych środków odwoławczych w Kodeksie postępowania cywilnego*, M. Praw. 2000, nr 8; M. Piotrowski, *Wymogi apelacji. Zakres kognicji sądu II instancji*, Warszawa 2001; *idem*, *Orzeczenia sądu II instancji*, M. Praw. 2001, nr 3; S. Cieślak, *Zasada formalizmu przy wnoszeniu środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym*, PS 2001, nr 4; Z. Krzeziński, *Wnoszenie apelacji cywilnej*, Warszawa 1996; M. Piotrowski, *Jaki de lege lata w postępowaniu apelacyjnym jest kształt instytucji tzw. prawa nowości*, M. Praw. 2001, nr 8; R. Więckowski, *Cofnięcie apelacji i kasacji*, PS 2002, nr 7–8; P. Pogonowski, *Zakaz reformationis in peius w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2004; A. Jarocho, *Postępowanie dowodowe w cywilnym postępowaniu apelacyjnym* (w:) B. Guzik, N. Buchowska, P. Wiliński (red.), *Prawo wobec wyzwań współczesności*, t. 5, *Materiały sesji naukowej* (Poznań, 8.04.2008 r.), Poznań 2008; T. Wojciechowski, *Stosowanie prawa materialnego przez sąd drugiej instancji w postępowaniu apelacyjnym a zarzuty apelacyjne*, PS 2003, nr 4; J. Gudowski, *Pogląd na apelację* (w:) J. Gudowski, K. Weitz (red.), *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, Warszawa 2011, s. 241; T. Wiśniewski (w:) J. Gudowski (red.), *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. III. *Środki zaskarżenia*, cz. 1, Warszawa 2013.

3. Należy zaznaczyć, że ustawa używa pojęcia „apelacja” również do oznaczenia piśma procesowego wszczynającego postępowanie apelacyjne, podobnie jak uchylone przepisy o rewizji dotyczyły, oprócz rewizji, także skargi rewizyjnej.

Dopuszczalność apelacji

4. Przez dopuszczalność apelacji należy rozumieć: istnienie zaskarżonego orzeczenia, właściwość apelacji pod względem przedmiotowym, tzn. rodzajów orzeczeń, od których ona przysługuje, legitymację do jej wniesienia oraz pokrzywdzenie zaskarżonym orzeczeniem. O dopuszczalności tego środka odwoławczego decyduje ponadto wniesienie go w określonym terminie do odpowiedniego sądu (por. art. 369) wraz z zachowaniem wymagań formalnych (w tym tzw. wymagań konstrukcyjnych – art. 368).

Por. J. Gudowski (red.), *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. III. *Środki zaskarżenia*, cz. 1, Warszawa 2013, s. 88 i n. oraz 134 i n.

Rodzaje orzeczeń

5. Apelację można wnieść od każdego wyroku w procesie i postanowienia co do istoty sprawy wydanego w postępowaniu nieprocesowym. Kodeks nie przewiduje więc żadnej selekcji spraw ani ograniczeń w zaskarżeniu merytorycznego rozstrzygnięcia sądu I instancji do sądu wyższego. Dopóki istnieje dwustopniowe sądownictwo I instancji (sądy rejonowe i sądy okręgowe), dopóty sądami II instancji są odpowiednio sąd okręgowy i sąd apelacyjny.

Apelacja przysługuje od wyroku wstępnego, częściowego, uzupełniającego oraz wydanego na skutek wniesienia powództwa przeciwegzekucyjnego. Od wyroku zaocznego apelację może wnieść tylko powód. Na orzeczenie o zwrocie kosztów procesu oraz nadaniu wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności apelacja przysługuje tylko wtedy, gdy strona złożyła środek zaskarżenia co do istoty sprawy. Jeżeli strona skarży tylko orzeczenie o kosztach lub rygorze, powinna wnieść zażalenie (por. art. 394 § 1).

Środki odwoławcze są dopuszczalne tylko w celu zmiany lub sprostowania sentencji orzeczenia. Apelacją nie można zaskarżyć uzasadnienia orzeczenia.

Apelacja jest niedopuszczalna w sytuacji, gdy sąd nie orzekł o całości żądania strony (nie można oprzeć apelacji wyłącznie na takim zarzucie). W takim wypadku przysługuje stronie wniosek o uzupełnienie wyroku (por. art. 351) lub prawo wytoczenia odrębnego powództwa o roszczenie, o którym sąd nie orzekł w wyroku. Nie można natomiast domagać się zmiany bądź uchylecia orzeczenia nieistniejącego (postanowienie SN z dnia 24 listopada 1971 r., I PR 75/71, OSNPG 1972, nr 7, poz. 46).

6. O rodzaju środka odwoławczego decyduje przedmiot rozstrzygnięcia, a nie postać, jaką sąd nadał swemu orzeczeniu – por. uchwałę połączonych Izb SN: Cywilnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 6 marca 1972 r., III CZP 27/71, OSNCP 1973, nr 1, poz. 1; postanowienie SN z dnia 27 lutego 1997 r., I PKN 40/96, OSNAPiUS 1998, nr 1, poz. 14 oraz uwagi do art. 394.

Mylne oznaczenie przez stronę środka odwoławczego, gdy chodzi o apelację lub zażalenie, nie powoduje dla niej ujemnych konsekwencji, jeżeli tylko z treści wniesionego środka odwoławczego wynika, że jest środkiem właściwym w konkretnym wypadku.

Zgodnie z postanowieniem SN z dnia 27 lutego 1997 r., I PKN 40/96 o charakterze pisma procesowego jako środka zaskarżenia wyroku sądu I instancji rozstrzyga treść pisma, a nie jego nazwa.

Istnienie wyroku

7. W doktrynie rozróżnia się wyroki wadliwe, których braki mogą być usunięte środkami prawnymi, oraz wyroki faktycznie i prawnie nieistniejące. Wyrok faktycznie nie istnieje, gdy został wydany przez osobę, która nie reprezentuje władzy sądowej oraz gdy został wydany w nieistniejącym postępowaniu. Wyrok nie istnieje prawnie, gdy nie ma zasadniczych elementów wymaganych przez ustawę dla tego aktu jurysdykcyjnego.

Por. m.in. K. Korzan, *Wyroki nieistniejące*, s. 190 i n., PPIA, Wrocław 1976, t. VII; J. Sikora, *Orzeczenia nieistniejące*, SC 1978, t. XXIX, s. 183 i n.; B. Bładowski, *Orzeczenia nieistniejące w cywilnym postępowaniu odwoławczym*, NP 1991, nr 1–3, s. 79 i n.; K. Markiewicz, *Problem sententia non existens na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Rej. 2002, nr 11, s. 82 i n.; Ł. Błaszczak, *Orzeczenia nieistniejące w sądowym postępowaniu cywilnym* (w:) Ł. Błaszczak (red.), *Wokół problematyki orzeczeń*, Toruń 2007, s. 7 i n. oraz E. Gapska, *Wady orzeczeń sądowych*, Warszawa 2009, s. 150 i n.

Założeniem apelacji jest istnienie wyroku (*sententia existens*). Wyrok może więc być zaskarżony tylko w takiej części, w jakiej istnieje, czy to wtedy, gdy uwzględnia powództwo lub wniosek, czy też, gdy oddala powództwo lub wniosek w postępowaniu nieprocesowym.

Zgodnie z orzecnictwem SN brak należytego ogłoszenia orzeczenia oraz brak podpisu sędziego powodują, że orzeczenie takie nie istnieje w sensie prawnoprocesowym (por. np. uchwałę SN z dnia 26 września 2000 r., III CZP 29/00, OSNC 2001, nr 2, poz. 25 z glosą A. Jucewicz, PS 2001, nr 1, s. 140; postanowienie SN z dnia 17 listopada 2005 r., I CK 298/05, OSNC 2006, nr 9, poz. 152 z glosą Ł. Błaszczaka, Rej. 2007, nr 1, s. 120; uchwałę SN z dnia 13 marca 2002 r., III CZP 12/02, OSNC 2003, nr 2, poz. 17; postanowienie SN z dnia 21 stycznia 2003 r., III CZP 84/02, OSNC 2003, nr 10, poz. 140).

Apelacja zaskarżająca orzeczenie nieistniejące podlega odrzuceniu (tak Sąd Najwyższy np. w postanowieniu z dnia 28 maja 1998 r., III CKN 409/98, LEX nr 519240; orzeczeniu z dnia 4 listopada 1998 r., I CKN 409/98, niepubl.).

Pokrzywdzenie

8. W doktrynie prawa procesowego sporna jest konieczność istnienia pokrzywdzenia (*gravamen*) czy też interesu prawnego w zaskarżeniu orzeczenia (por. m.in. S. Włodyka, *Interes prawny w procesie cywilnym i postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1991, s. 160 i n.; A. Mielcarek, *Wnioski rewizji cywilnej*, Warszawa 1973,

s. 16; A. Oklejak, *Apelacja w procesie...*, s. 10 i n.; S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, SC 1971, t. XVII, s. 228; T. Zembrzuski, *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011, s. 135 i n.

Niewątpliwie apelację może wnieść strona niezadowolona z rozstrzygnięcia wydanego przez sąd I instancji („pokrzywdzona” tym rozstrzygnięciem), inaczej mówiąc, strona, która nie utrzymała się ze swymi żądaniami i wnioskami. Wynika to także stąd, że strona powinna żądać zmiany lub uchylenia wyroku (por. art. 368). Byłoby absurdem, gdyby strona mogła żądać zmiany lub uchylenia wyroku dla niej korzystnego. W postanowieniu z dnia 13 sierpnia 1997 r., I CKN 207/97 (LEX nr 1227809) i postanowieniu z dnia 5 września 1997 r., III CKN 152/97 (LEX nr 50615), Sąd Najwyższy stwierdził wyraźnie, że strona nie może zaskarżyć orzeczenia, które jest dla niej jednoznacznie korzystne i zgodne z jej wnioskami.

W orzeczeniu z dnia 7 lutego 1962 r., 2 CR 763/60 (OSPiKA 1963, z. 4, poz. 102 z głosem S. Włodyki, PiP 1964, z. 4, s. 631) Sąd Najwyższy podkreślił jednak, że w razie wadliwości postępowania dotyczącej uprawnień procesowych pozwanego, stanowiącej o nieważności tego postępowania, dopuszczalne jest zaskarżenie przez stronę powodową nawet wyroku uwzględniającego jej roszczenia.

Przepisy o apelacji natomiast nie wymagają, ani bezpośrednio, ani pośrednio, istnienia interesu strony w zaskarżeniu. Dopuszczalność apelacji zatem nie jest uzależniona od wykazania interesu strony w zaskarżeniu orzeczenia. Por. również orzeczenie SN z dnia 9 kwietnia 1953 r., II CZ 3109/52, NP 1954, nr 5–6, s. 163; uchwałę składu siedmiu sędziów SN z dnia 17 lutego 1954 r., C 1342/54, PiP 1956, z. 1, s. 179; orzeczenie SN z dnia 1 grudnia 1961 r., 4 CR 212/61, OSPiKA 1962, z. 11, poz. 293; wyrok SN z dnia 22 listopada 1968 r., I CR 538/68, OSNCP 1969, nr 11, poz. 204; uzasadnienie uchwały SN z dnia 16 grudnia 1971 r., III CZP 79/71, OSNCP 1972, nr 6, poz. 101 i uzasadnienie uchwały SN z dnia 31 maja 1976 r., III CZP 30/76, OSNCP 1976, nr 11, poz. 245.

Po 1990 r. w orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntował się jednak pogląd, że interes skarżącego w zaskarżeniu orzeczenia jest warunkiem dopuszczalności zaskarżenia orzeczenia, tj. orzeczenie musi być niezgodne z żądaniem zgłoszonym przez stronę w procesie.

Por. m.in. postanowienie SN z dnia 8 kwietnia 1997 r., I CKN 57/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 166; wyrok SN z dnia 20 maja 1999 r., I CKN 1139/97, OSNC 2000, nr 1, poz. 6; wyrok SN z dnia 19 stycznia 2009 r., II PK 132/08, OSNP 2010, nr 15–16, poz. 186; postanowienie SN z dnia 14 grudnia 2012 r., IV CZ 161/12, LEX nr 1288749 i postanowienie SN z dnia 8 marca 2013 r., III CZ 11/13, LEX nr 1331312.

W wyroku z dnia 8 grudnia 2009 r., I UK 195/09 (OSNP 2011, nr 13–14, poz. 190), Sąd Najwyższy stwierdził, że *gravamen*, rozumiany jako pokrzywdzenie polegające na niekorzystnej dla strony różnicy między zgłoszonym przez nią żądaniem a sentencją orzeczenia, wynikającej z porównania zakresu żądania i treści rozstrzygnięcia, jest przesłanką zaskarżenia orzeczenia w postępowaniu cywilnym. Sąd Najwyższy podkreślił, że o istnieniu interesu prawnego w zaskarżeniu przez powoda orzeczenia w części uwzględniającej powództwo można mówić, w razie gdyby postępowanie było dotknięte nieważnością.

Por. J. Biedroń, *Gravamen – przesłanka dopuszczalności czy zasadności zaskarżenia w postępowaniu cywilnym?* (w:) *XX-lecie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu*, Wrocław 2011, s. 27 i n.

Zasada *gravaminis* doznaje ograniczeń w postępowaniu nieprocesowym ze względu na rządzącą tym postępowaniem zasadę oficjalności i generalnie niepodzielny charakter postanowień rozstrzygających istotę sprawy (zob. uzasadnienie postanowienia SN z dnia 8 kwietnia 1997 r., I CKN 57/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 166 oraz uzasadnienie postanowienia SN z dnia 21 czerwca 2006 r., I CK 329/05, LEX nr 488999).

W uchwale składu siedmiu sędziów – zasada prawna z dnia 15 maja 2014 r., III CZP 88/13 (OSNC 2014, nr 11, poz. 108), Sąd Najwyższy rozstrzygnął wątpliwości co do tego, czy brak interesu prawnego stanowi przyczynę oddalenia czy odrzucenia środka zaskarżenia i stwierdził, że pokrzywdzenie orzeczeniem (*gravamen*) jest przesłanką dopuszczalności środka zaskarżenia, chyba że interes publiczny wymaga merytorycznego rozpoznania tego środka.

Legitymacja do wniesienia apelacji

9. Uprawnione do wniesienia apelacji są przede wszystkim strony procesowe, a w wypadkach współuczestnictwa procesowego – także samodzielnie każdy ze współuczestników. Współuczestnik sporu jednak nigdy nie jest legitymowany do wniesienia apelacji przeciwko drugiemu współuczestnikowi, występującemu po tej samej stronie procesowej, choćby rozstrzygnięcie sądu odnoszące się do drugiego współuczestnika oddziaływało na jego prawa lub obowiązki. Por. m.in. wyrok SN z dnia 4 września 1967 r., I PR 245/67, OSNCP 1968, nr 4, poz. 70; uchwałę SN z dnia 31 października 1968 r., III CZP 80/68, OSNCP 1969, nr 6, poz. 106; uchwałę SN z dnia 22 kwietnia 1991 r., III CZP 34/91, OSNCP 1992, nr 2, poz. 24; uchwałę SN z dnia 14 listopada 1991 r., III CZP 112/91, OSP 1992, z. 7–8, poz. 169 i postanowienie SN z dnia 10 września 1997 r., II CKN 345/97, LEX nr 50523.
10. Zgodnie z postanowieniem SN z dnia 1 kwietnia 2003 r., II CKN 1413/00 (LEX nr 78822), współpозwanemu w procesie nie przysługuje prawo zaskarżenia

wyroku w części oddalającej powództwo w stosunku do pozostałego pozwanego także wówczas, gdy uwzględnienie powództwa w całości lub w części wpływa na zakres odpowiedzialności tego skarżącego. Zaskarżenie wyroku w części oddalającej powództwo wobec innych pozwanych może nastąpić tylko przez powoda.

11. Legitymacja do wniesienia apelacji przysługuje także interwenientowi ubocznemu (zarówno samoistnemu, jak i niesamoistnemu), z tym zastrzeżeniem, że apelacja wniesiona przez interwenienta niesamoistnego może być pozbawiona skutków w następstwie złożenia przez stronę, do której interwenient przystąpił (lub przystępuje, wnosząc apelację), oświadczenia, że nie popiera jego apelacji (por. uwagi do art. 79 i 81).
12. Apelację może wnieść także prokurator (por. art. 7 i 60), i to niezależnie od tego, czy brał udział w postępowaniu przed sądem I instancji oraz analogicznie Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka i Rzecznik Praw Pacjenta w zakresie spraw, w których mają uprawnienia ustawowe.

Uprawnienie do zaskarżenia orzeczenia przysługuje także organizacji pozarządowej w granicach określonych w art. 61 i n., inspektorowi pracy i powiatowemu (miejskiemu) rzecznikowi konsumentów.

Legitymację do wniesienia apelacji ma także następca prawny strony.

13. Według uchwały SN z dnia 25 kwietnia 1980 r., III CZP 21/80 (OSPika 1981, z. 3, poz. 44 z glosą B. Bładowskiego), osoba, w stosunku do której z naruszeniem art. 194 został wydany wyrok, uprawniona jest do zaskarżenia go rewizją. Wydaje się, że orzeczenie to jest aktualne, gdyż legitymacja do zaskarżenia orzeczenia przysługuje zawsze osobom, które zostały oznaczone jako strony w zaskarżonym przez nie orzeczeniu. Wadliwe zaś dopozwanie, a następnie oznaczenie dopozwanego jako strony, może uzasadniać, w następstwie wniesienia apelacji, zmianę wyroku sądu I instancji przez sąd odwoławczy.
14. Wniesiona apelacja może być cofnięta bez zgody strony przeciwnej. Wobec uchylenia w 1996 r. art. 393 § 2, należy przyjąć, że cofnięcie apelacji nie podlega kontroli co do dopuszczalności tej czynności ze strony sądu. Nowelizacja z 2000 r. wprowadziła wyraźnie takie rozwiązanie w nowym art. 391 § 2. W obecnym brzmieniu w razie cofnięcia apelacji sąd II instancji umarza postępowanie apelacyjne i orzeka o kosztach, stosując odpowiednio przepisy o kosztach przy cofnięciu pozwu. Gdyby cofnięcie apelacji nastąpiło jeszcze przed sądem I instancji, postępowanie powinien umorzyć sąd I instancji. W takiej sytuacji zaskarżone orzeczenie stanie się prawomocne, gdyż skarga kasacyjna nie przysługuje od orzeczenia sądu I instancji.

Orzecznictwo

15. W postanowieniu z dnia 22 kwietnia 1998 r., I CKN 856/97 (OSNC 1999, nr 1, poz. 4), Sąd Najwyższy stwierdził, że zaniechanie przez adwokata będącego pełnomocnikiem strony czynności procesowych przysługujących lub obciążających tę stronę nie powoduje powstania – zastrzeżonego w art. 13 EKPC – prawa do skutecznego środka odwoławczego.
16. Według uchwały SN z dnia 17 października 1978 r., III CZP 62/78 (OSNCP 1979, nr 5, poz. 88 z glosą B. Bładowskiego, NP 1980, nr 10, s. 138), brak protokołu ogłoszenia wyroku nie wyłącza ustalenia, że wyrok był ogłoszony. Nieogłoszenie wyroku nie stanowi przeszkody do jego zaskarżenia.
17. W uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 25 lutego 1999 r., III ZP 34/98 (OSNAPiUS 2000, nr 2, poz. 44), Sąd Najwyższy przyjął, że dopuszczalna jest apelacja powoda od wyroku, w którym sąd I instancji – na podstawie art. 477¹ § 2 k.p.c. w zw. z art. 8 i 56 k.p. – zasądził odszkodowanie zamiast żądanego przywrócenia do pracy i nie oddalił powództwa w żadnym zakresie.
18. W uchwale z dnia 22 października 1968 r., III CZP 78/68 (OSNCP 1969, nr 6, poz. 105), Sąd Najwyższy przyjął, że środkiem odwoławczym od orzeczenia oddalającego skargę o wznowienie postępowania jest rewizja. Obecnie przysługiwać będzie w takiej sytuacji apelacja (por. uchwałę SN z dnia 31 stycznia 2001 r., III CZP 51/00, OSNC 2001, nr 6, poz. 81).
19. Nieusuwalny brak uzasadnienia wyroku nie stanowi przeszkody do rozpoznania sprawy na skutek apelacji wniesionej od tego wyroku (uchwała SN z dnia 9 lutego 2000 r., III CZP 38/99, OSNC 2000, nr 7–8, poz. 126).
20. Jeżeli po wadliwie stwierdzonej prawomocności wyroku rozwodowego jedno z małżonków zawarło nowy związek małżeński, a obie strony nowego związku o tej wadliwości nie wiedziały, apelacja od wyroku w części orzekającej rozwód staje się niedopuszczalna (uchwała SN z dnia 28 października 2004 r., III CZP 56/04, Wo-kanda 2005, nr 1, s. 7).
21. Od wyroku SN uchylającego sprzeczną z prawem uchwałę organu adwokatury apelacja nie przysługuje (postanowienie SN z dnia 21 marca 2006 r., III SO 8/06, OSNP 2007, nr 9–10, poz. 149).
22. Apelacja pozwanego od wyroku nakazującego opróżnienie lokalu mieszkalnego niezawierającego rozstrzygnięcia o prawie do lokalu socjalnego ze względu na ustalenie, że pozwany nie jest lokatorem w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 1 usta-

wy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2005 r. Nr 31, poz. 266 z późn. zm. [obecnie tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 150 z późn. zm.]), jest dopuszczalna również w razie wskazania w niej, że wyrok jest zaskarżony w części nieprzynajmniej lokalu socjalnego (uchwała SN z dnia 6 czerwca 2007 r., III CZP 63/07, IC 2007, nr 7–8, s. 7).

23. Od postanowienia wstępnego wydanego na podstawie art. 685, w którym nie rozstrzygnięto zgłoszonego w sprawie o dział spadku wniosku o zasiedzenie, uczestnikowi wnoszącemu o oddalenie tego wniosku przysługuje apelacja (uchwała SN z dnia 28 kwietnia 2010 r., III CZP 9/10, OSNC 2010, nr 10, poz. 136).
24. Apelacja przysługuje od postanowienia sądu I instancji w przedmiocie przyznania wynagrodzenia zarządcy – art. 939 § 1 w zw. z art. 615 (uchwała SN z dnia 18 marca 2011 r., III CZP 140/10, OSNC 2011, nr 11, poz. 123).
25. Dopuszczalna jest apelacja powoda od wyroku wydanego na podstawie art. 94 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze (tekst jedn.: Dz. U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947 z późn. zm. [obecnie art. 147 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze, tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 196 z późn. zm.]), w którym sąd I instancji, uwzględniając powództwo przez przywrócenie stanu poprzedniego w sposób kwestionowany przez powoda, nie zastosował innego możliwego ze sposobów naprawienia szkody i nie oddalił powództwa w tym zakresie (postanowienie SN z dnia 10 lutego 2010 r., V CZ 67/09, OSNC 2010, nr 9, poz. 128).
26. Orzeczenie restytucyjne podjęte przez sąd II instancji nie może być kontrolowane apelacją w odrębnym dwuinstancyjnym postępowaniu. W obecnym stanie prawnym nie przysługuje apelacja od orzeczenia II instancji o zwrocie świadczenia na podstawie art. 338 § 1 (postanowienie SN z dnia 25 lutego 2010 r., II PZ 3/10, LEX nr 585788).
27. Pozwany może zaskarżyć apelacją wyrok oddalający powództwo, jeżeli sąd I instancji oddalił je na skutek uwzględnienia ewentualnego zarzutu potrącenia wierzytelności, bez zbadania postawionego na pierwszym miejscu zarzutu bezzasadności powództwa (postanowienie SN z dnia 24 lipca 2013 r., V CZ 44/13, OSNC 2014, nr 4, poz. 44).
28. Zgodnie z uchwałą SN z dnia 10 lipca 2015 r., III CZP 44/15 (Biul. SN 2015, nr 7, s. 7), ogłoszenie wyroku przez sąd I instancji z naruszeniem art. 326 § 1 zdanie drugie k.p.c. nie wpływa na dopuszczalność apelacji.

Skład sądu

29. Sąd II instancji rozpoznaje apelację w składzie trzech sędziów zawodowych. Jedynie postanowienia dotyczące postępowania dowodowego, wydawane na posiedzeniu niejawnym, sąd może wydać jednoosobowo.

Inaczej jest w apelacji w postępowaniu uproszczonym. Por. uwagi do art. 505¹⁰.

Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1025 z późn. zm.) dodała § 4 do art. 367, z którego wynika, że także wymienione w nim postanowienia sąd II instancji może wydać na posiedzeniu niejawnym w składzie jednego sędziego.

30. Por. także uwagi do art. 518.

Art. 368. [Wymagania apelacji]

§ 1. Apelacja powinna czynić zadość wymaganiom przewidzianym dla pisma procesowego, a ponadto zawierać:

- 1) **oznaczenie wyroku, od którego jest wniesiona, ze wskazaniem, czy jest on zaskarżony w całości czy w części;**
- 2) **zwięzłe przedstawienie zarzutów;**
- 3) **uzasadnienie zarzutów;**
- 4) **powołanie, w razie potrzeby, nowych faktów i dowodów oraz wykazanie, że ich powołanie w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji nie było możliwe albo że potrzeba powołania się na nie wynikła później;**
- 5) **wniosek o zmianę lub o uchylenie wyroku z zaznaczeniem zakresu żądanej zmiany lub uchylenia.**

§ 2. W sprawach o prawa majątkowe należy oznaczyć wartość przedmiotu zaskarżenia. Wartość ta może być oznaczona na kwotę wyższą od wartości przedmiotu sporu wskazanej w pozwie jedynie wtedy, gdy powód rozszerzył powództwo lub sąd orzekł ponad żądanie. Przepisy art. 19–24 i 25 § 1 stosuje się odpowiednio.

Spis treści

Uwagi wstępne	36
Wymagania apelacji jako pisma procesowego	37
Oznaczenie wyroku i zakresu zaskarżenia	37
Zarzuty	38
Nowe fakty i dowody	42
Wnioski apelacji	42

Wartość przedmiotu zaskarżenia	44
Opłata od apelacji	47

Uwagi wstępne

1. Czynność zaskarżenia orzeczenia sądu I instancji musi spełniać, poza wymaganiami co do czasu i miejsca dokonania (por. art. 369), także wymagania co do formy (wymagania formalne). Ich niespełnienie może spowodować, że czynność zaskarżenia będzie bezskuteczna i apelacja zostanie odrzucona (por. art. 370 i 373).

Zachowanie wymagań formalnych apelacji zatem warunkuje dopuszczalność jej rozpoznania przez sąd II instancji oraz wyznacza zakres rozpoznania. Wśród wymagań formalnych apelacji należy rozróżnić wymagania zwykłe (art. 368 § 1 i 2) oraz tzw. wymagania konstrukcyjne, które decydują o tym, że dany środek zaskarżenia ma cechy przypisane przez ustawę apelacji (art. 368 § 1 pkt 1–5).

Po uchyleniu art. 370¹ nie może nastąpić już odrzucenie apelacji *a limine* w razie stwierdzenia jej braków konstrukcyjnych. Strona musi być uprzednio wezwana przez sąd do uzupełnienia wszystkich braków w wyznaczonym terminie.

Wymagania przewidziane w art. 368 nie mają zastosowania do środków odwoławczych wnoszonych przez osobę, której bezpośrednio dotyczy postępowanie przewidziane w ustawie z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375 z późn. zm.) – por. art. 47 tej ustawy oraz art. 560 § 2 k.p.c.

Artykuł 368 jest odpowiednikiem uchylonego w 1996 r. art. 370 (w związku z wprowadzeniem apelacji), z tą różnicą, że zamiast przytoczenia podstaw rewizyjnych wymagane jest przytoczenie zarzutów. Zmiana ta ma istotne znaczenie. Apelacja bowiem nie jest ograniczona do określonych podstaw zaskarżenia, co wynika z charakteru tego środka jako apelacji pełnej, zmierzającej do ponownego merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy. Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz. U. Nr 48, poz. 554 z późn. zm.) wprowadziła wyjątek dla apelacji w postępowaniu uproszczonym, wymieniając jej przyczyny w art. 505⁹ § 1 i pośrednio w art. 505¹¹ § 2.

Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. rozbudowała art. 368, porządkując wymagania stawiane apelacji, jak też wprowadzając wskazania co do sposobu określenia wartości przedmiotu zaskarżenia.

Wymagania apelacji jako pisma procesowego

2. Apelacja powinna przede wszystkim odpowiadać wymaganiom przewidzianym przez prawo procesowe dla wszystkich pism procesowych (por. art. 126), następnie zaś spełniać także wymagania przewidziane dla tego szczególnego pisma procesowego.
3. Apelacja musi być złożona na piśmie. Wyjątek przewidziany jest tylko w postępowaniu w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (por. art. 466).

Brak podpisu strony skarżącej podlega uzupełnieniu na podstawie art. 370 (por. także postanowienie SN z dnia 19 grudnia 1967 r., I CZ 111/67, OSNCP 1968, nr 7, poz. 127).

Brak lub niezłączenie do skargi apelacyjnej pełnomocnictwa stanowi brak formalny i podlega uzupełnieniu.

De lege lata wniesienie środka odwoławczego drogą elektroniczną jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy przepis szczególny tak stanowi (art. 125 § 2; obecnie art. 125 § 2¹ k.p.c.). Wydruk niedopuszczalnego środka odwoławczego wniesionego drogą elektroniczną może być potraktowany jako środek odwoławczy niewniesiony tą drogą, jeżeli zostanie usunięty brak podpisu; datą wniesienia tego środka do sądu jest wtedy data wykonania wydruku (uchwała SN z dnia 23 maja 2012 r., III CZP 9/12, OSNC 2012, nr 11, poz. 128 z glosami A. Kościołek. PiP 2014, z. 8, s. 127 i N. Wójcik-Krakowskiej, Glosa 2015, nr 2, s. 42). Por. także P. Grzegorzczak, *Dopuszczalność wniesienia środka zaskarżenia w postaci elektronicznej*, M. Praw. 2012, nr 19, s. 1044 i n.

Oznaczenie wyroku i zakresu zaskarżenia

4. Oznaczenie zaskarżonego wyroku następuje przez wskazanie sądu, który go wydał, jego sygnatury i daty wydania, nazwisk stron i przedmiotu sprawy. Poza oznaczeniem wyroku niezbędne jest wskazanie, czy jest on zaskarżony w całości czy w części.
5. Sąd jest związany zakresem zaskarżenia, tzn. rozpoznaje sprawę w granicach zaskarżenia (wyjątki przewiduje jedynie art. 378).
6. Wymaganie określenia zakresu zaskarżenia wyroku (w całości lub w określonej części) wiąże się nie tylko z potrzebą dokładnego określenia granic apelacji, ale także z potrzebą stwierdzenia, jeśli zaskarżenie dotyczy tylko części wyroku sądu I instancji, w jakim zakresie wyrok ten się uprawomocnił. Por. art. 363 § 1 i 3.

Brak zatem lub niedokładność wskazania zakresu zaskarżenia stanowi okoliczność uniemożliwiającą nadanie apelacji właściwego biegu. Zgodnie bowiem z zasadą skargowości strony decydują o zakresie orzekania sądu w postępowaniu apelacyjnym. Są one przeto nie tylko uprawnione, ale i zobowiązane określić te granice w apelacji (por. także uwagi do art. 383).

Nieusunięcie braku apelacji przez zaniechanie wskazania zakresu żądanej zmiany zaskarżonego nią wyroku (art. 368 § 1 pkt 5) uzasadnia odrzucenie apelacji przez sąd II instancji z mocy art. 373 (postanowienie SN z dnia 22 maja 2003 r., II CZ 42/03, IC 2004, nr 3, s. 46).

W sprawie o rozgraniczenie nieruchomości sąd II instancji nie jest związany wskazanym w apelacji zakresem zaskarżenia, obejmującym tylko fragment granicy, która była przedmiotem rozgraniczenia (uchwała SN z dnia 19 listopada 2010 r., III CZP 97/10, OSNC 2011, nr 6, poz. 64).

Zarzuty

7. Przepis używa sformułowania „zarzut”, a nie podstawa apelacji, jak czynił to art. 395 k.p.c. z 1932 r.; mimo ewentualnych wątpliwości związanych z wieloznacznością pojęcia zarzutu, zabieg ten był świadomy. Chodziło bowiem o to, by zerwać z utrwalonym na tle kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r. rozumieniem podstaw rewizyjnych, ograniczonych do wypadków wyliczonych enumeratywnie w kodeksie. Pojęcie zarzutu jest węższe od pojęcia podstawy rewizji. Przykładowo podstawą rewizji była nieważność postępowania, zarzutem apelacji będzie zaś każda z przyczyn nieważności. Zarzutem apelacji więc może być każda wada orzeczenia, której istnienie – zdaniem skarżącego – uzasadnia zaskarżenie orzeczenia sądu I instancji.

Kodeks używa pojęcia „zarzut” m.in. w art. 202, 222, 493–495, art. 1027 § 2. Należy podnieść, że nie zawsze okoliczności przytoczone przez stronę w apelacji będą uzasadniały zmianę lub uchylenie zaskarżonego orzeczenia. Natomiast przyczyną (podstawą) orzeczenia sądu II instancji będą te okoliczności (zarzuty), które po przeprowadzeniu postępowania apelacyjnego okażą się faktyczną przyczyną uwzględnienia apelacji.

Według W. Broniewicza (Głosa do wyroku SN z dnia 1 grudnia 2000 r., V CKN 153/00, OSP 2002, z. 5, s. 235) zarzut apelacji jest to przedstawione w apelacji twierdzenie skarżącego, że zaskarżony wyrok sądu I instancji jest wadliwy ze względu na niewłaściwe zastosowanie prawa materialnego lub uchybienia procesowe, które miały wpływ na jego treść. Dopuszczalne jest sformułowanie zarzutu w sposób ogólny, zwłaszcza gdy apelacja nie została sporządzona przez profesjo-

nalnego pełnomocnika. Zarzut apelacji stanowi uzasadnienie wniosku apelacji i podlega ocenie sądu II instancji.

Co do zarzutów apelacji w postępowaniu uproszczonym por. uwagi do art. 505⁹.

8. Zarzuty apelacji mogą dotyczyć zarówno obrazu prawa materialnego, istotnych przepisów postępowania, jak i błędnego ustalenia stanu faktycznego sprawy.

Możliwy jest też podział zarzutów na dotyczące naruszenia prawa procesowego, wadliwego rozstrzygnięcia problemów faktycznych oraz niewłaściwego rozstrzygnięcia problemów prawnych (por. A. Oklejak, *Apelacja w procesie cywilnym*, Kraków 1994, s. 64 i n.).

Zarzuty apelacji mogą stanowić wszystkie wypadki nieważności postępowania (por. art. 379). W grę wchodzi także naruszenia prawa procesowego niewywołujące skutku w postaci nieważności („inne uchybienia procesowe – z zastrzeżeniem wynikającym jedynie z art. 162” – por. W. Siedlecki, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971).

Zgodnie z uchwałą SN z dnia 27 października 2005 r., III CZP 55/05 (OSNC 2006, nr 9, poz. 144), strona nie może skutecznie zarzucać w apelacji uchybienia przez sąd I instancji przepisom postępowania, polegającego na wydaniu postanowienia, które może być zmienione lub uchylone stosownie do okoliczności, jeżeli nie zwróciła uwagi sądu na to uchybienie w toku posiedzenia, a w razie nieobecności – na najbliższym posiedzeniu, chyba że niezgłoszenie zastrzeżenia nastąpiło bez jej winy (art. 162).

9. Zarzut apelacji może też zawsze dotyczyć naruszenia prawa materialnego. W grę wchodzi tu błędy w wyborze normy prawnej, która powinna być zastosowana w konkretnej sprawie, błędy w zastosowaniu danej normy prawnej do ustalonego przez sąd I instancji stanu faktycznego sprawy oraz błędy w wykładni normy prawnej. W tym zakresie aktualność zachował dorobek doktryny i orzecznictwa dotyczący art. 368 pkt 1 uchylonego w 1996 r. (w związku z wprowadzeniem apelacji); por. m.in. W. Siedlecki, *Podstawy rewizji cywilnej*, Warszawa 1959; J. Krajewski (w:) J. Krajewski, K. Piasecki, *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, Warszawa 1977, s. 366 i n.
10. Naruszenie prawa obcego należy traktować na równi z naruszeniem krajowego prawa materialnego (por. T. Ereciński, *Prawo obce w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1981, s. 268 i n.).
11. Zarzut apelacyjny musi być podany przez stronę w sposób na tyle szczegółowy, aby sąd II instancji mógł przeprowadzić postępowanie w odpowiednim kierunku

oraz by zarzucane przez skarżącego wadliwości wyroku lub postępowania stanowiły właściwe uzasadnienie wniosków apelacyjnych (por. też A. Oklejak, *Apelacja w procesie...*, s. 59).

Według wyroku SN z dnia 18 czerwca 2010 r., V CSK 448/09 (LEX nr 677914), zarzuty apelacyjne nie muszą określać konkretnych przepisów, które – w ocenie skarżącego – zostały naruszone przez sąd I instancji.

Nie wystarcza więc ogólnikowy zarzut skarżącego, że sąd I instancji błędnie ocenił sprawę pod względem prawnym lub błędnie ustalił stan faktyczny sprawy, bez wskazania istoty tego błędu. Ustawa bowiem wymaga obecnie zwięzłego przedstawienia zarzutów i ich uzasadnienia. Ogólnikowe sformułowanie zarzutu apelacji uzasadnia zatem wezwanie do uzupełnienia braków skargi apelacyjnej, a jej nieuzupełnienie w wyznaczonym terminie powoduje odrzucenie apelacji (por. art. 370).

W postanowieniu z dnia 26 marca 1998 r., III CKN 80/98 (LEX nr 519315), Sąd Najwyższy stwierdził, że nieprzytoczenie w apelacji zarzutów, ich uzasadnienia oraz nieokreślenie wniosku apelacyjnego uzasadnia podjęcie przez przewodniczącego czynności przewidzianych w art. 130 § 1 (tak też w uchwale SN z dnia 17 marca 1998 r., III ZP 1/98, OSNAPiUS 1998, nr 16, poz. 483).

Wezwanie do usunięcia braku formalnego apelacji musi być precyzyjne i dokładne. W przeciwnym wypadku nie jest skuteczne i nie może prowadzić do odrzucenia apelacji (tak postanowienie SN z dnia 9 sierpnia 2000 r., I CKN 843/00, LEX nr 52651).

12. Złożenie apelacji nie musi prowadzić do całkowitej, ponownej rozprawy nad spornym roszczeniem. Przedmiotem postępowania apelacyjnego są przede wszystkim te punkty, które skarżący oznaczył jako zarzuty apelacji, lub powołane przez niego nowe fakty lub dowody. Ich oznaczenie rodzi obowiązek sądu apelacyjnego rozważenia tych zarzutów i okoliczności. Reszta materiału procesowego zebranego przez sąd I instancji pozostaje w zasadzie bez zmian podstawą orzeczenia sądu apelacyjnego (por. art. 382 i art. 387 § 2). Sąd II instancji po rozpoznaniu apelacji ma rozstrzygnąć, czy przytoczone przez skarżącego zarzuty uzasadniają zaskarżenie orzeczenia i wniosek o zmianę lub uchylenie wyroku. Rozstrzygnięcie, czy postawione zarzuty apelacyjne uzasadniają zaskarżenie orzeczenia, stanowi zatem w zasadzie – poza ewentualną kwestią nieważności postępowania – zadanie sądu II instancji i właśnie w koncentracji postępowania apelacyjnego na tych zarzutach tkwi ich znaczenie (por. uwagi do art. 381).
13. Kodeks postępowania cywilnego nie przewiduje zakazu zmiany zarzutów apelacyjnych (jak czyni to w stosunku do podstaw skargi kasacyjnej w art. 398¹–398¹³), co uzasadnia dopuszczalność ich zmiany w toku postępowania apelacyjnego (inaczej

S. Rudnicki, *Nowy środek odwoławczy: apelacja*, PS 1993, nr 6, s. 46). Za takim stanowiskiem przemawia obecnie dodatkowo art. 505⁹ § 2, z którego wprost wynika, że niedopuszczalne jest przedstawienie nowych zarzutów po upływie terminu do wniesienia apelacji. Gdyby nie obowiązywała zasada dopuszczalności zmiany zarzutów apelacji, zbędne byłoby wprowadzenie od niej wyjątku. Por. także A. Góra-Błaszczkowska, *Apelacja. Zażalenie. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 27–28.

W wyroku z dnia 13 kwietnia 2000 r., III CKN 812/98 (OSNC 2000, nr 10, poz. 193), Sąd Najwyższy stwierdził wyraźnie, że w postępowaniu ani sam apelujący, ani sąd odwoławczy nie są związani treścią zarzutów apelacyjnych. Skarżący może więc zmienić zarzuty podniesione w pisemnej apelacji, a także sformułować nowe, jeżeli tylko będą mieściły się one w granicach zaskarżenia apelacyjnego.

Por. także uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów SN z dnia 23 marca 1999 r., III CZP 59/98, OSNC 1999, nr 7–8, poz. 124 oraz W. Broniewicz, Głosa do wyroku SN z dnia 1 grudnia 2000 r., V CKN 153/00, OSP 2002, z. 5, s. 235.

14. W orzecznictwie Sądu Najwyższego dominował pogląd o niezwiązaniu sądu II instancji zarzutami podniesionymi w apelacji. Zagadnienie to rozstrzygnęła ostatecznie uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 (OSNC 2008, nr 6, poz. 55), w której stwierdzono, że sąd II instancji rozpoznający sprawę na skutek apelacji nie jest związany przedstawionymi w niej zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiąże go natomiast zarzuty dotyczące naruszenia prawa procesowego; w granicach zaskarżenia jednak bierze z urzędu pod uwagę nieważność postępowania.
15. Dopuszczalne jest też ograniczenie przytoczonych zarzutów oraz przytaczanie zmienionego uzasadnienia powołanych już zarzutów lub ich uzasadnienia (por. art. 217). Strona może wreszcie zawsze wskazywać na nieważność postępowania, skoro nieważność sądu II instancji obowiązany jest wziąć pod rozwagę z urzędu.

Zmiany zarzutów można niewątpliwie dokonać również przed upływem terminu do wniesienia apelacji. Apelacja może być oparta na kilku różnych zarzutach.

Zdaniem W. Broniewicza (Głosa do wyroku SN z dnia 1 grudnia 2000 r., V CKN 153/00, s. 235) powołanie nowych faktów i dowodów możliwe jest także po upływie terminu do wniesienia apelacji. Nie stanowią one bowiem zarzutu apelacyjnego, ale jego nowe uzasadnienie.

Zgodnie z wyrokiem SN z dnia 11 marca 2011 r., II CSK 402/10 (OSNC-ZD 2012, nr A, poz. 16), podniesienie w apelacji zarzutu naruszenia przepisów prawa ma-

terialnego wskazujących na inny stan faktyczny niż ten, na którym zostało oparte żądanie pozwu, oznacza – niedopuszczalną w postępowaniu apelacyjnym – zmianę powództwa.

Nowe fakty i dowody

16. Przyczynę apelacji może stanowić także powołanie nowych faktów i dowodów. W art. 368 w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 24 maja 2000 r. przyczyna ta trafnie została odróżniona od zarzutów apelacyjnych. Kodeks obecnie wymaga, w nawiązaniu do art. 381, by strona już w apelacji wykazała, że powołanie tych faktów i dowodów nie było możliwe w postępowaniu przed sądem I instancji albo że potrzeba powołania się na nie wynika później. Należy podkreślić, że przepis wymaga „wykazania” potrzeby powołania nowych faktów i dowodów, a więc nieskuteczne będzie samo tylko przytoczenie nowych okoliczności faktycznych i dowodów. Ustalenie stanu faktycznego sprawy niezgodnego z rzeczywistym bowiem może być wynikiem nie błędnego wyrokowania, lecz nieprzytoczenia, bez winy strony, całego materiału faktycznego i dowodowego. W tym wypadku nie może już obecnie wchodzić w grę zarzut naruszenia art. 316 (art. 316 § 1 w brzmieniu ustalonym przez ustawę z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 43, poz. 189 z późn. zm.).

Co do tego, czy sąd II instancji może pominąć nowe fakty lub dowody por. P. Grzegorz, *Czy sąd II instancji może pominąć nowe fakty lub nowe dowody niezgłoszone w apelacji, lecz dopiero na rozprawie apelacyjnej?*, PPC 2014, nr 1, s. 92 i n.

Wnioski apelacji

17. Wniosek apelacyjny ma określić, czy skarżący żąda uchylenia czy zmiany wyroku sądu I instancji (tak też Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 26 marca 1998 r., III CKN 132/98, Prok. i Pr.-wkł. 1999, nr 9, poz. 33). Może on żądać uchylenia wyroku i odrzucenia pozwu, jeżeli postępowanie przed sądem I instancji dotknięte jest nieważnością z art. 379 pkt 1–3, natomiast uchylenia wyroku i przekazania sprawy sądowi I instancji do ponownego rozpoznania, jeżeli postępowanie dotknięte jest nieważnością z art. 379 pkt 4–6 oraz ewentualnie wtedy, gdy sąd I instancji nie rozpoznał istoty sprawy (por. uwagi do art. 378). W innych wypadkach skarżący może żądać w zasadzie jedynie zmiany wyroku sądu I instancji.
18. Zgodnie z postanowieniem SN z dnia 11 czerwca 2003 r., V CZ 61/03 (IC 2004, nr 5, s. 51), wniosek o zmianę orzeczenia musi być sprecyzowany przez skarżące-

go przez określenie, na czym ta zmiana ma polegać. Określenie, że „zmiana ma nastąpić w kierunku wskazanym w zarzutach” nie jest wystarczające, nie określa bowiem dokładnie, jakiego rozstrzygnięcia skarżący się domaga.

Według postanowienia SN z dnia 5 lutego 1999 r., II UKN 6/99 (OSNAPiUS 2001, nr 11, poz. 448), brak przytoczenia w apelacji wniosku jest brakiem formalnym, który może zostać uzupełniony w trybie przewidzianym w art. 130.

19. Po zmianie ustawą z dnia 24 maja 2000 r. kodeks wymaga, by apelacja zawierała wniosek o zmianę lub o uchylenie wyroku z zaznaczeniem zakresu żądanej zmiany lub uchylenia. Poprawka ta koresponduje ze zmianą art. 378. Granic rozpoznania sprawy bowiem nie wyznacza wniosek apelacyjny, ale granice zaskarżenia określone wiążąco w apelacji. Por. także K. Kołakowski, *Środki odwoławcze po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 2000 r.*, Warszawa 2000, s. 103 i n. oraz wyrok SN z dnia 6 grudnia 2001 r., I PKN 714/00, OSNP 2003, nr 22, poz. 544.

Według postanowienia SN z dnia 21 września 2007 r., V CZ 85/07 (LEX nr 619687), spełnia wymagania przewidziane w art. 368 § 1 pkt 5 apelacja zawierająca alternatywnie sformułowane wnioski o zmianę lub uchylenie wyroku, jeżeli chociażby w jednym z tych wniosków zaznaczono zakres żądanej zmiany lub uchylenia (por. także postanowienie SN z dnia 24 maja 2007 r., II PZ 17/07, OSNP 2008, nr 15–16, poz. 226).

W uchwale z dnia 17 listopada 2009 r., III CZP 83/09 (OSNC 2010, nr 5, poz. 69), Sąd Najwyższy stwierdził, że zaznaczenie w apelacji zakresu żądanej zmiany lub uchylenia zaskarżonego orzeczenia w sposób niezgodny z granicami zaskarżenia nie stanowi braku uniemożliwiającego nadanie biegu apelacji, jeżeli ze względu na tzw. integralność zaskarżonego orzeczenia sąd II instancji może wyjść poza te granice oraz granice wniosków.

20. Orzeczenie typu kasatoryjnego nie jest rozstrzygnięciem typowym dla sądu apelacyjnego, dlatego wniosek skarżącego o tej treści może być postawiony tylko wtedy, gdy uzasadniając go podstawę zaskarżenia tworzy twierdzenie o nieważności orzeczenia lub (i) poprzedzającego jego wydanie postępowania. Uzasadnieniem dla wniosku o uchylenie orzeczenia może być również całkowity brak materiału faktycznego i dowodowego. W tym ostatnim wypadku uchylenie orzeczenia zawsze zależy od uznania sądu apelacyjnego i w praktyce powinno być wyjątkowe. Por. uwagi do art. 386.

Klasyczny dla apelacji jest wniosek o zmianę zaskarżonego orzeczenia (czyli o wydanie wyroku reformatoryjnego). Por. A. Oklejak, *Apelacja w procesie...*, s. 81.

Wniosek o zmianę wyroku musi być sprecyzowany. Skarżący nie może ograniczyć się jedynie do samego żądania zmiany, lecz musi jednocześnie określić, na czym zmiana ta miałaby polegać.

21. Zakresu i sposobu rozstrzygnięcia nie można pozostawić do „uznania” sądu II instancji. W zależności natomiast od rodzaju zgłoszonych zarzutów skarżący może sformułować treść wniosku ewentualnie na wypadek, gdyby główny wniosek nie został przez sąd uwzględniony.
22. Apelacja, oprócz wniosku o zmianę lub uchylenie wyroku, może zawierać także wniosek o wzięcie pod rozwagę przez sąd II instancji tych postanowień sądu I instancji, które nie podlegały zaskarżeniu w drodze zażalenia, a miały wpływ na rozstrzygnięcie sprawy (art. 380). Inaczej J. Niejadlik (*Kontrola rewizyjna postanowień poprzedzających wydanie wyroku w procesie cywilnym*, Warszawa 1978, s. 36 i n.), który uważał, że wniosek taki stanowił tylko konkretyzację uzasadnienia podstaw rewizji. W każdym razie bez wniosku nie jest możliwa kontrola tych postanowień.

Dopuszczalne jest zamieszczenie także innych wniosków dodatkowych (np. wniosków dowodowych, o zwolnienie od kosztów sądowych i innych wniosków dotyczących kosztów postępowania).

Por. J. Niejadlik (*Kontrola rewizyjna postanowień...*, s. 36 i n.), którego wywody zachowały częściowo aktualność.

23. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 28 grudnia 1972 r., II PO 36/72 (OSPika 1973, z. 7–8, poz. 160), fakt, że w pozwie zawarty jest wniosek o zasądzenie kosztów procesu, nie czyni zadość wymaganiu przedstawienia spisu kosztów lub zgłoszenia wniosku o przyznanie kosztów według norm przepisanych w postępowaniu rewizyjnym. Odnosić się to będzie także do postępowania apelacyjnego.

Wartość przedmiotu zaskarżenia

24. Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. wprowadziła do art. 368 § 2 wskazania co do sposobu określania wartości przedmiotu zaskarżenia. Praktyka sądowa bowiem pokazała, że wadliwe – a dotychczas nieuregulowane – oznaczenie w apelacji wartości przedmiotu zaskarżenia wywołuje poważne problemy przy ocenie prawidłowości określenia jego wartości w skardze kasacyjnej, a tym samym także dopuszczalności (por. K. Kołakowski, *Środki odwoławcze po nowelizacji...*, s. 159 i n. oraz M. Trzepiński, *Sprawdzanie wartości przedmiotu sprawy w postępowaniu cywilnym*, PS 1999, nr 4, s. 114 i n.).

Ustawa wyraża obecnie wprost zasadę stałości wartości przedmiotu sporu oraz zakazu jej przekraczania przy przechodzeniu do instancji wyższej, chyba że powód rozszerzył powództwo lub sąd orzekł ponad żądanie (por. uwagi do art. 193 i 477¹). Sformułowanie „sąd orzekł ponad żądanie” powinno być usunięte z treści art. 368 wobec uchylecia przez ustawę z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 172, poz. 1804) art. 321 § 2, co oznacza niemożliwość orzekania przez sąd ponad żądanie strony. Jedynym wyjątkiem od tej reguły jest art. 477¹ zamieszczony w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu prawa pracy, który pozwala sądowi na zasądzenie z urzędu niewybranego przez pracownika roszczenia alternatywnego.

25. Wartość przedmiotu zaskarżenia należy określić, stosując odpowiednio art. 19–24 i art. 25 § 1. W sprawach o roszczenia majątkowe wartość ta decyduje o wysokości opłaty stosunkowej, którą od apelacji pobiera się w zasadzie w wysokości 5% wartości przedmiotu zaskarżenia (por. art. 13 u.k.s.c.).

Wartość przedmiotu zaskarżenia nie musi być zgodna z wartością przedmiotu sporu, gdyż skarżący może zaskarżyć wyrok sądu I instancji tylko w części. W tych wypadkach wartość przedmiotu zaskarżenia stanowi wartość zaskarżonej części wyroku, jest więc niższa od wartości przedmiotu sporu.

Sąd II instancji może sprawdzić podaną przez skarżącego wartość przedmiotu zaskarżenia (art. 25 § 1 stosuje się odpowiednio). Por. postanowienie SN z dnia 6 kwietnia 2007 r., II PZ 12/07, OSNP 2008, nr 11–21, poz. 169.

Por. także postanowienie SN z dnia 20 października 2008 r., I PZ 26/08 (OSNP 2010, nr 5, poz. 67).

Jeżeli wskazana w apelacji wartość przedmiotu zaskarżenia budzi zastrzeżenia, sąd – zgodnie z art. 25 § 1 w zw. z art. 368 § 2 – powinien wydać postanowienie i określić tę wartość w sposób prawidłowy. Gdyby okazało się, że wartość przedmiotu zaskarżenia jest wyższa od wskazanej przez stronę, sąd powinien wezwać do uiszczenia brakującej opłaty pod rygorem odrzucenia apelacji także wtedy, gdy apelacja została wniesiona przez pełnomocnika będącego adwokatem (por. postanowienie SN z dnia 8 sierpnia 2008 r., V CZ 49/08, IC 2009, nr 4, s. 46).

26. Brak w skardze apelacyjnej oznaczenia wartości przedmiotu zaskarżenia jest brakiem formalnym, który może być uzupełniony w trybie art. 370. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 13 sierpnia 1970 r., II CZ 103/70 (OSNCP 1971, nr 3, poz. 58) i w uchwale z dnia 25 kwietnia 1974 r., III CZP 11/74 (OSNCP 1974, nr 12, poz. 211), wartością przedmiotu zaskarżenia wyroku wstępnego jest wartość przedmiotu sporu.

Według orzeczenia SN z dnia 27 maja 1949 r., Wa.C. 47/49 (DPP 1950, nr 1, s. 60), wartość przedmiotu zaskarżenia dla pozwanego nie może wynosić więcej niż suma zasądzona od niego na rzecz powoda.

Nieusunięcie braku apelacji polegającego na nieoznaczeniu wartości przedmiotu zaskarżenia uzasadnia odrzucenie apelacji tylko wtedy, gdy stanowi przeszkodę do nadania jej biegu i rozpoznania (por. postanowienie SN z dnia 24 września 2010 r., IV CZ 56/10, LEX nr 1381015).

Por. także uchwałę SN z dnia 28 stycznia 1971 r., III CZP 95/70 (OSNCP 1971, nr 6, poz. 96), według którego, jeśli przedmiotem rewizji jest wyłącznie rozłożenie lub brak rozłożenia zasądzonego świadczenia na raty, wartość przedmiotu zaskarżenia stanowi wskazana przez skarżącego w rewizji kwota.

Nieuzupełnienie przez stronę w wyznaczonym terminie braku apelacji polegającego na nieoznaczeniu wartości przedmiotu zaskarżenia w sprawie o prawo majątkowe (art. 368 § 2) może stanowić podstawę jej odrzucenia (art. 370), także w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych (uchwała SN z dnia 7 lipca 2005 r., II UZP 7/05, OSNP 2005, nr 24, poz. 396).

W orzeczeniu z dnia 12 marca 1999 r., I CKN 1291/98 (LEX nr 1213533), Sąd Najwyższy stwierdził, że nieoznaczenie w apelacji wartości przedmiotu zaskarżenia, nawet jeżeli podlega ona opłacie stałej, jest brakiem formalnym, usuwalnym w trybie art. 130.

Wartość przedmiotu zaskarżenia w sprawie o nakazanie złożenia oświadczenia woli co do zawarcia umowy o pracę na czas określony wyznacza wynagrodzenie za pracę, jakie miał uzyskać pracownik (postanowienie SN z dnia 17 listopada 1997 r., I PKN 430/97, OSNAPiUS 1998, nr 17, poz. 512).

Wartością przedmiotu zaskarżenia w sprawie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami (art. 519¹ § 2) jest wartość poszczególnych rzeczy i praw, których objęcie lub nieobjęcie rozstrzygnięciem sądu albo sposób ich podziału kwestionuje skarżący, a także wartość roszczeń, dochodzonych w tej sprawie, będących przedmiotem zaskarżenia (postanowienie SN z dnia 6 listopada 2002 r., III CZ 98/02, OSNC 2004, nr 1, poz. 11).

27. W postanowieniu z dnia 10 maja 1999 r., I PKN 177/99 (OSNAPiUS 2000, nr 14, poz. 551), Sąd Najwyższy stwierdził, że wątpliwości co do treści żądania pozwu nie można usuwać przez wezwanie do wskazania wartości przedmiotu zaskarżenia.

Opłata od apelacji

28. Zgodnie z art. 18 u.k.s.c. od apelacji pobiera się taką samą opłatę jak od pisma wszczynającego postępowanie. Przepis szczególny może jednak stanowić inaczej (np. art. 23 pkt 2 i art. 50 pkt 1 u.k.s.c.).

Według uchwały SN z dnia 29 marca 1972 r., III CZP 14/72 (OSNCP 1972, nr 9, poz. 157) art. 16 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych nie zwalnia sądu od obowiązku doręczenia ustanowionemu w sprawie pełnomocnikowi procesowemu wezwania do uiszczenia opłaty sądowej należnej od rewizji (obecnie apelacji) wtedy, gdy rewizja została wniesiona przez samą stronę. Orzeczenie to zachowuje aktualność także na tle ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1025 z późn. zm.).

Prawnie skuteczne jest uiszczenie przez adwokata lub radcę prawnego opłaty od apelacji po jej wniesieniu, ale przed upływem terminu do wniesienia apelacji.

Co do zachowania terminu do uiszczenia opłaty sądowej od apelacji por. postanowienie SN z dnia 19 września 2007 r., III UZ 12/07, OSNP 2008, nr 21–22, poz. 334. Decydować powinna data wpłacenia przez stronę opłaty na konto właściwego sądu za pośrednictwem każdej placówki legalnie przyjmującej przelewy.

29. Mylna informacja sądu co do opłaty sądowej od apelacji (lub innego środka odwoławczego) może być podstawą do przywrócenia terminu do uiszczenia opłaty (por. także uwagi do art. 168).
30. Według postanowienia SN z dnia 28 stycznia 1966 r., III CR 356/65 (OSP i KA 1968, z. 7–8, poz. 155 z glosą J. Jodłowskiego) rewizja strony pozwanej od wyroku, w którym obniżono zasądzone jej alimenty, nie podlega opłacie.
31. Co do apelacji w postępowaniu uproszczonym por. uwagi do art. 505⁹–505¹³.
32. Por. S. Cieślak, *Zasada formalizmu przy wnoszeniu środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym*, PS 2001, nr 4, s. 29 i n. oraz M. Kładny, *Wymogi apelacji sporządzonej przez profesjonalnego pełnomocnika* (w:) H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencji Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin–Niechorze, 28–30.09.2007*, Warszawa 2009, s. 365.

Art. 369. [Właściwość sądu]

§ 1. Apelację wnosi się do sądu, który wydał zaskarżony wyrok, w terminie dwutygodniowym od doręczenia stronie skarżącej wyroku z uzasadnieniem.

§ 2. Jeżeli strona nie zgłosiła wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem w terminie tygodniowym od dnia ogłoszenia sentencji, termin do wniesienia apelacji biegnie od dnia, w którym upłynął termin do zgłoszenia takiego wniosku.

§ 3. Termin, o którym mowa w § 1 i 2, uważa się za zachowany także wtedy, gdy przed jego upływem strona wniosła apelację do sądu drugiej instancji. W takim wypadku sąd ten niezwłocznie przesyła apelację do sądu, który wydał zaskarżony wyrok.

Spis treści

Termin do wniesienia apelacji	48
Sąd, do którego wnosi się apelację	51

1. Przepis ten określa sąd, do którego należy wnieść apelację, oraz termin, w którym czynność ta powinna być dokonana.

Artykuł 369 odnosi się do pierwszej fazy postępowania apelacyjnego, toczącego się przed sądem I instancji, który wydał zaskarżony wyrok.

Termin do wniesienia apelacji

2. Termin do wniesienia apelacji wynosi dwa tygodnie i biegnie od doręczenia stronie skarżącej wyroku z uzasadnieniem. Z art. 369 § 2 wynika, że zgłoszenie wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem nie stanowi warunku dopuszczalności apelacji. Zgłoszenie takiego wniosku we właściwym terminie ma tylko wpływ na obliczenie biegu terminu do wniesienia apelacji. Jeżeli wyrok jest uzasadniony i doręczony z urzędu, termin do wniesienia apelacji biegnie zawsze od daty jego doręczenia (por. np. art. 343 w zw. z art. 342).

W postępowaniu uproszczonym, jeżeli strona zrzekła się doręczenia jej uzasadnienia wyroku, termin do wniesienia apelacji biegnie od dnia ogłoszenia wyroku (por. art. 505⁸ § 2).

Zgodnie z art. 52 ust. 5 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe (Dz. U. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.) apelację wnosi się w terminie siedmiu dni od dnia doręczenia stronie skarżącej wyroku z uzasadnieniem.

3. Apelację cofniętą można wnieść ponownie tylko wtedy, gdy nie upłynął jeszcze termin do jej wniesienia.
4. Termin do wniesienia apelacji jest terminem ustawowym i procesowym. Niedopuszczalne jest zatem jego skrócenie lub przedłużenie przez sąd lub przewodniczącego, możliwe zaś jest przywrócenie terminu na ogólnych zasadach w razie jego uchybienia (por. art. 168 i n.). Upływ terminu sąd uwzględnia z urzędu i z tej przyczyny odrzuca wniesioną apelację (por. art. 370).

Według postanowienia SN z dnia 11 marca 2003 r., V CZ 16/03 (IC 2003, nr 11, s. 52), błędne pouczenie strony przez sąd o terminie do wniesienia apelacji nie powoduje przedłużenia tego terminu. Apelacja wniesiona w terminie wskazanym w pouczeniu, ale po upływie terminu określonego w art. 369 § 1, podlega odrzuceniu (art. 370).

W uchwale Połączonych Izb SN: Cywilnej oraz Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z dnia 22 listopada 2011 r., III CZP 38/11 (OSNC 2012, nr 5, poz. 56), Sąd Najwyższy przyjął, że niepouczenie albo błędne pouczenie strony działającej bez adwokata, radcy prawnego lub rzecznika patentowego o dopuszczalności, terminie i sposobie wniesienia środka zaskarżenia nie ma wpływu na rozpoczęcie biegu terminu do wniesienia tego środka. Por. uwagę 5 do art. 357.

Sposób obliczenia terminu do wniesienia apelacji następuje na podstawie przepisów prawa cywilnego, do których odsyła kodeks postępowania cywilnego w art. 165 § 1. Do terminu do wniesienia apelacji ma również zastosowanie art. 165 § 2, według którego oddanie pisma procesowego w polskiej placówce pocztowej operatora wyznaczonego w rozumieniu ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe lub w placówce pocztowej operatora świadczącego pocztowe usługi powszechne w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej jest równoznaczne z wniesieniem go do sądu.

Według zaś postanowienia SN z dnia 12 maja 1978 r., IV CR 130/78 (OSP iKA 1979, z. 4, poz. 76) datą wniesienia rewizji – nadanej w zagranicznym urzędzie pocztowym – do właściwego sądu polskiego jest data przekazania przez ten urząd przesyłki listowej polskiemu urzędowi pocztowemu.

Do apelacji ma również zastosowanie art. 165 § 3.

5. Apelacja powinna być w zasadzie objęta jednym pismem procesowym. Uzupełnienie zarzutów i wniosków apelacyjnych może jednak nastąpić w terminie otwartym do wniesienia apelacji.

6. Terminy do zaskarżenia orzeczeń sądowych ustanowione dla stron wiążą prokuratora i organizacje pozarządowe. Według postanowienia SN z dnia 14 grudnia 1965 r., I CR 337/65 (OSNCP 1966, nr 7–8, poz. 131), brak zawiadomienia prokuratora o terminie rozprawy, który mógłby ewentualnie stanowić podstawę wniosku o przywrócenie uchybionego terminu do wniesienia rewizji, nie tamuje biegu terminu ani też nie wpływa na zmianę sposobu jego obliczania.
7. Na termin przewidziany do wniesienia apelacji nie ma wpływu złożenie wniosku o sprostowanie, wykładnię lub uzupełnienie wyroku sądu I instancji.

Doręczenie orzeczenia wraz z uzasadnieniem w trybie art. 9 nie stanowi o rozpoczęciu biegu terminu sądowego przewidzianego w art. 369 § 1 (postanowienie SN z dnia 26 czerwca 2001 r., III CZ 39/01, IC 2002, nr 3, s. 54).

Ogłoszenie wyroku przez sąd I instancji z naruszeniem art. 326 § 1 zdanie drugie nie wpływa na dopuszczalność apelacji (uchwała SN z dnia 10 lipca 2015 r., III CZP 44/15, M. Praw. 2015, nr 16, s. 844).

Zgodnie z postanowieniem SN z dnia 25 marca 2010 r., I CZ 129/09 (LEX nr 1353082), w razie skutecznego cofnięcia wniosku o doręczenie orzeczenia z uzasadnieniem także po upływie terminu do złożenia tego wniosku bieg terminu do wniesienia apelacji określa art. 369 § 2.

8. Według postanowienia SN z dnia 26 listopada 1975 r., III PR 117/75 (OSNCP 1976, nr 7–8, poz. 177), złożenie przez stronę korzystającą ze zwolnienia od kosztów sądowych wniosku o ustanowienie dla niej adwokata z urzędu w terminie do wniesienia środka odwoławczego nie przerywa ani nie niweczy w inny sposób tego terminu. Po ustanowieniu adwokata nie zachodzi potrzeba ponownego doręczenia mu odpisów zaskarżonego orzeczenia.

Doręczenie odpisu wyroku sądu I instancji z uzasadnieniem byłemu pełnomocnikowi strony, po zawiadomieniu sądu przez mocodawcę o wypowiedzeniu pełnomocnictwa (art. 94 § 1), jest nieskuteczne i nie powoduje rozpoczęcia biegu terminu do wniesienia apelacji (postanowienie SN z dnia 2 lipca 2002 r., I PZ 58/02, OSNP 2004, nr 10, poz. 173).

9. Skuteczne jest złożenie apelacji przed żądaniem sporządzenia uzasadnienia wyroku lub przed doręczeniem wyroku z uzasadnieniem (por. także uwagę 6 do art. 517). Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 9 lutego 2000 r., III CZP 38/99 (OSNC 2000, nr 7–8, poz. 126), nieusuwalny brak uzasadnienia wyroku nie stanowi przeszkody do rozpoznania sprawy na skutek apelacji wniesionej od tego wyroku.

Zgodnie z uchwałą SN z dnia 18 sierpnia 2010 r., II PZP 7/10 (OSNP 2011, nr 7–8, poz. 98 z krytyczną glosą K. Markiewicza, PS 2011, nr 10, s. 126 i n.), wniosek o doręczenie wyroku sądu I instancji z uzasadnieniem, wniesiony w terminie określonym w art. 328 § 1 zdanie pierwsze, z reguły stanowi równocześnie żądanie sporządzenia tego uzasadnienia.

10. Według postanowienia SN z dnia 9 grudnia 1999 r., II UKN 687/99 (M. Praw. 2000, nr 5, s. 269), ponowne doręczenie przez sąd I instancji wyroku z uzasadnieniem nie powoduje rozpoczęcia biegu terminu do wniesienia apelacji, jeżeli poprzednie doręczenie zastępcze było prawidłowe.
11. W razie wadliwego sposobu doręczenia wyroku z uzasadnieniem (tj. bez zachowania przepisów o doręczeniach), termin przewidziany w art. 369 należy liczyć od faktycznego otrzymania przez stronę wyroku. Jeśli sąd ma w takim wypadku wątpliwości lub stwierdzi wadliwość doręczenia, powinien dokonać powtórnego, prawidłowego doręczenia.
12. Na odmowę uzasadnienia wyroku i jego doręczenia przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 pkt 7). Por. też art. 328.
13. Jeżeli strona ustanowiła pełnomocnika do doręczeń, wyrok z uzasadnieniem – na zasadach ogólnych – należy doręczyć temu pełnomocnikowi i od daty doręczenia należy liczyć termin do złożenia apelacji.

Sąd, do którego wnosi się apelację

14. Apelację wnosi się do sądu I instancji, który wydał zaskarżony wyrok. Adresatem apelacji jednak jest zawsze sąd II instancji.

Zgodnie z art. 371, w brzmieniu sprzed zmiany wprowadzonej ustawą z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 43, poz. 189 z późn. zm.), judykatura przyjmowała, że jeżeli rewizję wniesiono do innego sądu niż ten, który wydał zaskarżone orzeczenie, a sąd niewłaściwy do przyjęcia rewizji przekazał ją sądowi właściwemu, to dla zachowania terminu do wniesienia rewizji decydująca była data nadania w urzędzie pocztowym rewizji przez sąd niewłaściwy do sądu właściwego (por. postanowienie SN z dnia 14 listopada 1973 r., II CZ 183/73, OSPiKA 1974, z. 5, poz. 97 i orzeczenie SN z dnia 6 grudnia 1965 r., I PZ 80/65, OSPiKA 1966, z. 12, poz. 277 oraz postanowienie SN z dnia 24 września 1998 r., III CKN 722/98, LEX nr 55397).

Według uchwały połączonych Izb SN: Cywilnej i Administracyjnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 28 listopada 1987 r., III CZP 33/87 (OSNCP 1988, nr 6, poz. 73), wniesienie rewizji w terminie dwutygodniowym od doręczenia stronie skarżącej wyroku z uzasadnieniem wprost do sądu rewizyjnego, z pominięciem sądu, który wydał zaskarżony wyrok, nie może być traktowane jako wniesienie rewizji w terminie. W uzasadnieniu Sąd Najwyższy zaznaczył m.in., że reguła ta nie dotyczy spraw z dziedziny ubezpieczeń społecznych w zakresie, w którym ma zastosowanie art. 477⁹ § 1 i 5.

Zasady te odnoszono odpowiednio do apelacji. Jeżeli w związku ze skierowaniem środka odwoławczego do niewłaściwego sądu apelacja została odrzucona jako spóźniona, a uchybienie terminowi przez skarżącego nastąpiło bez jego winy, mógł on jedynie domagać się przywrócenia terminu do wniesienia apelacji.

Rozwiązanie to uderzało w szczególności w strony zagraniczne, funkcjonujące w systemach nieznających podobnego rozwiązania. Strona, która wniosła w terminie apelację do sądu *de facto* właściwego do jej rozpoznania, była traktowana tak jak strona, która wniosła apelację w ogóle do jakiegokolwiek sądu lub w ogóle nie wniosła jej w terminie. Ponadto w związku z wyrokiem TK z dnia 29 kwietnia 2008 r., SK 11/07 (OTK-A 2008, nr 3, poz. 47), otworzyła się droga do opłacania apelacji na rachunek sądu właściwego do jej rozpoznania. Można było zatem opłacić apelację w sądzie właściwym do rozpoznania, podczas gdy wniesienie jej tam skutkowało jej odrzuceniem.

Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 233, poz. 1381) w art. 369 dodała § 3, według którego termin do wniesienia apelacji jest zachowany także wówczas, gdy przed jego upływem apelacja została wniesiona „do sądu II instancji”. Jednocześnie nałożono na ten sąd obowiązek niezwłocznego przekazania apelacji sądowi, który wydał zaskarżone orzeczenie.

Należy jednak podkreślić, że z redakcji art. 369 § 3 wynika, iż wnoszenie apelacji bezpośrednio do sądu właściwego do rozpoznania apelacji nadal nie jest uznawane za prawidłowy, równorzędny sposób wniesienia środka zaskarżenia. W drodze szczególnego przepisu ustawodawca wychodzi naprzeciw interesom stron i uznaje apelację wniesioną niezgodnie z art. 369 § 1 za wniesioną w terminie. Apelacja będzie zatem uznana za wniesioną w terminie pod warunkiem wniesienia jej do sądu II instancji właściwego do rozpoznania apelacji, a nie jakiegokolwiek sądu apelacyjnego.

Por. M. Michalska-Marciniak, *Wniesienie apelacji do sądu drugiej instancji* (art. 369 § 3 k.p.c.), PPC 2012, nr 1, s. 126; J. Jankowski, *Nowelizacja Kodek-*

su postępowania cywilnego. Część I. Postępowanie rozpoznawcze (2), M. Praw. 2012, nr 2, s. 63; P. Grzegorzczak, Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym w świetle ustawy nowelizującej z dnia 16 września 2011 r. – ogólna charakterystyka zmian, PS 2012, nr 4; *idem*, O zakresie stosowania art. 369 § 3 k.p.c., M. Praw. 2015, nr 19.

15. Według postanowienia SN z dnia 21 grudnia 1998 r., III CKN 919/98 (Prok. i Pr.-wkl. 1999, nr 9, poz. 37), decydujące znaczenie dla oceny, czy strona zadośćczyniła wymaganiu określönemu w art. 369, ma okoliczność, do jakiego sądu strona wniosła (zaadresowała) środek odwoławczy; błędne skierowanie przesyłki przez pocztę oraz błędne przyjęcie jej przez sąd nie niweczą skutku działania strony, jeżeli było ono prawidłowe (por. także postanowienie SN z dnia 17 września 1997 r., II UKN 238/97, OSNAPiUS 1998, nr 14, poz. 439).
16. Zgodnie z postanowieniem SN z dnia 5 kwietnia 2001 r., I CZ 5/01 (IC 2002, nr 4, s. 52), od strony reprezentowanej w procesie przez profesjonalistę – radcę prawnego wymagać można, żeby adres na kopercie został napisany w sposób jednoznaczny. Nie spełnia tego wymagania wymienienie w adresie dwóch sądów. W takim wypadku termin do dokonania czynności jest zachowany tylko wtedy, gdy przed jego upływem sąd właściwy, do którego poczta skierowała pismo, prześle je sądowi właściwemu.
17. Por. A. Błaszczkowska-Góra, *Początek biegu terminu do wniesienia apelacji od wyroku zaocznego w procesie cywilnym*, Pal. 2002, nr 5–6, s. 14.

Art. 370. [Odrzucenie apelacji przez sąd pierwszej instancji]

Sąd pierwszej instancji odrzuci na posiedzeniu niejawnym apelację wniesioną po upływie przepisane go terminu, nieopłaconą lub z innych przyczyn niedopuszczalną, jak również apelację, której braków strona nie uzupełniła w wyznaczonym terminie.

1. Przepis ten dotyczy postępowania wstępnego przed sądem I instancji, do którego powinna być wniesiona apelacja, a które ma na celu zbadanie jej dopuszczalności w szerokim tego słowa znaczeniu. Sąd I instancji bowiem bada nie tylko, czy apelacja w konkretnym wypadku jest dopuszczalna pod względem przedmiotowym (tj. co do zaskarżonego orzeczenia sądu I instancji) oraz podmiotowym (czy została wniesiona przez uprawniony podmiot), ale także, czy został zachowany termin do jej wniesienia oraz wymagania formalne apelacji.

Zakres badania jest więc dość szeroki, dotyczy jednak wyłącznie strony formalnej, a nie merytorycznej wniesionej apelacji.

To postępowanie międzyinstancyjne toczy się na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu przed sądem I instancji, przy uwzględnieniu szczególnych przepisów o apelacji, odnoszących się do tego właśnie postępowania. W postępowaniu tym w żadnym wypadku nie jest możliwe uchylenie lub zmiana zaskarżonego orzeczenia ani też wydanie rozstrzygnięcia co do kwestii wпадkowych (por. także postanowienie SN z dnia 6 marca 1973 r., II CZ 22/73, OSNCP 1974, nr 1, poz. 16).

Jeżeli przed przekazaniem akt sądowi odwoławczemu strona cofnie apelację, sąd I instancji może już w obecnym stanie prawnym umorzyć postępowanie (por. art. 391 § 2).

2. W art. 370 można odróżnić dwie grupy wypadków. Pierwsza dotyczy przyczyn związanych z upływem terminu do złożenia apelacji – apelacja jest niedopuszczalna z mocy ustawy i braku tego nie można sanować (np. gdy od danego orzeczenia nie przysługuje w ogóle środek zaskarżenia lub gdy apelację wniósł podmiot nielegitymowany). Druga to wypadki, w których apelacja jest dopuszczalna, ale ma ona braki, które w zasadzie dadzą się usunąć.
3. Sąd w pierwszej kolejności wzywa stronę do uzupełnienia braków, których usunięcie jest możliwe, tzn. odnoszących się do strony formalnej apelacji, a nie jej treści. Termin wyznaczony do uzupełnienia braków apelacji jest terminem sądowym, a nie ustawowym. Termin ten powinien być odpowiedni, tzn. dostosowany do rodzaju braku i czasu niezbędnego do jego usunięcia. W ramach art. 370 kontroli podlega także prawidłowe opłacenie apelacji, co obecnie wynika wprost z tego przepisu (por. również art. 126² i 130² w zw. z art. 391 § 1).

Por. także uchwałę SN z dnia 24 marca 1980 r., III CZP 12/80, OSPiKA 1980, z. 11, poz. 197 i uchwałę SN z dnia 15 stycznia 1981 r., III CZP 69/80, OSNCP 1981, nr 6, poz. 101.

4. Apelację, której braków strona nie uzupełniła w terminie, należy odrzucić, a nie zwrócić (w postępowaniu międzyinstancyjnym art. 130 § 2 nie ma zastosowania); por. także postanowienie SN z dnia 7 stycznia 1969 r., I PZ 71/68, OSNCP 1969, nr 9, poz. 163.

Artykuł 370 nie ma zastosowania do środka odwoławczego wniesionego przez osobę, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie (por. art. 560 § 2 zdanie drugie).

Sąd odrzuca także postanowieniem apelację wniesioną po upływie terminu przewidzianego w art. 369 lub z innych przyczyn niedopuszczalną. Orzeczenia te zapadają na posiedzeniu niejawnym.

Sąd, odmawiając przywrócenia terminu do wniesienia apelacji, musi wydać dwa postanowienia – o odrzuceniu lub oddaleniu wniosku o przywrócenie terminu i o odrzuceniu apelacji. Oba te postanowienia mogą być ujęte w jednym orzeczeniu (por. uchwałę składu siedmiu sędziów SN z dnia 31 maja 2000 r., III ZP 1/00 z głoszą W. Broniewicza, OSP 2001, z. 5, s. 257).

Zgodnie z postanowieniem SN z dnia 12 stycznia 1998 r., I PKN 471/97 (OSNAPiUS 1998, nr 24, poz. 711), art. 370 o odrzuceniu apelacji, której braków strona nie uzupełniła w wyznaczonym terminie, dotyczy tylko rzeczywistych braków apelacji, które uniemożliwiają nadanie jej prawidłowego biegu. Tak również postanowienie SN z dnia 28 stycznia 2005 r., III UZ 29/04 (OSNP 2005, nr 11, poz. 165).

Według uchwały SN z dnia 27 marca 2008 r., III CZP 7/08 (OSNC 2009, nr 4, poz. 55), nieuzupełnienie przez stronę braku formalnego apelacji, polegającego na niewskazaniu wartości przedmiotu zaskarżenia w sprawie o naruszenie posiadania, nie uzasadnia odrzucenia apelacji.

Zgodnie z postanowieniem SN z dnia 28 października 2008 r., I PZ 25/08 (OSNP 2010, nr 5–6, poz. 70), wniesiona przez samą stronę nieopłacona apelacja nie może być odrzucona bez uprzedniego wezwania o uiszczenie opłaty od tego środka zaskarżenia (art. 130 § 1 w zw. z art. 370).

5. Jeżeli w apelacji strona kwestionuje wysokość zasądzzonego roszczenia, a z okoliczności sprawy wynika, o jaką kwotę chodzi, to nieprecyzyjne określenie wartości przedmiotu zaskarżenia nie może uzasadniać odrzucenia apelacji (postanowienie SN z dnia 17 listopada 1998 r., II UKN 477/98, OSNAPiUS 2000, nr 4, poz. 163).
6. Niedopuszczalne jest oparcie postanowienia o odrzuceniu apelacji jedynie na dacie wpływu umieszczonej w wadliwej adnotacji (tzw. prezentacie), niezawierającej stwierdzenia sposobu wniesienia jej do sądu. Jeżeli zachowanie terminu wniesienia apelacji budzi wątpliwości, sądy powinny korzystać z – przewidzianej w art. 152 zdanie drugie – możliwości odebrania na posiedzeniu niejawnym od osoby wezwanej odpowiednich wyjaśnień (tak postanowienie SN z dnia 5 lutego 1999 r., III CKN 1211/98, OSNC 1999, nr 7–8, poz. 139).

Por. także postanowienie SN z dnia 5 lutego 1999 r., II UKN 20/99, OSNAPiUS 2000, nr 8, poz. 327 i postanowienie SN z dnia 21 kwietnia 1999 r., I CKN 1461/98, OSNC 1999, nr 11, poz. 196.

7. Według postanowienia SN z dnia 10 września 1998 r., III CZ 114/98 (OSNC 1999, nr 2, poz. 42), jeżeli strona korzysta nieprawidłowo z przysługującego jej prawa do zaskarżenia orzeczenia sądowego i w związku z tym spotyka się z zasadnym

odrzućeniem wniesionego przez nią środka, to nie może skutecznie odwoływać się do art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, jak też do art. 6 ust. 1 EKPC dla wykazania, że została pozbawiona możliwości sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy przez wyższą instancję sądową.

8. Nieprecyzyjne wezwanie do uzupełnienia braków formalnych środka odwoławczego powoduje, że nie może nastąpić jego odrzucenie wskutek niewykonania tego wezwania, zwłaszcza wówczas, gdy jest kierowane do osoby niezorientowanej w regulacjach procesowych dotyczących uzupełnienia braków formalnych pism procesowych (postanowienie SN z dnia 24 stycznia 2005 r., III UZ 20/04, OSNP 2005, nr 16, poz. 258 z głosem S. Cieślaka, M. Praw. 2008, nr 4, s. 223).
9. W razie oddalenia zawartego w apelacji wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych przewodniczący wzywa do uiszczenia opłaty należnej od apelacji także wtedy, gdy wniósł ją adwokat (uchwała SN z dnia 28 listopada 2006 r., III CZP 98/06, OSNC 2007, nr 9, poz. 131 z głosami T. Szanciły, M. Praw. 2007, nr 21, poz. 1219 i J. Turka, M. Praw. 2008, nr 13, s. 711).
10. Po sprawdzeniu przez sąd wartości przedmiotu zaskarżenia, jeżeli okaże się, że jest ona wyższa od podanej przez stronę, nie jest możliwe odrzucenie apelacji bez wezwania o uiszczenie należnej opłaty (nie stosuje się art. 130² § 3 k.p.c. [obecnie uchylony]), lecz konieczne jest dokonanie takiego wezwania (art. 130 § 1 k.p.c.) pod rygorem odrzucenia apelacji (postanowienie SN z dnia 22 czerwca 2007 r., II PZ 26/07, OSNP 2008, nr 17–18, poz. 258).
11. Uiszczenie opłaty od apelacji bezpośrednio sądowi rozpoznającemu apelację nie stanowi podstawy do jej odrzucenia (wyrok TK z dnia 29 kwietnia 2008 r., SK 11/07, OTK-A 2008, nr 3, poz. 47; postanowienie SN z dnia 17 lipca 2008 r., II PZ 15/08, OSNP 2009, nr 23–24, poz. 318).

Po uchyleniu w dniu 11 lipca 2009 r. art. 130² § 3 powstały wątpliwości, czy do braku w postaci nieopłacenia apelacji należy stosować postępowanie przewidziane w art. 130 § 1 i 1¹ czy też w art. 130² § 1 i jaki rygor powinien być zastosowany w takim wypadku. W postanowieniu z dnia 18 stycznia 2010 r., II UZ 48/09 (LEX nr 583830), Sąd Najwyższy przyjął, że w dalszym ciągu obowiązuje zasada samoobliczania i samoopłacania opłat sądowych od środków zaskarżenia wnoszonych przez profesjonalnych pełnomocników. Odmienny pogląd wyrażono w postanowieniu z dnia 3 lutego 2010 r., II CZ 79/09 (LEX nr 585775), w którym Sąd Najwyższy uznał, że brak obecnie przepisu co do skutków wniesienia przez adwokata środka odwoławczego lub środka zaskarżenia bez uiszczenia należnej opłaty i w takiej sytuacji należy stosować art. 130 § 1 i w odniesieniu do apelacji rygor w postaci jej odrzucenia.

Ostatecznie problem został rozstrzygnięty uchwałą składu siedmiu sędziów – zasada prawna z dnia 15 czerwca 2010 r., II UZP 4/10 (OSNP 2011, nr 3–4, poz. 38), wydaną na tle skargi kasacyjnej, w której Sąd Najwyższy stwierdził, że nieopłacona skarga kasacyjna złożona przez adwokata lub radcę prawnego po wejściu w życie ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571) podlega odrzuceniu w razie niewykonania zarządzenia wzywającego do opłacenia skargi (art. 398⁶ § 2 w zw. z art. 130 § 1).

12. Postanowienie odrzucające apelację podlega uzasadnieniu (art. 357 § 2). Na postanowienie to przysługuje zażalenie, gdyż jest postanowieniem sądu I instancji kończącym postępowanie w sprawie (art. 394 § 1).
13. Por. E. Stawicka, *Czy niedokładność w spełnieniu wymogu art. 368 k.p.c. zawsze skutkuje odrzuceniem apelacji*, Pal. 2007, nr 11–12, s. 250.

Art. 370¹. (utracił moc).

Wyrokiem TK z dnia 20 maja 2008 r., P 18/07 (Dz. U. Nr 96, poz. 619) art. 370¹ k.p.c. został uznany za niezgodny z art. 45 ust. 1 oraz art. 78 Konstytucji RP i utracił moc.

Art. 371. [Przedstawienie akt sądowi drugiej instancji]

Po doręczeniu apelacji stronie przeciwnej sąd pierwszej instancji przedstawia niezwłocznie akta sprawy sądowi drugiej instancji.

1. Postępowanie przed sądem I instancji wywołane wniesieniem apelacji od wyroku tego sądu kończy się doręceniem odpisu apelacji stronie przeciwnej i przekazaniem sprawy sądowi II instancji.
2. Zarządzenie takie wydaje przewodniczący, jeżeli nie zachodzi potrzeba uzupełnienia braków apelacji lub jeżeli strona uzupełniła te braki w wyznaczonym terminie oraz nie ma podstaw do odrzucenia apelacji jako niedopuszczalnej. Po wydaniu zarządzenia sąd I instancji przekazuje akta sprawy wraz z apelacją sądowi odwoławczemu, nie czekając na odpowiedź na apelację, którą strona przeciwna może wnieść wprost do sądu II instancji.
3. Wymaganie doręczenia odpisu apelacji stronie przeciwnej będzie spełnione także wtedy, gdy strona przed sądem II instancji potwierdzi fakt otrzymania odpisu apelacji. Przedstawiając akta sprawy sądowi II instancji, sąd I instancji zobowiązany jest dołączyć do nich dowód doręczenia odpisu apelacji stronie przeciwnej do skarżącego.

4. Kodeks postępowania cywilnego nie przewiduje obowiązku doręczenia odpisu apelacji podmiotom występującym w procesie po tej samej stronie (por. postanowienie SN z dnia 24 kwietnia 1980 r., IV CZ 23/80, OSNCP 1980, nr 11, poz. 216 oraz wyrok SN z dnia 29 listopada 2005 r., II PK 391/04, OSNP 2006, nr 19–20, poz. 297).
5. W postanowieniu z dnia 6 marca 1973 r., II CZ 22/73 (OSNCP 1974, nr 1, poz. 16), Sąd Najwyższy stwierdził, że sąd I instancji nie może w postępowaniu międzyinstancyjnym oddalić wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych z powołaniem się na oczywistą bezzasadność środka odwoławczego.

Art. 372. [Odpowiedź na apelację]

Strona przeciwna może w ciągu dwóch tygodni od dnia doręczenia apelacji wnieść odpowiedź na apelację wprost do sądu drugiej instancji.

1. Wniesienie odpowiedzi na apelację jest fakultatywne. Kodeks postępowania cywilnego przyjmuje termin dwutygodniowy do wniesienia odpowiedzi na apelację. Jest to termin ustawowy, nie podlega więc przedłużeniu przez sąd. Jego przywrócenie nie jest jednak możliwe, gdyż niewniesienie w tym terminie odpowiedzi na apelację nie pociąga za sobą ujemnych skutków procesowych (co jest jednym z warunków dopuszczalności przywrócenia uchybionego terminu procesowego w art. 168 § 2). Strona przeciwna może podnieść wszystkie zarzuty, także te, które chciała wskazać w odpowiedzi na apelację, na rozprawie apelacyjnej. Rozpoznanie zaś apelacji przez sąd II instancji na posiedzeniu niejawnym nie może być niekorzystne dla strony przeciwej; gdyż może prowadzić tylko do odrzucenia apelacji (por. art. 374).
2. W razie wniesienia odpowiedzi na apelację we właściwym terminie sąd II instancji doręcza odpis odpowiedzi stronie skarżącej. Po upływie terminu sąd powinien wniesioną odpowiedź na apelację dołączyć do akt sprawy, bez doręczania jej odpisu stronie przeciwej. Przepisy o apelacji nie dają podstaw do zwrócenia lub odrzucenia spóźnionej apelacji. Należy więc przyjąć, że odpowiedź wniesiona po terminie jest bezskuteczna (art. 167 w zw. art. 391 § 1). W wypadku wniesienia odpowiedzi na apelację zamiast do sądu II instancji sądowi I instancji, sąd ten przesyła ją sądowi odwoławczemu.
3. Odpowiedź na apelację jest pismem procesowym, powinna więc w zasadzie spełniać warunki takiego pisma (por. art. 126). Ponieważ jednak kodeks nie przewiduje odrzucenia odpowiedzi na apelację, nie ma podstaw do wzywania do uzupełnienia zaszłych w niej braków. Sąd, podobnie jak w razie wniesienia odpowiedzi na apelację po terminie, powinien odpowiedź dotkniętą brakiem formalnym dołączyć do akt sprawy. Odpowiedź na apelację nie podlega opłacie sądowej.

4. Kodeks postępowania cywilnego nie określa treści odpowiedzi na apelację. W odpowiedzi strona może zgłosić wniosek o oddalenie lub o odrzucenie apelacji oraz o przyznanie jej kosztów postępowania apelacyjnego. Ponadto może oczywiście zwalczać zarzuty i argumenty podniesione przez skarżącego w apelacji, jak również m.in. zarzuty co do zakresu zaskarżenia czy dopuszczalności apelacji.

Natomiast w odpowiedzi na apelację strona przeciwna nie może zgłosić wniosku o uchylenie lub zmianę niezaskarżonej części orzeczenia sądu I instancji, która nie jest dla niej korzystna, gdyż część ta – na skutek jej niezaskarżenia – się uprawomocniła. Kodeks nie wprowadził instytucji apelacji wzajemnej, która mogłaby być połączona z odpowiedzią na apelację (por. A. Oklejak, *Apelacja w procesie cywilnym*, Kraków 1994, s. 91 i n.).

Strona przeciwna nie może także po raz pierwszy w odpowiedzi na apelację podnosić zarzutów merytorycznych, opartych na jej własnych prawach lub roszczeniach, choćby zarzuty te były oparte na nowych faktach i dowodach dopuszczalnych w postępowaniu apelacyjnym. Wynika to z zasady równouprawnienia stron procesowych, gdyż strona skarżąca także nie może po raz pierwszy w apelacji zgłaszać tego rodzaju nowych roszczeń (por. także W. Siedlecki, *Głos do orzeczenia SN z dnia 22 maja 1980 r.*, II CZ 112/80, OSPiKA 1981, z. 5, s. 202 i n.).

5. W odpowiedzi na apelację strona przeciwna może powołać nowe fakty i dowody, na które nie mogła się powołać w postępowaniu przed sądem I instancji (por. jednak art. 381), aby były one uwzględnione w postępowaniu apelacyjnym. Odmienny pogląd reprezentuje A. Góra-Błaszczkowska (*Apelacja. Zażalenie. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 47), która uważa, że odpowiedź na apelację nie może zmierzać do zmiany wyroku sądu I instancji i że w takim wypadku strona powinna wnieść własną apelację. Stanowisko to pomija jednak prawo strony nieskarżącej wyroku sądu I instancji do ustosunkowania się do nowych faktów i dowodów powołanych przez skarżącego w apelacji.
6. W odpowiedzi na apelację można wnosić po raz pierwszy o zwolnienie od kosztów sądowych, a także o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego z urzędu, jeśli zachodzą odpowiednie ku temu przesłanki. Por. K. Jewulski, *Odpowiedź na apelację w procesie cywilnym i następstwa omieszkania terminu przy jej wnoszeniu*, PS 1998, nr 7–8, s. 88 i n.
7. Według uchwały SN z dnia 16 lutego 2012 r., III CZP 1/12 (OSNC 2012, nr 10, poz. 114), wniosek o zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego zgłoszony w odpowiedzi na apelację wniesioną po upływie terminu określonego w art. 372 jest skuteczny.

Art. 373. [Odrzucenie apelacji przez sąd drugiej instancji]

Sąd drugiej instancji odrzuca na posiedzeniu niejawnym apelację, jeżeli ulegała ona odrzuceniu przez sąd pierwszej instancji. Jeżeli dostrzeże braki, do których usunięcia strona nie była wezwana, zażąda ich usunięcia. W razie nieusunięcia braków w wyznaczonym terminie apelacja ulega odrzuceniu.

1. Sąd II instancji nie może zwrócić apelacji sądowi I instancji, jeżeli dostrzeże braki, do których usunięcia strona nie była wezwana, ale musi sam zażądać usunięcia tych braków.
2. Postępowanie wstępne przed sądem odwoławczym jest w zasadzie postępowaniem kontrolnym w stosunku do postępowania przeprowadzonego przez sąd I instancji, do którego wpłynęła apelacja. Jednocześnie ma ono szerszy zakres, ponieważ sąd II instancji może zdecydować, w jaki sposób apelacja ma być rozpoznana, a w szczególności, czy istnieją przesłanki do jej rozpoznania na posiedzeniu niejawnym.
3. Sąd II instancji bada dopuszczalność apelacji pod względem przedmiotowym, podmiotowym oraz zachowania przepisanego terminu i wymagań formalnych apelacji, a ponadto kontroluje orzeczenia wydane przez sąd I instancji już w toku postępowania międzyinstancyjnego. Chodzi tu zwłaszcza o orzeczenia dotyczące przywrócenia uchybionego terminu do wniesienia apelacji (por. uchwałę składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 30 stycznia 1968 r., III CZP 77/67, OSNCP 1968, nr 12, poz. 202) oraz przywrócenia terminu do uiszczenia opłaty od apelacji. W razie stwierdzenia braku podstaw do przywrócenia terminu do wniesienia apelacji, podlega ona odrzuceniu przez sąd II instancji.

W postanowieniu z dnia 21 maja 1998 r., III CKN 471/97 (OSP 1999, z. 4, poz. 83 z głosem W. Broniewicza), Sąd Najwyższy stwierdził, że w granicach kontroli zachowania warunków formalnych apelacji, którą sąd II instancji przeprowadza na podstawie art. 373, mieści się również sprawdzenie zasadności przywrócenia uchybionego terminu do wniesienia apelacji. Pogląd ten pozostaje aktualny; por. postanowienie SN z dnia 25 kwietnia 2014 r., II CZ 119/13, LEX nr 1463856.

Według postanowienia SN z dnia 25 sierpnia 1999 r., III CKN 695/99 (OSNC 2000, nr 3, poz. 51), podważenie przez sąd II instancji prawidłowości postanowienia sądu I instancji o przywróceniu terminu do wniesienia środka odwoławczego w drodze – podejmowanej w ramach art. 373 – kontroli zachowania ustawowych wymagań co do tego środka powinno sprowadzać się do sytuacji, gdy w okolicznościach sprawy zachodzi pewna ku temu podstawa.

Podważenie przez sąd II instancji prawidłowości postanowienia sądu I instancji o przywróceniu terminu do wniesienia środka odwoławczego (np. apelacji) powinno ograniczać się do sytuacji, gdy w okolicznościach sprawy istnieje do tego pewna (oczywista) podstawa faktyczna (postanowienie SN z dnia 2 sierpnia 2006 r., I UZ 13/06, OSNP 2007, nr 15–16, poz. 238).

Kontroli zasadności przywrócenia terminu do wniesienia apelacji sąd II instancji dokonuje z urzędu. Jeżeli stwierdzi, że przywrócenie terminu było bezzasadne albo niedopuszczalne, odrzuca apelację. Jeżeli natomiast stwierdzi, że odmowa przywrócenia terminu była bezpodstawna, uchyli postanowienie sądu I instancji o odrzuceniu apelacji i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania z zaleceniem co do konieczności przywrócenia terminu do wniesienia apelacji i nadania jej biegu. W obu sytuacjach nie ma podstaw do stosowania art. 380 (por. W. Broniewicz, *Głosa do uchwały składu siedmiu sędziów SN z dnia 31 maja 2000 r., III ZP 1/00, OSP 2001, z. 6, s. 257*).

Jeżeli apelacja podlega odrzuceniu, sąd II instancji jest zwolniony z rozważania z urzędu nieważności postępowania jako ewentualnej przesłanki uchylenia zażalonego orzeczenia (postanowienie SN z dnia 3 lutego 2012 r., I CZ 147/11, OSNC-ZD 2013, nr B, poz. 38).

Postępowanie sądu II instancji prowadzone na podstawie art. 373 nie obejmuje kontroli wydanego w postępowaniu międzyinstancyjnym postanowienia o zwolnieniu strony skarżącej od kosztów sądowych (postanowienie SN z dnia 19 sierpnia 2009 r., III CZ 30/09, OSNC 2010, nr 3, poz. 45).

4. Jeżeli sąd II instancji stwierdzi braki formalne apelacji, do których usunięcia strona nie była wezwana, może postąpić jedynie podobnie jak sąd I instancji, tzn. wezwać stronę skarżącą do ich usunięcia (por. uwagę 3 do art. 370). Za takim rozwiązaniem przemawiają względy ekonomii procesowej i postulat przyspieszenia postępowania (por. W. Siedlecki, *O usprawnienie i zwiększenie efektywności postępowania cywilnego*, NP 1979, nr 4, s. 18–19).

Według orzeczenia SN z dnia 26 marca 1998 r., I CKN 718/97 (LEX nr 518120), brak określenia zakresu żądania w stosunku do każdego z pozwanych współuczestników formalnych jest brakiem formalnym apelacji, uzasadniającym jej odrzucenie po bezskutecznym wezwaniu skarżącego do uzupełnienia tego braku.

5. Fakt, że strona była wzywana przez sąd I instancji do usunięcia braków i braki te usunęła, nie wyłącza wezwania jej przez sąd II instancji do uzupełnienia dalszych, konkretnych braków, których nie zauważył sąd I instancji.

6. Nieodrzućcenie apelacji z przyczyn wymienionych w art. 373 na posiedzeniu niejawnym nie wyłącza późniejszego odrzucenia tej apelacji na rozprawie (tak też Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 5 lutego 1999 r., III CKN 1118/98, LEX nr 1213522 oraz w postanowieniu z dnia 20 listopada 2006 r., I PZ 16/06, OSNP 2007, nr 21–22, poz. 321) i w postanowieniu z dnia 25 listopada 2010 r., I CZ 139/10, LEX nr 1391129).
7. Sąd II instancji odrzuca apelację, od której – mimo wezwania – nie została uiszczona opłata należna w chwili jej wniesienia (art. 130 § 1). Jeżeli natomiast obowiązek uiszczenia lub uzupełnienia opłaty powstał na skutek ustalenia przez sąd wyższej wartości przedmiotu zaskarżenia, cofnięcia zwolnienia od kosztów sądowych lub uchylenia kurateli już po wysłaniu odpisu apelacji stronom, a w ich braku – po wysłaniu zawiadomienia o terminie posiedzenia, o obowiązku uiszczenia opłaty sąd orzeka w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji (por. art. 130³ § 2).
8. Sąd w składzie trzech sędziów odrzuca apelację. Na postanowienie sądu II instancji odrzucające apelację stronie przysługuje zażalenie do Sądu Najwyższego, jest to bowiem postanowienie kończące postępowanie w sprawie (art. 394¹ § 2).
9. W razie cofnięcia apelacji przez skarżącego przed sądem II instancji, sąd ten umarza postępowanie apelacyjne i orzeka o kosztach, stosując odpowiednio przepisy o kosztach przy cofnięciu pozwu. Na takie postanowienie sądu II instancji jednak przysługuje skarga kasacyjna (art. 398¹ § 1).
10. Por. M. Wilewski, *Odrzucenie rewizji cywilnej mimo nadania jej biegu*, NP 1971, nr 3, s. 422.

Art. 374. [Posiedzenie niejawne]

Sąd drugiej instancji może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym w razie cofnięcia pozwu, cofnięcia apelacji albo jeżeli zachodzi nieważność postępowania.

1. W toku postępowania wstępnego sąd II instancji nie może rozpoznać apelacji pod względem merytorycznym. Dla takiego rozpoznania zasadą jest wyznaczenie rozprawy (por. art. 375). Jedynym wyjątkiem jest możliwość rozpoznania apelacji na posiedzeniu niejawnym w razie cofnięcia pozwu lub apelacji albo jeżeli zachodzi nieważność postępowania. Przyczyny nieważności postępowania wymieniają enumeratywnie art. 379 oraz 1099. Jednakże art. 374 jest uzasadniony tym, że chodzi o rozstrzygnięcie kwestii, co do których „rozprawienie się” stron nie jest potrzebne. Strony o przyczynach nieważności mogą się zresztą wypowiedzieć w apelacji i w odpowiedzi na nią oraz ewentualnie w innych pismach apelacyjnych.

Co do apelacji w postępowaniu uproszczonym por. uwagi do art. 505¹⁰.

2. Ze sformułowania art. 374 wynika, że w wypadkach nieważności postępowania sąd II instancji może wyznaczyć i przeprowadzić rozprawę, gdy uzna to za celowe, a ponadto, że rozpoznanie apelacji na posiedzeniu niejawnym może nastąpić zarówno wtedy, gdy apelacja została oparta na zarzucie nieważności postępowania, jak i gdy sam sąd odwoławczy stwierdzi, że zaszła nieważność postępowania (por. art. 378 § 2). Przewodniczący w sądzie II instancji, badając apelację, skieruje ją zatem na posiedzenie niejawne, jeśli oparta jest na dostatecznie uzasadnionej przyczynie nieważności postępowania, lub sam stwierdzi, że prawdopodobnie zachodzi nieważność postępowania (por. analogiczne postępowanie w razie istnienia przyczyny uzasadniającej odrzucenie pozwu – art. 199 § 3).
3. Apelacja skierowana na posiedzenie niejawne, gdy zachodzi nieważność postępowania, może być następnie – na podstawie decyzji sądu – rozpoznana na rozprawie. Sytuacja taka może nastąpić wtedy, gdy okaże się, że nie ma podstaw do przyjęcia nieważności lub sąd II instancji uzna za niezbędne przeprowadzenie dowodów. Przeprowadzenie dowodów w postępowaniu apelacyjnym zaś dopuszczalne jest tylko na rozprawie (art. 210 § 3 w zw. z art. 391).
4. Stwierdzając nieważność postępowania, sąd II instancji może na posiedzeniu niejawnym tylko uchylić zaskarżone orzeczenie i albo odrzucić pozew, albo znieść postępowanie w zakresie dotkniętym nieważnością i przekazać sprawę sądowi I instancji do ponownego rozpoznania, albo wreszcie umorzyć postępowanie (por. uwagi do art. 386 § 2 i 3). Wybór jednego z tych sposobów rozstrzygnięcia będzie zależeć od tego, jaką przyczynę nieważności stwierdził sąd odwoławczy w danym wypadku oraz kiedy powstał brak przesłanki procesowej powodującej nieważność postępowania.
5. Rozpoznanie apelacji na posiedzeniu niejawnym nie ma znaczenia z punktu widzenia postaci orzeczenia, które powinien wydać sąd II instancji. Natomiast jest to uzależnione od tego, czy sąd II instancji wydaje rozstrzygnięcie dotyczące istoty sprawy (apelacji), wtedy powinien wydać wyrok (uchylający i przekazujący sprawę do ponownego rozpoznania), czy też rozstrzygnięcie nie dotyczy meritum sprawy, wtedy powinien wydać postanowienie (o odrzuceniu pozwu lub umorzeniu postępowania, mimo że zaskarżone apelacją orzeczenie miało postać wyroku).

Por. także uwagę 20 do art. 386.

Ustawą z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010 r. Nr 7, poz. 45) treść

komentowanego przepisu została uzupełniona o możliwość rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym także w sytuacji, gdy pozew lub apelacja zostały cofnięte.

Zgodnie z art. 391 § 2 w razie cofnięcia apelacji następuje umorzenie postępowania apelacyjnego (por. uwagi do art. 391). Cofnięcie pozwu powoduje umorzenie całego dotychczasowego postępowania. W obu wypadkach sąd orzeka o kosztach jak przy cofnięciu pozwu.

Por. także postanowienie SN z dnia 11 grudnia 2009 r., V CZ 58/09, LEX nr 551159 oraz A. Marciniak, *Cofnięcie apelacji w procesie cywilnym* (w:) J. Gudowski, K. Weitz (red.), *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, Warszawa 2011, s. 391 i n.

6. W orzeczeniu wydanym na posiedzeniu niejawnym sąd orzeka także o kosztach postępowania, zależnie jednak od tego, czy orzeczeniem tym kończy postępowanie, czy przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania sądowi I instancji. W tym ostatnim wypadku por. art. 108 § 2.
7. Na postanowienie sądu II instancji w przedmiocie odrzucenia pozwu lub umorzenia postępowania przysługuje skarga kasacyjna do Sądu Najwyższego (art. 398¹ § 1).
8. Sąd II instancji uzasadnia z urzędu postanowienia kończące postępowanie w sprawie (art. 387 § 1). Uzasadnienia wymaga także orzeczenie o przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania sądowi I instancji. Wynika to z zestawienia art. 387 § 1 z art. 386 § 6.

Orzeczenie wydane na posiedzeniu niejawnym z uzasadnieniem doręczone jest obu stronom z urzędu w terminie tygodniowym od sporządzenia uzasadnienia (art. 387 § 3 zdanie trzecie).

Art. 375. [Wyznaczenie rozprawy przez sąd drugiej instancji]

Poza wypadkami wymienionymi w dwóch artykułach poprzedzających sąd drugiej instancji wyznacza rozprawę.

1. Kodeks postępowania cywilnego przewiduje dwie sytuacje, w których apelacja może być odrzucona (art. 373) albo rozstrzygnięta na posiedzeniu niejawnym w razie stwierdzenia nieważności postępowania (art. 374). Poza tym dla rozpoznania apelacji obowiązkowo musi być wyznaczona rozprawa. Por. jednak art. 505¹⁰ § 2.

2. Według postanowienia SN z dnia 9 października 1973 r., I PR 315/73 (NP 1975, nr 2, s. 319), które zachowało aktualność, art. 377 [obecnie art. 375] nie wyłącza możliwości rozpoznania sprawy i umorzenia postępowania w razie cofnięcia rewizji na posiedzeniu niejawnym; por. też postanowienie SN z dnia 28 stycznia 1988 r., II CR 1/88, OSP 1989, z. 1, poz. 5 z glosą B. Bładowskiego.
3. O rozprawie przed sądem II instancji należy w odpowiedniej formie i w odpowiednim czasie zawiadomić strony. Jeżeli strona ustanowiła pełnomocnika procesowego, wystarczy zawiadomić o rozprawie tylko jego. Co do doręczeń por. art. 131 i n.
4. Jeżeli w sprawie występują skomplikowane zagadnienia faktyczne lub prawne, przewodniczący posiedzenia sądu II instancji powinien zarządzić odbycie narady wstępnej.
5. Co do przepisów o rozprawie dotyczących sądu I instancji, mających odpowiednie zastosowanie w postępowaniu apelacyjnym, por. uwagę 10 do art. 377.
6. Sąd II instancji może dokonać zmiany trybu postępowania, w którym była rozpoznawana sprawa w sądzie I instancji. Artykuł 201 bowiem wymaga, aby sprawę, którą wszczęto lub prowadzono w trybie niewłaściwym, rozpoznać w trybie właściwym. Stosowne postanowienie wydaje sąd na posiedzeniu niejawnym, może ono być jednak wydane także na rozprawie (por. T. Wiśniewski, *Apelacja i kasacja. Nowe środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1996, s. 45 i n.).
7. Rozprawa przed sądem II instancji może służyć wyjaśnieniu niedokładności, w szczególności w zakresie przedstawienia zarzutów apelacji i ich uzasadnienia (postanowienie SN z dnia 6 marca 2006 r., II PZ 2/06, OSNAPiUS 2007, nr 5–6, poz. 74).

Art. 376. [Brak obowiązku stawienia stron na rozprawie]

Rozprawa przed sądem drugiej instancji odbywa się bez względu na niestawienie jednej lub obu stron. Wydany wyrok nie jest zaoczny.

1. Przepis ten statuuje zasadę fakultatywności udziału stron w postępowaniu odwoławczym.
2. Strony powinny być prawidłowo zawiadomione o terminie rozprawy w sądzie II instancji. Odpowiednie zastosowanie może mieć w postępowaniu apelacyjnym art. 214. Tak też Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 22 maja 2014 r., IV CSK 545/13, LEX nr 1483413.

3. W postępowaniu apelacyjnym nie stosuje się art. 177 § 1 pkt 5 o zawieszeniu postępowania wskutek niestawiennictwa stron na rozprawę. W postępowaniu tym wydany wyrok nie jest w żadnym razie zaoczny. Bezprzedmiotowe jest więc zgłaszanie wniosku o przeprowadzenie rozprawy w nieobecności strony (art. 209).
4. Nieobecność pełnomocnika strony, z przyczyn wskazanych w art. 214, powoduje odroczenie rozprawy, chyba że obecna na rozprawie strona wyraźnie oświadczy, iż godzi się na przeprowadzenie rozprawy pod nieobecność pełnomocnika. Por. także wyrok SN z dnia 22 sierpnia 2003 r., I PK 213/02, OSNAPiUS 2004, nr 17, poz. 295.

Art. 377. [Sprawozdanie]

Po wywołaniu sprawy rozprawa rozpoczyna się od sprawozdania sędziego, który zwięźle przedstawia stan sprawy ze szczególnym uwzględnieniem zarzutów i wniosków apelacyjnych. Sąd może zrezygnować ze sprawozdania za zgodą obecnych stron albo w przypadku ich niestawiennictwa, chyba że rozprawa odbywa się z udziałem publiczności.

1. Przepis ten w zdaniu pierwszym określa obligatoryjne elementy rozprawy przed sądem II instancji.

Ustawą z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. poz. 1296) dodano zdanie drugie, w którym przewidziano możliwość rezygnacji ze sprawozdania sędziego.

2. Po wywołaniu sprawy rozprawa apelacyjna zaczyna się od sprawozdania sędziego, który w syntetyczny sposób powinien zreferować ustalenia zaskarżonego wyroku, treść rozstrzygnięcia sądu I instancji oraz zakres i podstawy jego zaskarżenia.

Co do zarzutów i wniosków apelacyjnych por. uwagi do art. 368.

Zakres sprawozdania sędziego determinują granice apelacji oraz zakres kognicji sądu II instancji wynikający z art. 378. Chociaż kodeks pominął w treści art. 377 „uchybień, które należy brać pod rozwagę z urzędu”, nie ma przeszkód, by sprawozdawca o nich wspomniał.

3. Sprawozdanie powinno opierać się na aktach sprawy. Sędzia sprawozdawca nie może w referacie sugerować, nawet pośrednio, sposobu rozstrzygnięcia sądu odwoławczego ani ujawniać swojej opinii o sprawie.

Zmiana sędziego sprawozdawcy nie stwarza obowiązku ponownego przedstawienia sprawozdania z przebiegu sprawy. Sprawozdanie, o którym mowa w art. 377, ma bowiem charakter jednorazowy (wyrok SN z dnia 15 listopada 2001 r., II UKN 627/00, OSNAPiUS 2003, nr 16, poz. 385).

4. Sąd II instancji może ograniczyć rozprawę do poszczególnych zarzutów apelacyjnych lub zagadnień wstępnych (por. art. 220).
5. W razie nieobecności strony skarżącej sędzia sprawozdawca powinien przedstawić treść apelacji (por. art. 241).
6. Po sprawozdaniu sędziego sprawozdawcy przewodniczący udziela głosu stronom. Pierwsza głos zabiera strona, która wniosła apelację. W razie wniesienia apelacji przez obie strony kolejność zabierania głosu ustala przewodniczący. W takim wypadku wskazane jest w pierwszej kolejności udzielenie głosu stronie, której apelacja „jest dalej idąca”, tzn. zawiera zarzuty, których uwzględnienie rzutuje na znaczenie zarzutów strony przeciwnej (np. apelujący podnosi zarzut braku legitymacji lub przedawnienia roszczeń).
7. W postępowaniu apelacyjnym odpowiednie zastosowanie mają art. 153 i 154, dotyczące posiedzeń przy drzwiach zamkniętych.
8. Od wejścia w życie ustawy z dnia 29 sierpnia 2014 r. sąd może zrezygnować ze sprawozdania, jeżeli wyrażą na to zgodę obecne strony albo w wypadku ich niestawiennictwa. W obu sytuacjach rezygnacja ze sprawozdania nie jest jednak możliwa, jeżeli rozprawa odbywa się z udziałem publiczności. Niejasne jest przy takim sformułowaniu przepisu, ile osób należy uznać za publiczność. Ze względu na zasadę jawności zewnętrznej już obecność jednej osoby poza stronami i uczestnikami postępowania wymaga przedstawienia sprawozdania.
9. Na sądzie II instancji również ciąży obowiązek nakłaniania stron do ugodowego załatwienia sporu (art. 10). Uгода przed sądem odwoławczym może być zawarta w granicach jego kognicji i wtedy, gdy sąd ten zmienia zaskarżony wyrok. Możliwe jest także skierowanie stron do mediacji, jeżeli nie uczynił tego sąd I instancji.
10. W postępowaniu przed sądem II instancji zastosowanie mają także art. 48–51 p.u.s.p., dotyczące utrzymania powagi sądu.
11. Ponadto w postępowaniu apelacyjnym mogą mieć odpowiednie zastosowanie ogólne przepisy o rozprawie (por. art. 391). W grę wchodzi w szczególności art. 207 § 3–7, art. 208, 212, 214, 216, 217, 226.

Art. 378. [Granice zaskarżenia]

§ 1. Sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w granicach apelacji; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania.

§ 2. W granicach zaskarżenia sąd drugiej instancji może z urzędu rozpoznać sprawę także na rzecz współuczestników, którzy wyroku nie zaskarżyli, gdy będące przedmiotem zaskarżenia prawa lub obowiązki są dla nich wspólne. Współuczestników tych należy zawiadomić o rozprawie; mogą oni składać pisma przygotowawcze.

Spis treści

Uwaga wstępna	68
Przedmiotowe granice apelacji	68
Granice podmiotowe apelacji	74

Uwaga wstępna

1. Przepis ten w redakcji z 1996 r. nawiązywał do art. 408 k.p.c. z 1932 r. Rozpoznanie sprawy przez sąd II instancji odbywało się w granicach wniosków apelacji. Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz. U. Nr 48, poz. 554 z późn. zm.) natomiast wyraźnie odróżniła zakres zaskarżenia od wniosku co do sugerowanego sposobu rozstrzygnięcia (por. zmieniony art. 368 § 1 pkt 1 i 5) oraz wskazała, że granice zaskarżenia określone są wiążąco w apelacji. O zakresie zaskarżenia orzeczenia sądu I instancji nie decyduje już więc obecnie treść wniosku skarżącego co do sposobu rozstrzygnięcia sądu II instancji. Sąd II instancji ma rozpoznawać sprawę w granicach apelacji.

Przedmiotowe granice apelacji

2. Granice apelacji są określone przede wszystkim zakresem (granicami) zaskarżenia. Poza granice zaskarżenia sąd II instancji nie może wykroczyć. Zagadnienie to było przedmiotem dyskusji w literaturze (por. W. Broniewicz, *Kognicja sądu II instancji w razie nieważności postępowania przed sądem I instancji lub nierozpoznania przez ten sąd istoty sprawy*, PS 1997, nr 4, s. 24 i n. oraz polemikę T. Wiśniewskiego, *W kwestii właściwej wykładni art. 378 § 2 k.p.c.*, PS 1997, nr 4, s. 35 i n.). Obecna treść art. 378 (wynikająca z nowelizacji z dnia 24 maja 2000 r.) nie pozostawia już co do tego żadnych wątpliwości. Sąd II instancji bierze z urzędu pod uwagę nieważność postępowania jedynie w granicach zaskarżenia. Nowe brzmienie tego przepisu potwierdza, wynikająca z art. 363 § 1, zasadę,

że orzeczenie w części niezaskarżonej, a więc pozostającej poza granicami apelacji, staje się prawomocne.

Należy także zwrócić uwagę na wykreślenie z art. 378 jego dotychczasowego § 2, którego treść w części przeniesiono do art. 378 § 1 (co do skutków nieważności postępowania), a w części do art. 386 § 4. Stało się tak dlatego, że poprzednio, bez racjonalnego uzasadnienia, kwestia kasatoryjnych uprawnień sądu II instancji była normowana w dwóch miejscach (art. 378 § 2 i art. 386 § 2 i 4), przy czym unormowanie w art. 378 § 2 zachodziło na regulację w art. 386 § 2. Wprowadzona zmiana dwoistość tę wyeliminowała i pojęcie nierozpoznania istoty sprawy funkcjonuje już tylko w art. 386 § 4.

3. Sąd odwoławczy jest związany granicami środka odwoławczego. Związanie sądu II instancji w aspekcie przedmiotowym oznacza niedopuszczalność takiego rozpoznania apelacji, która dotyczyłaby niezaskarżonej części orzeczenia. Działalność sądu II instancji uzależniona jest w zasadzie od woli skarżącego. Kodeks wprowadza od tej zasady wyjątki, które dotyczą podstaw rozstrzygnięcia (sąd II instancji orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w I instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym – por. uwagi do art. 382), przyczyn apelacji (czyli zarzutów – nieważności postępowania oraz nierozpoznania istoty sprawy, jak również podstawy – nowe fakty i dowody, które zostały powołane po raz pierwszy w postępowaniu apelacyjnym). Wyjątki te jednak są ograniczone, jak podkreślono, zakresem zaskarżenia orzeczenia sądu I instancji. Ograniczenie to odnosi się także wyraźnie do podmiotowego zakresu zaskarżenia w razie współuczestnictwa (art. 378 § 2).

W przepisach dotyczących apelacji nie ma mowy o rozpoznawaniu sprawy w granicach podniesionych przez skarżącego zarzutów lub powołanych nowych faktów lub dowodów. Wynika to z istoty rozwiązań dotyczących apelacji. W odróżnieniu od podstaw kasacyjnych zarzuty apelacji nie wiążą zarówno skarżącego, jak i sądu II instancji. Mogą one być zmieniane w toku postępowania apelacyjnego (por. uwagę 6 do art. 368). Stanowisko to potwierdza dodatkowo art. 505⁹ § 2, z którego wynika, że w postępowaniu uproszczonym po upływie terminu do wniesienia apelacji przytaczanie dalszych zarzutów jest niedopuszczalne. Skoro ustawodawca takie ograniczenie wprowadził w postępowaniu odrębnym, to *a contrario* nie wiąże ono w postępowaniu zwykłym.

Podniesione zatem w apelacji zarzuty nie wyznaczają jej granic. Podobnie jak wnioski apelacji podlegają one tylko rozważeniu przez sąd II instancji. Mają one, zarówno w przekonaniu skarżącego, jak i drugiej strony, która też może w postępowaniu odwoławczym powoływać fakty i dowody (por. trafne uwagi K. Kołakowskiego, *Dowodzenie w procesie cywilnym*, Warszawa 2000, s. 113 i n.), określić

kierunek postępowania merytorycznego i kontroli sądu II instancji. Por. także wyrok SN z dnia 19 stycznia 2000 r., I PKN 484/99, OSNAPiUS 2001, nr 11, poz. 374 oraz wyrok SN z dnia 9 lutego 2007 r., I PK 222/06, OSNP 2008, nr 11–12, poz. 159.

Sąd II instancji, kontrolując prawidłowość zaskarżonego orzeczenia, pełni również funkcję sądu merytorycznego, który może rozpoznać sprawę od początku, uzupełnić materiał dowodowy lub powtórzyć już przeprowadzone dowody, a także poczynić samodzielnie ustalenia na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w I instancji. Nie jest związany granicami zarzutów podniesionych w apelacji. Może brać z urzędu pod rozagę naruszenie prawa materialnego, usuwając w postępowaniu apelacyjnym braki wynikające z błędów popełnionych przez sąd I instancji (por. art. 386).

Stanowisko to zostało dobitnie podkreślone w uchwale składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 (OSNC 2008, nr 6, poz. 55), w której przyjęto, że sąd II instancji rozpoznający sprawę na skutek apelacji nie jest związany przedstawionymi w niej zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiąże go natomiast zarzuty dotyczące naruszenia prawa procesowego; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania.

Granice apelacji wyznacza więc oznaczenie zaskarżonego wyroku oraz zakres zaskarżenia wyroku sądu I instancji.

Sąd II instancji rozpoznaje sprawę merytorycznie w granicach zaskarżenia, ewentualnie także na rzecz współuczestników materialnych (art. 378 § 2), dokonuje własnych ustaleń faktycznych, prowadząc lub ponawiając dowody albo poprzestając na materiale zebranym przez sąd I instancji (art. 381 i 382), ustala podstawę prawną orzeczenia niezależnie od zarzutów podniesionych w apelacji, będąc ewentualnie związany oceną prawną lub uchwałą SN (art. 386 § 6, art. 398²⁰ i art. 390 § 2), kontroluje prawidłowość postępowania przed sądem I instancji, orzeka co do istoty sprawy stosownie do wyników postępowania, nie wykraczając poza wniosek zawarty w apelacji i nie naruszając zakazu *reformationis in peius* (art. 384).

Por. T. Zembrzusi, *Zakres kognicji sądu w postępowaniu apelacyjnym*, PS 2008, nr 6; M. Michalska, *Granice apelacji w postępowaniu cywilnym – analiza pojęć* (w:) H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencji Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin–Niechorze, 28–30.09.2007*, Warszawa 2009, s. 251 i n.; T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009, rozdz. V.2; E. Stawicka, *Czy sąd II instancji rozpoznając*

sprawę na skutek apelacji jest związany przedstawionymi w niej zarzutami w zakresie prawa materialnego i procesowego, Pal. 2008, nr 5–6, s. 263; B. Łojewski, *Przedmiotowe granice kognicji sądu II instancji w postępowaniu cywilnym (o potrzebie korekty uchwały SN z dnia 31 stycznia 2008 r. III CZP 49/07)*, TPP 2009, nr 3–4, s. 37; T. Wiśniewski (w:) H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II. Artykuły 367–505³⁷, Warszawa 2013, s. 68. i n. oraz idem (w:) J. Gudowski (red.), *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. III. Środki zaskarżenia, cz. 1, Warszawa 2013, s. 255 i n.

Por. także wyrok SN z dnia 29 czerwca 2010 r., I PK 33/10, OSNP 2011, nr 23–24, poz. 293; wyrok SN z dnia 18 czerwca 2010 r., V CSK 448/09, LEX nr 677914; wyrok SN z dnia 13 maja 2010 r., II PK 346/09, LEX nr 603423.

4. Obecnie kodeks postępowania cywilnego nie przewiduje, poza nowymi faktami i dowodami, żadnych innych podstaw apelacji *in abstracto* (por. uwagi do art. 368). Skarżący, wnosząc apelację w konkretnej sprawie, wskazuje konkretny zarzut lub zarzuty apelacyjne i określa tym samym postulowany przez siebie kierunek kontroli. Sąd apelacyjny w razie stwierdzenia dopuszczalności zaskarżenia nie może odmówić przeprowadzenia kontroli we wskazanym przez skarżącego kierunku. Jeżeli wadliwość, na którą wskazał skarżący, nie istnieje, sąd apelacyjny może z urzędu zbadać tylko, czy zaskarżone orzeczenie nie jest nieważne lub czy nie jest nieważne poprzedzające je postępowanie oraz czy sąd I instancji rozpoznał istotę sprawy. Sąd apelacyjny natomiast nie musi w zasadzie poszukiwać z urzędu innych podstaw (zarzutów), które mogłyby uzasadniać umotywowany przez skarżącego wniosek apelacyjny. Wyjątkowo tylko, zwłaszcza gdy istniałoby podejrzenie fikcyjności procesu, sąd mógłby dopuścić dowody z urzędu (art. 232 w zw. z art. 391).

Sąd II instancji ma jednak obowiązek dokonania ustaleń faktycznych oraz ustalenia podstawy prawnej wyroku przez dobór właściwego przepisu prawa materialnego, jego wykładnię oraz subsumcję. Sąd apelacyjny bez względu na stanowisko stron oraz zakres zarzutów powinien zastosować właściwe przepisy prawa materialnego, a więc także usunąć ewentualne błędy prawne sądu I instancji, niezależnie od tego, czy zostały one wytknięte w apelacji.

Sąd II instancji musi samodzielnie dokonać jurydycznej oceny dochodzonego żądania i skonfrontowania jej z zaskarżonym orzeczeniem oraz stojącymi za nim argumentami. Zarzuty skarżącego mają charakter pomocniczy i nie ograniczają swobody jurydykcyjnej sądu.

Zdaniem W. Broniewicza (*Kognicja sądu II instancji...*, s. 30 i n.) sąd II instancji nie jest związany wskazanymi przez skarżącego uchybieniami postępowania pierwszo-instancyjnego, mogącymi stanowić podstawy zmiany lub uchylenia zaskarżonego

wyroku, lecz bierze pod uwagę wszelkie tego rodzaju podstawy, jeżeli tylko wynikają z posiadanego przezeń materiału (art. 382).

Tego kierunku dotyczyło także nowsze orzecznictwo Sądu Najwyższego, przyjmujące, że sąd II instancji, rozpoznający sprawę na skutek apelacji, powinien wziąć pod rozwagę, w granicach zaskarżenia, wszystkie naruszenia prawa materialnego popełnione przez sąd I instancji, niezależnie od tego, czy zostały wymienione w apelacji (por. uzasadnienie wyroku SN z dnia 5 września 2001 r., I CKN 179/99, OSNC 2002, nr 4, poz. 54 i wyrok SN z dnia 15 maja 2001 r., I CKN 350/00, LEX nr 52667; postanowienie SN z dnia 4 października 2002 r., III CZP 62/02, OSNC 2004, nr 1, poz. 7 z glosą K. Knoppka, PiP 2004, z. 4, s. 116; wyrok SN z dnia 11 kwietnia 2006 r., I PK 169/05, Wokanda 2006, nr 11, s. 23 oraz wyrok SN z dnia 24 kwietnia 2007 r., I PK 263/06, OSNP 2008, nr 13–14, poz. 186).

Por. także T. Wojciechowski, *Stosowanie prawa materialnego przez sąd drugiej instancji w postępowaniu cywilnym a zarzuty apelacyjne*, PS 2003, nr 4, s. 29 i n. Autor ten trafnie podkreśla, że sąd rozpoznający apelację może i powinien z urzędu rozważyć prawidłowość materialnoprawnej oceny okoliczności sprawy dokonanej w sądzie I instancji. Wynika to w szczególności z charakteru, funkcji i specyfiki postępowania apelacyjnego, co w konsekwencji prowadzi do wniosku, że nie jest prawidłowe uzależnianie kontroli zaskarżonego orzeczenia w tym zakresie od sformułowania przez apelanta odpowiednich zarzutów.

5. W uchwale z dnia 17 czerwca 2005 r., III CZP 26/05 (Wokanda 2005, nr 7–8, s. 13), Sąd Najwyższy stwierdził, że sąd ma obowiązek wziąć pod uwagę w każdym stanie sprawy nieważność czynności prawnej (art. 58 § 1 k.c.), jednak tylko na podstawie materiału zgromadzonego zgodnie z regułami wskazanymi w art. 479¹² § 1 i art. 381. W konsekwencji Sąd Najwyższy w tym orzeczeniu uznał, że podnoszenie po raz pierwszy w postępowaniu apelacyjnym zarzutów merytorycznych opartych na pewnym stanie faktycznym dopuszczalne jest o tyle, o ile ich uzasadnienie mieści się w granicach stanu faktycznego ustalonego w postępowaniu przed sądem I instancji lub może być oparte na nowych faktach i dowodach dopuszczalnych przed sądem apelacyjnym. Ograniczenie to należy ocenić jako nietrafne w świetle powołanej już uchwały składu siedmiu sędziów SN z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 (por. uwagę 3).

Sąd II instancji rozpoznający apelację bierze pod uwagę z urzędu zmiany w stanie prawnym powstałe po orzeczeniu TK (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 25 października 2002 r., IV CKN 1446/00, OSNC 2004, nr 3, poz. 41).

6. Jeżeli skarżący żąda uchylecia lub zmiany części wyroku, sąd nie może uchylić lub zmienić całego wyroku sądu I instancji. Nie przeczy temu uregulowanie zawarte

w art. 386 § 2 i 4, że sąd II instancji uchyli wyrok, jeżeli postępowanie przed sądem I instancji jest dotknięte nieważnością albo jeżeli sąd ten nie rozpoznał istoty sprawy. Ma to takie znaczenie, że sąd II instancji w ramach wniosków apelacyjnych powinien zwrócić uwagę na dwie przyczyny uchylenia wyroku, tj. „nieważność” lub „nierozpoznanie istoty sprawy”, nawet wtedy, gdy strony same nie podniosły takich zarzutów. Sąd II instancji nigdy nie może rozpoznać wyroku w części niezaskarżonej, nawet gdyby stwierdził, że ta niezaskarżona część zawierała cechy nieważności.

Sąd II instancji może uchylić zaskarżony wyrok, mimo że wniosek apelacyjny dotyczył zmiany wyroku w sytuacji określonej w art. 386 § 4. Sąd ten może natomiast zmienić wyrok w granicach żądania stron, mimo że wniosek apelacyjny dotyczył uchylenia wyroku. Wynika to z charakteru apelacji przyjętej w przepisach ustawy z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 43, poz. 189 z późn. zm.) i *a contrario* z art. 386 § 4. Możliwość taka wyraźnie wynikała z art. 408 § 1 i art. 412 § 2 k.p.c. z 1932 r. (por. także J.J. Litauer, *Komentarz do procedury cywilnej*, Warszawa 1933, s. 245). Brak takiego wyraźnego uregulowania w obowiązującym kodeksie postępowania cywilnego nie uzasadnia odmiennego stanowiska, zgodnie z zasadą, że sąd nie jest związany wnioskami stron co do sposobu orzekania. Por. uwagę 7.

Szczególnego znaczenia nabiera jednak w związku z tym zakres nowych faktów i dowodów, które zostaną ewentualnie przeprowadzone przed sądem apelacyjnym (por. uwagi do art. 381).

Sąd II instancji, nie będąc sądem kasacyjnym, nie może ograniczyć się do rozważenia tylko zarzutów podniesionych w skardze apelacyjnej, lecz jest obowiązany rozważyć w granicach zaskarżenia apelacyjnego cały materiał procesowy (por. art. 382), wszystkie okoliczności sprawy i samodzielnie ustalić podstawę faktyczną wyroku oraz dowody, na których oparł to ustalenie, a wreszcie wyjaśnić podstawę prawną wyroku.

7. W zależności od wady, na której istnienie powołuje się skarżący, jego wniosek może dotyczyć bądź uchylenia orzeczenia sądu I instancji, bądź też zmiany tego orzeczenia. Znaczenie tego wniosku dla zakresu przedmiotowego rozpoznania sądu apelacyjnego ma inny charakter niż wniosku dotyczącego zakresu zaskarżenia. Sąd II instancji nie jest tym wnioskiem związany i jego decyzja co do losów zaskarżonego orzeczenia zapada niezależnie od treści wniosku strony (por. S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1966, s. 102 i n. oraz

E. Mielcarek, *Wnioski rewizji cywilnej*, Warszawa 1973, s. 73 i n., a także K. Kołakowski, *Środki odwoławcze po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 2000 r.*, Warszawa 2000, s. 103 i n.).

8. Sąd II instancji nigdy nie jest skrępowany poglądem prawnym skarżącego i może oprzeć swe rozstrzygnięcie na ocenie prawnej odmiennej zarówno od poglądu strony skarżącej, jak i od oceny sądu I instancji. Por. też wyrok SN z dnia 25 sierpnia 2004 r., I PK 22/03, OSNP 2005, nr 6, poz. 80.
9. Przepisy dotyczące apelacji nie przewidują niezwiązania granicami środka odwoławczego ze względu na charakter dochodzonego roszczenia (brak odpowiednika uchylonego w 1996 r. art. 381 § 2). W związku z uchyleniem art. 321 § 2 nie ulega wątpliwości, że sąd apelacyjny nie może wyjść poza granice żądania apelacji.

Jeżeli sąd II instancji, przekraczając granice apelacji, uchylił wyrok sądu I instancji także w części, w której jako niezaskarżony stał się prawomocny, to – rozpoznając sprawę ponownie na skutek apelacji – rozpoznaje ją także w zakresie, w jakim poprzednio uchylił wyrok sądu I instancji w niezaskarżonej części (uchwała SN z dnia 21 listopada 2006 r., III CZP 85/06, OSNC 2007, nr 7–8, poz. 101 z glosą A. Góry-Błaszczkowskiej, OSP 2007, z. 9, poz. 105).

Granice podmiotowe apelacji

10. Skarżący, wskazując stronę przeciwną, określa podmiotowy zakres postępowania apelacyjnego. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, w której po stronie przeciwnej występuje współuczestnictwo procesowe (por. M. Jędrzejewska, *Skutki zmiany orzeczenia w stosunku do jednego ze współpozwaných*, Pal. 1969, nr 9, s. 59 i n.). Skarżący natomiast nie może wystąpić przeciwko własnemu współuczestnikowi.

Artykuł 378 § 2 jest odpowiednikiem uchylonego w 1996 r. art. 384 (przepis ten ma obecnie inną treść). W porównaniu z dawnym brzmieniem przepisu, norma § 2 nie przewiduje już możliwości rozpoznania sprawy na rzecz współuczestników, którzy wyroku nie zaskarżyli, jeśli będące przedmiotem zaskarżenia ich prawa lub obowiązki oparte są na tej samej podstawie faktycznej i prawnej.

11. Granice podmiotowe kognicji sądu II instancji wyznaczone są przez skarżącego w apelacji. Ogólną zasadą jest, że zakres podmiotowy rozpoznania sądu II instancji nie może być szerszy od zakresu podmiotowego rozpoznania i rozstrzygnięcia sądu I instancji. Gdyby było to możliwe, sąd odwoławczy nie mógłby w odniesieniu do pewnych podmiotów spełniać funkcji instancji kontrolnej. Dlatego też przekształcenia podmiotowe wynikające z art. 194–196 są niedopuszczalne w postępowaniu przed sądem odwoławczym (art. 391 § 1 zdanie drugie). Dopuszczal-

ne są jedynie zmiany w związku z sukcesją procesową (por. W. Siedlecki, *Zasady wyrokowania w procesie cywilnym*, Warszawa 1957, s. 198 i n.).

W momencie wszczęcia postępowania odwoławczego wola skarżącego ma decydujące znaczenie dla zakresu podmiotowego rozpoznania sądu odwoławczego, lecz zakres ten może ulec zmianie w toku postępowania bądź z woli osób trzecich (w szczególności interwenienta ubocznego samoistnego – por. uwagi do art. 367), bądź z woli sądu działającego z urzędu na podstawie art. 378 § 2, bądź też na skutek dopuszczenia nowych faktów i dowodów w postępowaniu apelacyjnym.

W sytuacji gdy orzeczenie zaskarży jeden ze współuczestników jednolitych, zaskarżenie to wywiera skutek także w stosunku do pozostałych i stają się oni tym samym pełnoprawnymi uczestnikami (stroną) w postępowaniu odwoławczym (por. art. 73 § 2).

Jeżeli orzeczenie zostało zaskarżone przez jednego ze współuczestników zwykłych, wola skarżącego ma w zasadzie decydujące znaczenie dla zakresu podmiotowego rozpoznania. Wyjątek od tej zasady może nastąpić z woli sądu II instancji tylko w odniesieniu do części wypadków współuczestnictwa materialnego (jeżeli przedmiotem sporu i zaskarżenia są prawa lub obowiązki wspólne dla współuczestników). Artykuł 378 § 2 ma zastosowanie do wierzycieli lub dłużników solidarnych lub odpowiedzialnych *in solidum*.

12. Działalność sądu z urzędu w wypadku powstania przesłanek wynikających z art. 378 § 2 nie następuje automatycznie; ustawa nie używa określenia „sąd rozpoznaje”, lecz „może z urzędu rozpoznać”, pozostawiając tym samym decyzję co do poszerzenia zakresu podmiotowego rozpoznania apelacji sądowi II instancji.

Przed zmianą kodeksu ustawą z dnia 1 marca 1996 r. zwrot „sąd może” pojmowany był w tym sensie, że jeżeli zachodziły przesłanki wynikające z art. 384 przed zmianami, to sąd powinien go zastosować (por. uchwałę składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 12 czerwca 1967 r., III CZP 25/67, OSNCP 1968, nr 4, poz. 57 z glosami W. Siedleckiego, PiP 1969, z. 2 i K. Piaseckiego, NP 1969, nr 1).

13. Sąd odwoławczy, zgodnie z treścią art. 378 § 2, może objąć rozpoznaniem współuczestników skarżącego, którzy orzeczenia nie zaskarżyli jedynie wtedy, gdy przyszłe rozstrzygnięcie będzie dla nich korzystne (jest to zatem zakaz jakiegokolwiek *reformationis in peius* w tym wypadku). Por. także wyrok SN z dnia 26 stycznia 1972 r., II CR 606/71, OSNCP 1972, nr 7–8, poz. 142 z glosą S. Włodyki, OSPiKA 1973, z. 6, poz. 121.

W orzecnictwie Sądu Najwyższego podkreśla się, że warunkiem zastosowania art. 378 § 2 jest nie tylko wspólnota praw lub obowiązków współuczestników, ale także wspólność zarzutów apelacji, na podstawie których apelacja miałaby być uwzględniona (por. orzeczenie z dnia 6 września 1972 r., II CR 309/72, OSPiKA 1973, z. 5, poz. 94; wyrok SN z dnia 25 lutego 1966 r., II CR 12/66, OSPiKA 1967, z. 3, poz. 63 i z dnia 11 grudnia 2008 r., II CSK 272/08, OSNC-ZD 2009, nr C, poz. 81).

14. W rezultacie zastosowania art. 378 § 2 przez sąd II instancji współuczestnicy, którzy orzeczenia nie zaskarżyli, tylko wtedy mogą być objęci rozstrzygnięciem sądu, jeśli wezmą udział w rozprawie apelacyjnej. W wyroku z dnia 25 lutego 1966 r., II CR 12/66 (OSPiKA 1967, nr 3, poz. 63), Sąd Najwyższy stwierdził, że współuczestnicy, którzy orzeczenia nie zaskarżyli, nie mogą powoływać się na podstawy zaskarżenia, które mogliby podnieść samodzielnie, wnosząc rewizję.

Por. także postanowienie SN z dnia 23 lipca 2014 r., V CSK 506/13, OSNC 2015, nr 6, poz. 77.

15. Wyrok sądu I instancji w części dotyczącej współuczestników, którzy nie zaskarżyli go apelacją, uprawomocnia się dopiero z chwilą wydania przez sąd apelacyjny wyroku na skutek apelacji skarżących współuczestników, bez względu na to, czy sąd II instancji dopuścił się, czy też nie dopuścił się uchybienia procesowego w postaci niezastosowania art. 378 § 2. Uchybienie procesowe tego rodzaju nie może być usunięte w drodze wniosku o uzupełnienie wyroku.
16. Według wyroku SN z dnia 6 września 1972 r., II CR 309/72 (OSPiKA 1973, z. 5, poz. 94), niedopuszczalna jest w stosunku do nieskarżącego współuczestnika sporu zmiana wyroku w zakresie wysokości odszkodowania, jeśli wskutek rewizji [obecnie apelacji] innego współuczestnika następuje zmiana wyroku i oddalenie powództwa w stosunku do skarżącego – ze względu na brak podstaw jego odpowiedzialności.
17. W wyroku z dnia 26 listopada 1999 r., III CKN 468/98 (OSP 2000, z. 7–8, poz. 117 z głosem W. Broniewicza), Sąd Najwyższy stwierdził, że art. 378 § 2 nie ma zastosowania w postępowaniu kasacyjnym. Odmienne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 4 sierpnia 2009 r., I UK 71/09, OSNP 2011, nr 7–8, poz. 106.

W uchwale z dnia 28 kwietnia 2005 r., III CZP 13/05 (Biul. SN 2005, nr 4, s. 11), Sąd Najwyższy stwierdził, że obowiązek złożenia przez wydawcę, redaktora naczelnego i autora materiału prasowego oświadczenia o przeproszeniu za naruszenie dóbr osobistych spowodowane opublikowaniem tego materiału nie jest obowiązkiem wspólnym w rozumieniu art. 378 § 2.

18. Od współuczestnika, który nie wniósł apelacji, nie mogą być zasądzone koszty procesu na rzecz przeciwnika w razie oddalenia apelacji wniesionej przez innego współuczestnika, chyba że w grę wchodzi zastosowanie art. 103 § 1.
19. W razie zmiany zaskarżonego wyroku także na korzyść współuczestnika, który sam nie wniósł apelacji, ale brał udział w postępowaniu apelacyjnym, należy zasądzić zwrot kosztów od przeciwnika (por. art. 108).
20. Por. także K. Bończyk-Kowalik, *Uwzględnienie przez sąd z urzędu zarzutów opartych na prawie wspólnotowym*, EPS 2007, nr 12; J. Futro, *Związanie sądu drugiej instancji wnioskami apelacyjnymi*, Pal. 2008, nr 5–6; E. Marszałkowska-Krześ, *Czy sąd drugiej instancji związany jest zarzutami apelacji*, M. Praw. 2006, nr 17, s. 929; K. Weitz, *Przekroczenie granic zaskarżenia przez sąd rozpoznający apelację*, Pal. 2007, nr 5–6.

Art. 379. [Nieważność postępowania]

Nieważność postępowania zachodzi:

- 1) jeżeli droga sądowa była niedopuszczalna;
- 2) jeżeli strona nie miała zdolności sądowej lub procesowej, organu powołanego do jej reprezentowania lub przedstawiciela ustawowego, albo gdy pełnomocnik strony nie był należycie umocowany;
- 3) jeżeli o to samo roszczenie między tymi samymi stronami toczy się sprawa wcześniej wszczęta albo jeżeli sprawa taka została już prawomocnie osądzona;
- 4) jeżeli skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa albo jeżeli w rozpoznaniu sprawy brał udział sędzia wyłączony z mocy ustawy;
- 5) jeżeli strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw;
- 6) jeżeli sąd rejonowy orzekł w sprawie, w której sąd okręgowy jest właściwy bez względu na wartość przedmiotu sporu.

Spis treści

Uwagi ogólne	77
Przyczyny nieważności postępowania	78
Pozbawienie strony możliwości obrony	80
Inne przyczyny nieważności	84

Uwagi ogólne

1. Kodeks postępowania cywilnego nie określa pojęcia „nieważność postępowania”, lecz jedynie w sposób wyczerpujący wymienia przyczyny powodujące tę nieważność (por. także art. 1099).

2. Z pojęcia zaskarżalności orzeczenia wynika, że nie chodzi o nieważność w znaczeniu przyjmowanym w prawie materialnym w stosunku do czynności prawnych (nie ma więc tu zastosowania podział wypadków nieważności na bezwzględną i względną). Orzeczenia dotknięte nieważnością w rozumieniu kodeksu wywołują skutki prawne, a tylko wtedy mogą być – przez zaskarżenie ich środkami zaskarżenia – tych skutków pozbawione, gdy zostaną uchylone przez sąd wyższej instancji. Skutków takich nie wywołuje jedynie orzeczenie nieistniejące, orzeczenie takie jednak nie podlega w ogóle zaskarżeniu (por. W. Siedlecki, *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1966, s. 85 i n.).

Kodeks postępowania cywilnego zatem nie zna nieważności postępowania czy orzeczenia z mocy samego prawa. Nieważność postępowania nie pozbawia skutków orzeczenia *ex lege*, lecz tylko uzasadnia jego zaskarżenie z tej przyczyny.

Wyodrębnienie błędów postępowania powodujących nieważność spośród innych uchybień procesowych, które mogą stanowić zarzuty apelacyjne, uzasadnione jest wagą tego rodzaju „uchybień”. Wobec tego skarżący nie musi wykazywać związku przyczynowego między uchybieniem procesowym powodującym nieważność postępowania a wynikiem sprawy. Sąd apelacyjny, uwzględniając te uchybienia z urzędu lub na zarzut skarżącego, również nie bada tej kwestii.

Z powodu bezwzględnego charakteru przyczyn nieważności bez znaczenia jest także okoliczność, czy strona wiedziała o błędach sądu i czy mogła je wytknąć w toku postępowania przed sądem I instancji (art. 162), gdyż sąd apelacyjny błędy te powinien zawsze wziąć pod rozprawę z urzędu.

Przyczyny nieważności postępowania

3. Przyczyny nieważności postępowania, wyliczone w art. 379, dzielą się na dwie grupy. Pierwsza to wypadki rozpoznania sprawy mimo braku przesłanek procesowych (lub istnienia tzw. przeszkód procesowych), gdy pozew podlega odrzuceniu stosownie do art. 199. Są to przyczyny wyliczone w pkt 1–3 (a także brak jurysdykcji krajowej wskazany w art. 1099). Drugą grupę stanowią poważne i rażące wadliwości postępowania przed sądem I instancji, wskazane w pkt 4–6, które są skutkiem uchybień ze strony sądu. Rozróżnienie to ma istotne znaczenie, jeśli chodzi o skutki, jakie powoduje nieważność postępowania w poszczególnych wypadkach.
4. W razie nieważności postępowania wynikającej z art. 379 pkt 1–3, sąd apelacyjny, uchylając orzeczenie sądu I instancji, w zasadzie odrzuca pozew, a jeśli brak przesłanki procesowej nastąpił w toku postępowania – umarza je. Wyjątkowo tylko sąd II instancji może przekazać sprawę sądowi niższemu do ponownego rozpoznania

(por. uwagi do art. 386). W takim wypadku sąd znosi postępowanie w zakresie, w jakim jest ono dotknięte nieważnością.

5. Jeżeli nieważność postępowania spowodowana jest skutkami uchybień ze strony sądu (art. 379 pkt 4–6), sąd apelacyjny, uchylając orzeczenie sądu I instancji, znosi postępowanie w zakresie, w jakim dotknięte jest nieważnością i przekazuje sprawę sądowi I instancji do ponownego rozpoznania (art. 386 § 2). Wadliwości wymienione w art. 379 pkt 4–6 nie muszą występować w ciągu całego postępowania przed sądem I instancji. Decydujące jest to, czy występowały one przy orzekaniu i w postępowaniu bezpośrednio poprzedzającym wydanie orzeczenia.

Skutki nieważności postępowania przed sądem I instancji powinny być, jeżeli to możliwe, naprawione przez sąd II instancji przy rozpoznawaniu sprawy na skutek apelacji. Por. wyrok SN z dnia 23 maja 2012 r., III CSK 274/11, OSNC 2013, nr 2, poz. 23.

Zgodnie w wyrokiem SN z dnia 28 sierpnia 2013 r., V CSK 363/12 (OSNC-ZD 2014, nr B, poz. 64), naruszenie sposobu przydzielania spraw sędziom, określonego w § 49 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 259 [uchylone]), nie powoduje nieważności postępowania z przyczyn określonych w art. 379 pkt 4 k.p.c.

6. Sąd powinien ściśle interpretować przepisy kodeksu postępowania cywilnego określające przyczyny nieważności. Wykluczona jest tu zarówno wykładnia rozszerzająca, jak i ścieśniająca. W każdym wypadku zaskarżenia orzeczenia z przyczyn nieważności skarżący powinien nie tylko przytoczyć jedną z określonych w art. 379 lub 1099 przyczyn nieważności jako zarzut apelacji, ale także należycie ją uzasadnić (art. 368).
7. Dyskusyjne jest, czy skarżący może oprzeć swoje zaskarżenie na tej przyczynie nieważności, co do której wypowiedział się już sąd II instancji, utrzymując w mocy postanowienie sądu I instancji, odmawiające z tego powodu odrzucenia pozwu. Jest to niewątpliwie tylko w sytuacji, gdy nastąpiła zmiana okoliczności faktycznych lub prawnych sprawy.
8. Co do interpretacji poszczególnych przyczyn nieważności, należy odwołać się do uwag do tych przepisów kodeksu, w których zostały określone te przesłanki procesowe, których brak powoduje nieważność postępowania.

Co do dopuszczalności drogi sądowej por. uwagi do art. 2; zdolności sądowej – art. 64 i 70–71; zdolności procesowej – art. 65 i 70–71; reprezentacji osób praw-

nych – art. 67; umocowania pełnomocnika procesowego – art. 88 i n.; stanu sprawy w toku – art. 192; powagi rzeczy osądzonej – art. 366; składu sądu – art. 47; wyłączenia sędziego – art. 48; właściwości sądu okręgowego – art. 17.

9. Dyskusyjna okazała się kwestia, czy można uznać za sprzeczny z przepisami prawa skład sądu, gdy sprawę podlegającą rozpoznaniu przez jednego sędziego rozpoznał sąd z udziałem ławników lub w składzie trzech sędziów zawodowych i czy rozpoznanie sprawy w takim składzie powoduje nieważność postępowania.

W literaturze przeważa pogląd, że w takim wypadku nie zachodzi nieważność postępowania (por. T. Bukowski, *Uwagi do art. XIV § 2 przep. wpraw. k.p.c.*, NP 1959, nr 1, s. 75; M. Piekarski, *O udziale ławników w składzie orzekającym sądu opiekuńczego*, NP 1966, nr 7–8, s. 979; Z. Bidziński, J. Serda, *Wyniki narady sędziów w Krakowie z 7 kwietnia 1965 r.*, NP 1966, nr 1, s. 82). Odmienne stanowisko zajęł natomiast B. Dobrzański (NP 1966, nr 7–8, s. 944).

W orzeczeniu z dnia 18 grudnia 1968 r., III CZP 119/68 (OSP i KA 1970, z. 1, poz. 4 z glosą W. Berutowicza), Sąd Najwyższy przyjął, że nieważność postępowania zachodzi w każdym wypadku, gdy skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa. Stanowisko to wydaje się trafne i odpowiada postulatowi ścisłej wykładni art. 379, jak również zgodne jest z tendencją do ograniczenia udziału ławników w sprawach cywilnych, wyrażoną w ustawie z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 43, poz. 189 z późn. zm.).

Zgodnie z uchwałą składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 20 kwietnia 2010 r., III CZP 112/09 (OSNC 2010, nr 7–8, poz. 98), niewzięcie przez zainteresowanego udziału w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu nieprocesowym nie powoduje nieważności postępowania.

Pozbawienie strony możliwości obrony

10. Pozbawienie strony lub uczestnika postępowania możliwości obrony swych praw stanowi naruszenie zasady równości stron. W literaturze i orzecznictwie zagadnienie, kiedy można mówić o pozbawieniu strony możliwości obrony skutkującym nieważnością postępowania, wywołuje spory.

Według orzeczenia SN z dnia 21 czerwca 1961 r., 3 CR 953/60 (NP 1963, nr 1, s. 117 z glosą W. Siedleckiego), pozbawienie strony możliwości obrony swych praw, aby mogło stanowić przyczynę nieważności, musi być całkowite i w sposób bezwzględ-

ny wyłączyć możliwość obrony. W orzeczeniu z dnia 1 lutego 1961 r., 4 CR 151/60 (NP 1962, nr 78, s. 1042), Sąd Najwyższy przyjął, że ta podstawa nieważności nie zachodzi w razie utrudnienia jedynie stronie popierania przed sądem dochodzonych roszczeń lub zarzutów. Tę linię orzecznictwa aprobował w literaturze przede wszystkim M. Piekarski (*Pozbawienie strony możliwości obrony swych praw w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1966, s. 76 i n.). Odmienne stanowisko reprezentowali W. Siedlecki (*Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1970, s. 128 i n.) i M. Sawczuk (*Wznowienie postępowania cywilnego*, Warszawa 1970, s. 155), zwracając uwagę, że kodeks nie zacieśnia nieważności postępowania do wypadku całkowitego pozbawienia strony możliwości obrony.

W późniejszym orzecznictwie Sąd Najwyższy kwestię pozbawienia możliwości obrony swych praw traktuje elastycznie. W wyroku z dnia 10 maja 1974 r., II CR 155/74 (OSPika 1975, z. 3, poz. 66), stwierdził, że pozbawienie możliwości obrony swych praw przez stronę polega na tym, że strona na skutek wadliwości procesowych sądu lub strony przeciwnej nie mogła brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części, jeżeli skutki tych wadliwości nie mogły być usunięte na następnych rozprawach przed wydaniem w danej instancji wyroku.

11. Pozbawienie strony możliwości obrony należy oceniać przez pryzmat konkretnych okoliczności sprawy i nie należy go wiązać wyłącznie z sytuacją całkowitego wyłączenia strony od udziału w postępowaniu. Zaletą pojęcia „niemożność obrony” jest elastyczność, która pozwala na objęcie różnych stanów faktycznych. Pozbawienie zaś strony możliwości obrony swych praw w procesie stwarza sytuację, w której sąd nie powinien w ogóle przystępować do ostatecznego merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy, np. wówczas, gdy niedoręczenie stronie wezwania na rozprawę spowodowało niemożność wzięcia w niej udziału lub gdy sąd rozpoznał sprawę wbrew przepisom kodeksu na posiedzeniu niejawnym.

W grę wchodzi tu jednak tylko wypadki, gdy strona rzeczywiście była pozbawiona możliwości obrony i wskutek tego nie działała w postępowaniu, a nie, gdy mimo naruszenia przepisów procesowych strona podjęła czynności w procesie (np. mimo niedoręczenia jej wezwania lub wadliwego doręczenia brała udział w rozprawie).

12. Sąd Najwyższy uznał, że pozbawienie strony możliwości obrony jej praw powoduje nieważność postępowania m.in. w następujących sytuacjach: rozpoznania sprawy i wydania wyroku w nieobecności powoda, który przed rozprawą wykazał zaświadczeniem lekarskim niemożność stawienia się w sądzie i wnosił o odroczenie rozprawy (wyrok SN z dnia 18 marca 1981 r., I PRN 8/81, OSPika 1981, z. 10 poz. 187; por. też wyrok SN z dnia 10 lipca 1974 r., II CR 331/74, OSNCP 1975, nr 5, poz. 84 z głosem J. Klimkowicza, NP 1976, nr 5, s. 807); przeprowadzenia dwóch rozpraw w nieobecności pozwanego przy braku dowodu doręczenia mu wezwań i przepro-

wadzenia trzeciej rozprawy oraz wydania wyroku, mimo że pozwany przed terminem wnosił o odroczenie rozprawy (wyrok SN z dnia 14 maja 1979 r., II CR 131/79, OSNCP 1980, nr 2, poz. 23); rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym, jeśli rozprawa jest obligatoryjna (wyrok SN z dnia 10 lipca 1974 r., II CR 331/74, OSNCP 1975, nr 5, poz. 84); braku wezwania do udziału w sprawie o stwierdzenie zasiedzenia właściciela nieruchomości (postanowienie SN z dnia 10 maja 1966 r., III CR 78/66, OSNCP 1967, nr 5, poz. 83); rozpoznania sprawy bez ustanowienia, mimo wniosku powoda oraz istnienia przesłanek przewidzianych w art. 143 i 144, kuratora dla nieznanego z miejsca pobytu pozwanego (wyrok SN z dnia 16 grudnia 1994 r., I PRN 33/94, OSNAPiUS 1995, nr 9, poz. 109).

W postanowieniu z dnia 17 października 1969 r., I CR 316/69 (M. Praw.-wkl. 1997, nr 7, s. 4), Sąd Najwyższy stwierdził natomiast, że wysłanie wezwania zamiast ustanowionemu pełnomocnikowi strony samej stronie stanowi uchybienie procesowe, które może mieć wpływ na wynik sprawy, ale trudno je uznać za przyczynę nieważności postępowania.

Odmowa ustanowienia pełnomocnika z urzędu w sprawie o rentę odszkodowawczą z tytułu bezpodstawnego skazania i wykonania kary, w sytuacji stwierdzenia u powoda choroby psychicznej znoszącej całkowicie zdolność rozumienia znaczenia czynów i kierowania swoim postępowaniem, stanowi pozbawienie go możliwości obrony swych praw, skutkujące nieważnością postępowania – art. 379 pkt 5 (wyrok SN z dnia 19 lutego 2010 r., IV CSK 318/09, LEX nr 678016).

Według postanowienia SN z dnia 6 marca 1998 r., III CKN 34/98 (Prok. i Pr.-wkl. 1999, nr 5, poz. 41), pozbawienie strony możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5) polega na tym, że z powodu wadliwości procesowych sądu lub strony przeciwnej, będących skutkiem naruszenia konkretnych przepisów kodeksu postępowania cywilnego, których nie można było wskazać przy wydaniu orzeczenia w danej instancji, strona nie mogła brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części.

W wyroku z dnia 13 marca 1998 r., I CKN 561/97 (LEX nr 949016), Sąd Najwyższy przypomniał, że strona jest pozbawiona możliwości obrony swych praw, gdy wskutek uchybień procesowych nie może brać udziału w istotnej części postępowania i nie ma możliwości usunięcia skutków tych uchybień na rozprawie poprzedzającej wydanie wyroku. Nie zachodzi taka sytuacja, gdy sąd nie doręczył powodom pisma pozwanych, do którego załączone były dokumenty, wniesionego do sądu przed rozprawą poprzedzającą wydanie wyroku. Por. także wyrok SN z dnia 10 maja 2000 r., III CKN 416/98, OSNC 2000, nr 12, poz. 220.

13. Co do pozbawienia strony możliwości obrony praw w międzynarodowym postępowaniu cywilnym por. postanowienie SN z dnia 28 listopada 1969 r., III CRN 418/69,

OSPika 1971, z. 2, poz. 35; wyrok SN z dnia 18 kwietnia 1975 r., III CRN 404/74, PiP 1975, z. 10, s. 159 z glosą J. Jodłowskiego; wyrok SN z dnia 10 kwietnia 1978 r., III CRN 40/78, OSNCP 1978, nr 12, poz. 236 i postanowienie SN z dnia 24 października 1980 r., I CZ 130/80, OSNCP 1981, nr 5, poz. 89; por. też K. Piasiecki, *Pozbawienie możliwości obrony w międzynarodowym procesie cywilnym*, PiP 1980, z. 1.

14. Według wyroku SN z dnia 29 maja 1979 r., II CR 138/79 (OSNCP 1980, nr 2, poz. 25), nie zachodzi wypadek pozbawienia strony możliwości obrony swych praw w sytuacji, gdy pozwany przebywający w zakładzie karnym poza siedzibą sądu orzekającego, a zastąpiony w sprawie przez ustanowionego dla niego adwokata, przysyłając liczne pisma do sądu, ani w swych pismach, mimo stosownego pouczenia go i wezwania przez sąd, ani za pośrednictwem swego pełnomocnika nie składa wyjaśnień co do twierdzeń pozwu i bez usprawiedliwionej przyczyny odmawia również złożenia zeznań w charakterze strony w trybie art. 304 przed sądem wezwanym.
15. Zgodnie z wyrokiem SN z dnia 10 marca 1998 r., I CKN 524/97 (Prok. i Pr.-wkł. 1999, nr 5, poz. 43), nie może być mowy o nieważności postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony swych praw, jeśli mimo naruszenia przez sąd przepisów procesowych strona podjęła czynności w procesie.

Nie zachodzi nieważność postępowania polegająca na pozbawieniu strony ochrony swych praw w sytuacji, gdy strona nie była prawidłowo zawiadomiona o rozprawie, na której sąd dopuścił dowód z uzupełniającej opinii biegłego, jeżeli na następnych rozprawach strona zarzucająca nieważność brała udział i mogła zgłosić swe zastrzeżenia do opinii (postanowienie SN z dnia 28 października 1997 r., I CKN 283/97, OSNC 1998, nr 4, poz. 64 z glosą P. Lewandowskiego, PS 1999, nr 3, s. 162 i n.). W wyroku z dnia 10 września 1999 r., II UKN 101/99 (OSNAPiUS 2000, nr 23, poz. 871), przyjęto natomiast, że przeprowadzenie dowodu z dodatkowej opinii biegłych jest niedopuszczalne bez otwarcia rozprawy na nowo i prowadzi do nieważności postępowania.

16. Nieważność postępowania polegająca na pozbawieniu strony możliwości obrony swych praw nie zachodzi, jeżeli spadkobierca uczestnika postępowania, zmarłego w jego toku, otwiera adresowaną do zmarłego korespondencję sądową i wiedząc o toczącym się postępowaniu, nie powiadamia sądu o zgonie uczestnika i nie zgłasza swego udziału mimo braku ku temu przeszkód (orzeczenie SN z dnia 4 lutego 1998 r., II CKN 378/97, niepubl.).

Dyskusyjny pogląd wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 marca 2015 r., IV CSK 368/14 (LEX nr 1657598), przyjmując, że jeżeli sąd zamierza rozstrzygnąć

o żądaniu na innej podstawie prawnej niż wskazana przez powoda, dokonując zmiany reżimu odpowiedzialności pozwanego, ma obowiązek poinformowania o tym stron w celu umożliwienia im wypowiedzenia się. Naruszenie przez sąd obowiązku wysłuchania strony w tym przedmiocie uzasadnia zarzut nieważności postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony jej praw (art. 379 pkt 5).

Por. P. Sokal, *Pozbawienie strony możliwości obrony swych praw a nieważność postępowania*, M. Praw. 2013, nr 10, s. 520 i n.

Inne przyczyny nieważności

17. Orzekanie co do skargi o wznowienie postępowania przez sędziego, który brał udział w wydaniu wyroku objętego tą skargą, powoduje nieważność postępowania (postanowienie SN z dnia 30 lipca 2003 r., II CZ 70/03, IC 2004, nr 5, s. 52).
18. Pozbawienie pełnomocnika osoby cierpiącej na zaburzenia psychiczne możliwości udziału w rozprawie poprzedzającej wydanie wyroku, wskutek niezawiadomienia przez sąd o jej terminie, jest równoznaczne z pozbawieniem strony możliwości obrony swych praw (wyrok SN z dnia 28 lutego 2001 r., II UKN 247/00, OSNAPiUS 2002, nr 20, poz. 498).

Okoliczność, że sąd rozpoznał sprawę i wydał wyrok pomimo opuszczenia sali rozpraw przez pełnomocnika, którego wniosek o odroczenie rozprawy rozpoczętej ze znacznym opóźnieniem nie został uwzględniony, nie uzasadnia zarzutu nieważności postępowania – art. 379 pkt 5 (wyrok SN z dnia 27 lutego 2002 r., III CKN 875/99, OSNC 2003, nr 2, poz. 25).

Zgodnie z wyrokiem SN z dnia 18 grudnia 2003 r., I PK 117/03 (Wokanda 2004, nr 9, s. 30), pozbawienie strony możliwości obrony swych praw należy oceniać przez pryzmat konkretnych okoliczności sprawy i nie należy go wiązać wyłącznie z sytuacją całkowitego wyłączenia strony od udziału w sprawie.

O nieważności postępowania decyduje waga uchybień procesowych, a nie skutki, które wynikają lub mogą z nich wynikać.

19. Odmowa dopuszczenia dowodu zgłoszonego przez stronę nie pozbawia strony możliwości obrony jej praw w rozumieniu art. 379 pkt 5 k.p.c. i nie uzasadnia zarzutu nieważności postępowania (postanowienie SN z dnia 13 października 2005 r., II PK 116/05, LEX nr 1619726).

Nieważność postępowania na podstawie art. 379 pkt 5 k.p.c. zachodzi wówczas, gdy sąd, mimo wadliwego powiadomienia strony, przeprowadza na rozprawie do-

wód z opinii biegłych, której odpis doręczono stronie w przeddzień posiedzenia zakończonego wydaniem niekorzystnego dla niej wyroku (wyrok SN z dnia 3 lipca 2007 r., I UK 40/07, OSNP 2008, nr 15–16, poz. 236).

Przeprowadzenie po zamknięciu rozprawy dowodu nieprzewidzianego w art. 224 § 2 i oparcie na nim orzeczenia co do istoty sprawy bez otwarcia rozprawy na nowo powoduje nieważność postępowania – art. 379 pkt 5 (wyrok SN z dnia 13 września 2012 r., V CSK 381/11, OSNC-ZD 2013, nr B, poz. 43).

Nie zachodzi nieważność postępowania, gdy sąd w składzie właściwym ponownie przeprowadził dowód uprzednio przeprowadzony w składzie niewłaściwym – art. 379 pkt 4 (uchwała SN z dnia 9 czerwca 2010 r., III PZP 1/10, OSNP 2010, nr 23–24, poz. 280).

20. Przeprowadzenie rozprawy apelacyjnej, na której wydany został wyrok, we wcześniejszym terminie niż oznaczony w zawiadomieniu skierowanym do strony, pozbawia ją możliwości obrony praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.) bez względu na to, czy udział strony w tej rozprawie mógł wywrzeć wpływ na wyrok sądu II instancji (wyrok SN z dnia 15 grudnia 2005 r., I PK 122/05, OSNP 2006, nr 21–22, poz. 325).

Wydanie wyroku przeciwko pracodawcy, który w ogóle nie brał udziału w sprawie w charakterze strony pozwanej, prowadzi do nieważności postępowania – art. 379 pkt 5 (wyrok SN z dnia 13 września 2006 r., II PK 360/05, OSNP 2007, nr 17–18, poz. 248).

21. W uchwale z dnia 18 września 1992 r., III CZP 112/92 (OSNCP 1993, nr 5, poz. 75 z glosą Z. Krzemińskiego, Pal. 1993, nr 11), Sąd Najwyższy stwierdził, że potwierdzenie przez stronę w sądzie rewizyjnym czynności procesowych dokonanych w toku dotychczasowego postępowania przez osobę, która nie mogła być pełnomocnikiem procesowym tejże strony, wyłącza możliwość przyjęcia nieważności postępowania na tej podstawie, że pełnomocnik nie był należycie umocowany.
22. Por. także wyrok SN z dnia 14 kwietnia 1999 r., III CKN 1239/98, OSNC 1999, nr 11, poz. 191; postanowienie SN z dnia 24 września 1999 r., II UKN 432/99, OSNAPiUS 2001, nr 2, poz. 56; postanowienie SN z dnia 15 maja 1997 r., II CKN 105/97, OSP 1998, z. 3, poz. 60 z glosą S. Dalki; z dnia 25 sierpnia 1998 r., I PKN 266/98, OSNAPiUS 1999, nr 17, poz. 554 z glosą R. Szarka, OSP 2000, z. 6, poz. 100; postanowienie SN z dnia 25 października 1995 r., I PRN 81/95, OSNAPiUS 1996, nr 10, poz. 147 i wyrok SN z dnia 5 lipca 2000 r., I CKN 791/00, OSNC 2001, nr 1, poz. 11.
23. Występowanie przed sądem w charakterze pełnomocnika adwokata zawieszonego w czynnościach zawodowych oznacza brak należytego umocowania pełnomocnika

i prowadzi do nieważności postępowania z przyczyn określonych w art. 379 pkt 2, jeżeli strona nie potwierdziła czynności procesowych adwokata (wyrok SN z dnia 7 kwietnia 2004 r., IV CK 636/03, IC 2004, nr 11, s. 46).

Występowanie w sprawie w charakterze pełnomocnika strony osoby, która nie może być pełnomocnikiem, oznacza brak należytego umocowania, co powoduje nieważność postępowania (art. 379 pkt 2). Uchybienie to nie może być usunięte w drodze zatwierdzenia przez stronę czynności dokonanych przez tę osobę (uchwała SN z dnia 28 lipca 2004 r., III CZP 32/04, OSP 2007, z. 6, poz. 69 z gloszą Z.R. Kmiecika).

Zgodnie w wyroku SN z dnia 16 lutego 2012 r., III CSK 195/11 (OSNC-ZD 2013, nr C, poz. 49), zarzut nieważności postępowania z powodu braku właściwego umocowania pełnomocnika przysługuje także stronie, która z jego zastępstwa w postępowaniu nie korzystała.

Występowanie w charakterze pełnomocnika procesowego osoby, która nie może być pełnomocnikiem, oznacza brak należytego umocowania powodujący nieważność postępowania – art. 379 pkt 2 (uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 8 lipca 2008 r., III CZP 154/07, OSNC 2008, nr 12, poz. 133).

Zawiadomienie o rozprawie poprzedzającej wydanie wyroku organu jednostki organizacyjnej, zamiast Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa wykonującej obligatoryjne zastępstwo procesowe, powoduje nieważność postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony jej praw (wyrok z dnia 20 marca 2014 r., II CSK 326/13, OSNC-ZD 2015, nr C, poz. 31).

24. Postępowanie apelacyjne, w którym stroną był syndyk po wygaśnięciu jego funkcji na skutek umorzenia postępowania upadłościowego jest nieważne (wyrok SN z dnia 23 marca 2005 r., I CK 674/04, OSNC 2006, nr 3, poz. 52).
25. W razie ogłoszenia wyroku przez sędziego, który nie brał udziału w jego wydaniu, zachodzi nieważność postępowania – art. 379 pkt 4 (uchwała SN z dnia 22 lutego 2007 r., III CZP 160/06, OSNC 2008, nr 1, poz. 7).

Jeżeli wydanie wyroku i jego ogłoszenie następuje w innym dniu niż określony w delegacji sędziego do sądu okręgowego, skład sądu orzekającego jest sprzeczny z przepisami i powoduje nieważność postępowania – art. 379 pkt 4 (postanowienie SN z dnia 9 grudnia 2010 r., IV CSK 193/10, OSNC 2011, nr 7–8, poz. 90).

26. Nieważność postępowania przewidziana w art. 379 pkt 6 zachodzi także wtedy, gdy sąd rejonowy orzekł o odrzuceniu skargi o wznowienie postępowania wnie-

sionej na podstawie art. 403 § 1 pkt 1 w sprawie, w której sąd okręgowy oddalił apelację (uchwała SN z dnia 2 sierpnia 2006 r., III CZP 46/06, OSNC 2007, nr 5, poz. 69).

Nieważność postępowania w sprawie, w której sąd rejonowy orzekł mimo właściwości sądu okręgowego bez względu na wartość przedmiotu sporu (art. 379 pkt 6), zachodzi także wtedy, gdy sprawa została mu przekazana przez sąd okręgowy na podstawie art. 200 (uchwała SN z dnia 26 stycznia 2012 r., III CZP 86/11, OSNC 2012, nr 7–8, poz. 83).

Por. K. Weitz, *Skutki naruszenia właściwości sądu do wznowienia postępowania*, Pal. 2007, nr 1–2, s. 270; A. Góra-Błaszczkowska (w:) A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I. *Komentarz do art. 1–729*, Warszawa 2015, s. 985 i n. oraz M. Grochowski, *Czy naruszenie przepisów o obligatoryjnym zastępstwie procesowym Skarbu Państwa wykonywanym przez Prokuratorię Generalną SP powoduje nieważność postępowania?*, PPC 2013, nr 3.

Art. 380. [Rozszerzenie zakresu rozpoznania]

Sąd drugiej instancji, na wniosek strony, rozpoznaje również te postanowienia sądu pierwszej instancji, które nie podlegały zaskarżeniu w drodze zażalenia, a miały wpływ na rozstrzygnięcie sprawy.

1. Przepis ten odnosi się do przedmiotowego zakresu rozpoznania sądu apelacyjnego (por. uwagi do art. 378). Zakresem tym objęte mogą być również postanowienia wydane w toku postępowania przed sądem I instancji i poprzedzające wydanie zaskarżonego orzeczenia (por. J. Niejadlik, *Kontrola rewizyjna postanowień poprzedzających wydanie wyroku w procesie cywilnym*, Warszawa 1978). Środek procesowy przewidziany w art. 380 ma charakter szczególny i nie jest środkiem odwoławczym.

Legitymację do złożenia wniosku ma tylko strona skarżąca orzeczenie kończące postępowanie w sprawie. W konsekwencji strona niewnosząca środka zaskarżenia sama pozbawia się możliwości zmiany postanowienia niezaskarżalnego odrębnym postanowieniem.

2. W art. 380 chodzi o postanowienia niezaskarżalne z mocy ustawy. Nie mogą zatem być obecnie objęte kontrolą sądu apelacyjnego postanowienia oddalające zarzuty, powodujące ewentualnie odrzucenie pozwu, skoro przysługuje na nie zażalenie.
3. Kontrola postanowień sądu I instancji następuje w zasadzie na wniosek skarżącego, z wyjątkiem przewidzianym dla wadliwości w art. 378 § 2. Wadliwość postanowienia musi mieć ponadto wpływ na rozstrzygnięcie sprawy. To ostatnie wymaga-

nie nie dotyczy wypadków nieważności postępowania, które zawsze mają wpływ na wynik sprawy (por. uwagi do art. 379).

4. Sąd apelacyjny co do kontroli postanowień wydanych przed zapadnięciem zaskarżonego wyroku nie wydaje osobnego, odrębnego postanowienia. Rozpoznanie tych postanowień może znaleźć tylko negatywny lub pozytywny wyraz w uzasadnieniu orzeczenia sądu II instancji.
5. Co do szczegółowego wyliczenia postanowień, które podlegają kontroli w trybie art. 380, por. J. Niejadlik, *Kontrola rewizyjna postanowień...*, s. 54 i n. Przykładowo mogą to być: postanowienie o ustanowieniu kuratora dla strony niemającej zdolności sądowej lub organu powołanego do jej reprezentacji, postanowienie odnoszące się do czynności procesowych zmierzających do podmiotowych przekształceń procesu, postanowienie sądu I instancji uwzględniające wniosek strony o wyłączenie sędziego.

Por. także A. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu podlegające rozpoznaniu przez sąd II instancji w trybie art. 380 k.p.c.*, Pal. 1990, nr 9–10, s. 21 i n.

6. Środek procesowy uregulowany w art. 380 jest ściśle powiązany z zarzutami i wnioskami apelacji i zmierza do obalenia zaskarżonego wyroku. Formalne uchylanie postanowienia podległego art. 380 zatem nie jest ani potrzebne, ani dopuszczalne. Postanowienie wydane na podstawie art. 236, jako bezpośrednio niezaskarżalne, formalnie podlega art. 380. Jeżeli jednak dopuszczony tym postanowieniem dowód z opinii biegłego zostanie w toku postępowania przeprowadzony, strona nie może ograniczyć się w apelacji do samego zakwestionowania tezy dowodowej, lecz powinna skonkretyzować zarzuty dotyczące prawidłowości wydanej opinii (wyrok SN z dnia 9 czerwca 1998 r., II CKN 806/97, LEX nr 1219813).
7. Postanowienie sądu I instancji w przedmiocie wznowienia postępowania, nie będąc postanowieniem zaskarżalnym, należy do kategorii postanowień, o których mowa w art. 380 i może być zwalczane przez stronę tylko w apelacji od orzeczenia zapadłego wskutek wznowienia (postanowienie SN z dnia 13 listopada 1998 r., II CKN 32/98, Prok. i Pr.-wkl. 1999, nr 9, poz. 38).

Według uchwały SN z dnia 16 listopada 2004 r., III CZP 62/04 (OSNC 2005, nr 11, poz. 181), sąd II instancji, uznając za nieuzasadnione rozpoznane na podstawie art. 380 postanowienie oddalające wniosek o przywrócenie terminu do wniesienia zażalenia, uchyla tylko zaskarżone postanowienie, odrzucając zażalenie.

8. Według postanowienia SN z dnia 10 sierpnia 1999 r., I CZ 91/99 (OSP 2000, z. 5, poz. 70 z glosą R. Obrębskiego), w postępowaniu przed Sądem Najwyższym wywo-

lanym zażaleniem na postanowienie sądu II instancji odrzucające kasację art. 380 nie ma zastosowania.

9. Przewidziana w art. 380 możliwość rozpatrywania przez sąd II instancji postanowień sądu I instancji, które nie podlegały zaskarżeniu w drodze zażalenia, a miały wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, nie dotyczy postanowień wydanych już po wydaniu wyroku lub postanowienia kończącego postępowanie w sprawie (postanowienie SN z dnia 9 lipca 2004 r., II CK 69/04, IC 2005, nr 2, s. 49).
10. Artykuł 380 ma zastosowanie w postępowaniu przed Sądem Najwyższym wywołanym wniesieniem zażalenia na postanowienie sądu II instancji odrzucające kasację (postanowienie SN z dnia 21 listopada 2001 r., I CZ 165/01, OSNC 2002, nr 7–8, poz. 102; odmienne stanowisko zajął Sąd Najwyższy wcześniej w postanowieniu z dnia 10 sierpnia 1999 r., I CZ 91/99, OSP 2000, z. 5, poz. 70).
11. Sąd II instancji, uznając za nieuzasadnione rozpoznane na podstawie art. 380 postanowienie oddalające wniosek o przywrócenie terminu do wniesienia zażalenia, uchyla tylko zaskarżone postanowienie odrzucające zażalenie (uchwała SN z dnia 16 listopada 2004 r., III CZP 62/04, OSNC 2005, nr 11, poz. 181).

Uwzględnienie zażalenia na postanowienie o odrzuceniu wniosku o doręczenie odpisu wyroku sądu II instancji z uzasadnieniem, jeżeli równocześnie następuje rozpoznanie niezaskarżalnego postanowienia o oddaleniu wniosku o przywrócenie terminu (art. 380), prowadzi do zmiany lub uchylenia tego niezaskarżalnego postanowienia (postanowienie SN z dnia 16 grudnia 2005 r., II PZ 47/05, OSNP 2006, nr 23–24, poz. 360).

12. Rozpoznanie niezaskarżalnego postanowienia o oddaleniu wniosku o przywrócenie terminu do złożenia wniosku o sporządzenie i doręczenie wyroku sądu II instancji z uzasadnieniem (art. 380), w razie uwzględnienia zażalenia na postanowienie o odrzuceniu tego wniosku, polega na uchyleniu lub zmianie postanowienia o oddaleniu wniosku o przywrócenie terminu (postanowienie SN z dnia 17 stycznia 2006 r., I UZ 40/05, OSNP 2007, nr 3–4, poz. 57).
13. Warunkiem rozpoznania niezaskarżalnych postanowień, które miały wpływ na wynik sprawy – m.in. postanowienia sądu II instancji oddalającego wniosek o przywrócenie terminu do wniesienia skargi kasacyjnej – jest zamieszczenie w środku zaskarżenia stosownego wniosku (art. 380). W przypadku środków zaskarżenia wnoszonych przez profesjonalnych pełnomocników wniosek taki powinien być w nich wyraźnie i jednoznacznie sformułowany (postanowienie SN z dnia 7 listopada 2006 r., I CZ 53/06, IC 2007, nr 12, s. 49).

Art. 381. [Koncentracja postępowania]

Sąd drugiej instancji może pominąć nowe fakty i dowody, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba powołania się na nie wynika później.

Spis treści	
Uwagi ogólne	90
„Nowości” w apelacji	91
Orzecznictwo przedwojenne	92
Cel art. 381	94
Pominięcie nowych faktów i dowodów	97

Uwagi ogólne

1. Zakres apelacji może być różny w zależności od tego, jakie uprawnienia kontrolne zostaną przyznane sądowi II instancji. Współczesne procedury cywilne znają system apelacji pełnej i apelacji ograniczonej.

W systemie apelacji pełnej sąd apelacyjny ma prawo ponownego, w zasadzie niczym nieograniczonego, badania sprawy. W takim systemie postępowanie apelacyjne jest dalszym stadium postępowania przed sądem I instancji. Stąd też na sądzie ciąży tu zasadniczo obowiązek ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy przez zatwierdzenie lub zmianę (w całości lub w części) wyroku sądu I instancji. Uchylenie sprawy do ponownego rozpoznania dopuszczalne jest wyjątkowo.

W systemie apelacji ograniczonej rola sądu II instancji ogranicza się wyłącznie do funkcji kontrolnej, mającej na celu rozpatrzenie trafności orzeczenia sądu I instancji na tle zebranego przez ten sąd materiału. Nie wolno sądowi II instancji uzupełniać tego materiału, może on jedynie, gdyby materiał ten okazał się niewystarczający do wydania zaskarżonego orzeczenia, orzeczenie to znieść i sprawę zwrócić sądowi I instancji do uzupełnienia. Poza tym sąd II instancji ma wypowiedzieć się co do trafności wyroku sądu I instancji na tle stanu faktycznego ustalonego przez ten sąd (por. m.in. M. Waligórski, *Środki odwoławcze Kodeksu postępowania cywilnego w świetle materiałów Komisji Kodyfikacyjnej*, NPC 1933, nr 11, s. 321 i n.).

2. Uregulowanie apelacji przez ustawę z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 43, poz. 189 z późn. zm.) uprawnia do twierdzenia, że no-

wela do kodeksu postępowania cywilnego przyjęła w zasadzie system apelacji pełnej. Kodeks bowiem nie wprowadza ograniczeń co do przyczyny apelacji i pozwala na przytoczenie w postępowaniu apelacyjnym nowych okoliczności faktycznych i powołanie nowych środków dowodowych dla wykazania każdej wady orzeczenia sądu I instancji.

Od 1 lipca 2000 r. powołanie nowych faktów i dowodów musi jednak nastąpić już w samej apelacji (art. 368 § 1 pkt 4).

Utworzenie II instancji merytorycznej nie zmierza jednak do przedłużenia czasu trwania postępowania sądowego po to, by można było skorzystać z wykrywanych w toku jej trwania nowych okoliczności faktycznych lub środków dowodowych. Zasadą jest skoncentrowanie materiału procesowego przed sądem I instancji, co w systemie pełnej apelacji prowadzi do ograniczenia „prawa nowości”, której daje wyraz art. 381. Kodeks, nie przyjmując systemu ograniczonej apelacji, pozostawia uznaniu sądów apelacyjnych uwzględnienie nowych okoliczności faktycznych i dowodów, jeżeli strona nie mogła z nich skorzystać wcześniej. Por. uchwałę SN z dnia 19 kwietnia 2007 r., III CZP 162/06, OSNC 2008, nr 5, poz. 47.

„Nowości” w apelacji

3. Unormowanie, pozostawiające kwestię dopuszczenia „nowości” (nowych faktów i dowodów) w postępowaniu apelacyjnym swobodnemu uznaniu sądu, ma zapobiegać przesuwaniu punktu ciężkości rozpoznania sprawy z sądu I instancji na sąd II instancji oraz działaniu stron procesowych na zwłokę.

Zakaz odrywania apelacji od postępowania w I instancji wynika ponadto wyraźnie z treści art. 382, zobowiązującego sąd apelacyjny do orzekania także na podstawie materiału zebranego w postępowaniu przed sądem I instancji oraz zakazu występowania w postępowaniu apelacyjnym z nowymi roszczeniami oraz rozszerzeniem żądania pozwu (por. art. 383).

4. Kwestia zmiany wniosków i przyczyn apelacji nie ma tak istotnej wagi w systemie apelacji, w którym nie przywiązuje się podstawowego znaczenia do poszczególnych stadiów postępowania sądowego. Jeżeli bowiem wolno stronie występować zasadniczo także i w apelacji z nowymi twierdzeniami i dowodami, to właśnie brak jest racjonalnej przyczyny, dla której można by od strony wymagać, by związana była z góry w postępowaniu apelacyjnym zarzutami apelacyjnymi oraz swymi wnioskami dotyczącymi sposobu rozstrzygnięcia sprawy przez sąd II instancji.
5. Pogodzenie potrzeby koncentracji materiału procesowego przed sądem I instancji z dopuszczalnością „nowości” w postępowaniu apelacyjnym i pozostawienie oceny

tej dopuszczalności sądowi II instancji sprawa, że prawidłowa wykładnia art. 381 ma decydujący wpływ na kształt modelu sądu apelacyjnego w systemie znowelizowanego kodeksu postępowania cywilnego. Podstawą wykładni powinno być założenie, że uprawnienie sądu II instancji do pominięcia spóźnionych nowych faktów i dowodów jest wyrazem dążenia do koncentracji dowodów i sprawności postępowania, a nie do ograniczenia zasady apelacji pełnej. Na wnoszącym apelację spoczywa ciężar wykazania, że nie mógł przytoczyć tych faktów i powołać dowodów w postępowaniu przed sądem I instancji albo że nie było wówczas potrzeby ich przytoczenia lub powołania (tak S. Rudnicki, *Nowy środek odwoławczy: apelacja*, PS 1993, nr 6, s. 48).

Orzecznictwo przedwojenne

6. Przedwojenne orzecznictwo Sądu Najwyższego do analogicznego art. 404 k.p.c. z 1932 r. przyjęło następujące zasady.

W orzeczeniu z dnia 30 sierpnia 1934 r., C I 650/34 (OSP 1934, poz. 502), Sąd Najwyższy stwierdził, że z możliwości pominięcia nowych dowodów sąd nie może korzystać według swobodnego uznania, lecz powinien mieć na względzie przyczyny, które były powodem spóźnionego przytoczenia dowodów. Pominięcie dowodu nie może mieć miejsca, jeśli opóźnienie jest usprawiedliwione przebiegiem procesu.

Skoro strony nie mogą z góry wiedzieć, które okoliczności lub dowody zaważą przy wydaniu wyroku, powinny przeto przytaczać materiał służący uzasadnianiu pozwu lub obronie przeciwko żądaniu strony powodowej w całości, czyli w rozumieniu art. 404 k.p.c. z 1932 r. zachodziła w I instancji potrzeba przytoczenia całego materiału procesowego, instancja apelacyjna zaś miała zasadniczo sprawować kontrolę nad prawidłowym postępowaniem i słusznym zastosowaniem prawa materialnego. Pojęcie możliwości i potrzeby powołania się na fakty i dowody powinno być stosowane względnie, czyli istotne znaczenie mają konkretne okoliczności danego wypadku, w szczególności właściwości osobiste strony procesowej. Inną miarą należy mierzyć stronę, która nie ma zdolności orientowania się w materiale zaczepnym lub obronnym, aniżeli stronę, która przy starannym rozważeniu tego materiału powinna sobie zdawać sprawę z tego, które fakty i dowody mogą zaważyć przy rozstrzygnięciu sprawy (orzeczenie SN z dnia 28 lutego 1936 r., C III 1217/34, OSP 1937, poz. 62).

Skorzystanie z art. 404 k.p.c. z 1932 r. miało swe granice w stwierdzeniu, czy wystąpienie z nowymi twierdzeniami i dowodami przyczyniłoby się do zwłoki w załatwieniu sprawy. O istnieniu potrzeby powołania się na nowe fakty i dowody nie decyduje zapatrywanie strony, lecz podmiotowa ocena zachodzącego stanu rzeczy (orzeczenie SN z dnia 5 kwietnia 1935 r., C III 101/34; S. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, cz. I, Warszawa–Poznań 1938, s. 508).

Artykuł 404 k.p.c. z 1932 r., mający na celu ukrócenie zbytecznego przewleknięcia sprawy, dopuszczał wszakże złożenie nowych dowodów w II instancji, gdy potrzeba ich złożenia powstała po wydaniu wyroku przez sąd I instancji lub gdy wcześniejsze powołanie tych dowodów było niemożliwe. Jeżeli na wniosek jednej ze stron został w II instancji dopuszczony dowód ze świadków, sąd nie mógł odmówić na podstawie art. 404 k.p.c. z 1932 r. przesłuchania świadka przeciwnej strony, gdyż w myśl zasady równości stron w procesie potrzeba przesłuchania go powstała dopiero w II instancji (orzeczenie SN z dnia 22 sierpnia 1935 r., C I 81/35, Zb. Orz. 1936, nr IV, poz. 142).

Artykuł 404 k.p.c. z 1932 r. miał na względzie zapobieżenie przewlekaniu sprawy, nie mógł jednak stanowić przeszkody do wyświetlenia okoliczności koniecznych do prawidłowego rozstrzygnięcia sporu, do czego powinien dążyć sąd w rozumieniu art. 244 k.p.c. z 1932 r. [obecnie art. 232] (orzeczenie SN z dnia 10 czerwca 1936 r., C I 2681/35, RPEiS 1937, z. 1, s. 171).

Artykuł 404 k.p.c. z 1932 r. miał zapobiegać przewlekaniu sprawy, ale nie mógł stanowić przeszkody do wyświetlenia okoliczności sprawy, gdy nowe dowody powołano w skardze apelacyjnej, a skarżący mógł mieć odmienny pogląd co do konieczności złożenia tych dowodów w I instancji (orzeczenie SN C I 71/39; S. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 509).

Odrzucenie dowodu, powołanego po raz pierwszy w skardze apelacyjnej, nie było dopuszczalne, gdy strona powołała się na nowy dowód, dlatego że złożone przez nią dowody w sądzie I instancji uznane zostały za niewystarczające (orzeczenie SN z dnia 30 sierpnia 1934 r., C I 650/34, OSP 1934, poz. 502; S. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 509).

Samo tylko stwierdzenie, że strona mogła przytoczyć pewne fakty i dowody w I instancji, nie uzasadniało pominięcia ich przez sąd II instancji, jeżeli nie zostało zarazem stwierdzone lub nie wynikało z okoliczności sprawy, że strona powinna je przytoczyć przed sądem I instancji, tj. że już w sądzie I instancji powstała potrzeba powołania się przez stronę na te fakty i dowody (orzeczenie SN C III 122/39).

W każdym wypadku, gdy sąd II instancji stwierdził, że nowe fakty i dowody, przytoczone dopiero w tej instancji, strona mogła i powinna przytoczyć w I instancji, mógł je stosownie do swego swobodnego uznania pominąć, a strona, która takie pominięcie chciałaby zwalczać, musiałaby wykazać, że nie mogła dowodów tych przytoczyć już w I instancji lub że potrzeba powołania ich powstała dopiero później (orzeczenie SN C III 279/39; S. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 508–509).

Sąd apelacyjny, pomijając nowe fakty i dowody, powinien po zbadaniu i ustaleniu, czy możliwość i potrzeba powołania się na nie istniała już w I instancji, podać w uzasadnieniu wyroku, dlaczego je pomija (orzeczenie SN z dnia 17 lipca 1936 r., C III 1310/35, RPEiS 1936, z. 4, s. 839; S. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 509).

Przed powzięciem postanowienia o pominięciu dowodu na podstawie art. 404 k.p.c. z 1932 r., sąd II instancji nie był obowiązany badać z urzędu, dlaczego strona nie przytoczyła danych twierdzeń i dowodów w postępowaniu przed sądem I instancji. Niemożność wcześniejszego powołania tych dowodów powinna wykazać sądowi II instancji sama strona, dając mu materiał do oceny, czy mogła je przytoczyć przed sądem I instancji (orzeczenie SN z dnia 15 maja 1936 r., C III 981/34, Zb. Orz. 1937, nr II, poz. 58).

Artykuł 404 k.p.c. z 1932 r. dotyczył jedynie twierdzeń faktycznych, lecz nie twierdzeń co do prawnego znaczenia faktów, już przedtem przytoczonych, czy wynikających ze złożonych do sprawy dowodów (orzeczenie SN z dnia 20 maja 1936 r., C I 2534/35, Zb. Orz. 1937, nr IV, poz. 134).

Zgłoszony na rozprawie apelacyjnej zarzut przedawnienia dochodzonego w sporze roszczenia pieniężnego był zarzutem natury prawnej, który mógł być zgłoszony aż do zamknięcia rozprawy apelacyjnej (orzeczenie SN z dnia 13 lutego 1936 r., C II 2283/35, OSP 1936, z. 12, poz. 727).

Artykuł 404 k.p.c. z 1932 r. dotyczył tylko nowych faktów i dowodów i nie mógł być rozciągnięty na nowe zarzuty natury prawnej lub merytorycznej, niezawierające przytoczenia nowych faktów i dowodów (orzeczenie SN C III 122/39).

Por. także A. Weber, *Nowe fakty i dowody w postępowaniu apelacyjnym*, PPC 1935, nr 11–12 i 13–14.

Cel art. 381

7. Celem art. 381 jest dążenie do koncentracji procesu i zachęcania stron do przedstawiania całego materiału procesowego w I instancji oraz przyspieszenia postępowania apelacyjnego.

Względy te muszą być jednak zestawione z zasadą procesu sprawiedliwego i opartego na wszechstronnym badaniu okoliczności sprawy. Skoro art. 381 stanowi, że sąd apelacyjny może pominąć nowe fakty i dowody, to tym samym przyjmuje jako zasadę, iż nowe fakty i dowody są dopuszczalne, a tylko wyjątkowo wykluczone. Mogą one być pominięte przez sąd II instancji przede wszystkim wtedy, gdy strona ponosi winę, że ich wcześniej nie przytoczyła.

Nowych faktów i dowodów nie można zatem pominąć jedynie dlatego, że mogą one przyczynić się do przewlekłości postępowania apelacyjnego (fakt obiektywnego przedłużenia sporu więc nie jest sam przez się wystarczający). Należyte osądzenie sprawy bowiem wymaga, by sąd nie pominął istotnych faktów i dowodów, a tym samym, by nie wydano orzeczenia bez uwzględnienia całego dostępnego materiału faktycznego i dowodowego. Także w postępowaniu apelacyjnym sąd jest uprawniony do dopuszczenia dowodu z urzędu, a więc dowodu nawet niepowołanego przez strony (w kodeksie postępowania cywilnego z 1932 r.; tak J.J. Litauer, *Komentarz do procedury cywilnej*, Warszawa 1933, s. 243 i A. Weber, *Nowe fakty i dowody...*, s. 360–361).

Postępowanie apelacyjne, ukształtowane nowelą z 1996 r., zmierza bowiem do ponownego rozpoznania całokształtu sprawy, a nie tylko badania, czy orzeczenie sądu I instancji jest trafne. Inaczej K. Kołakowski, *Dowodzenie w procesie cywilnym*, Warszawa 2000, s. 122 i n.

Uprawnienie do przytaczania okoliczności faktycznych i dowodów przysługuje również w sytuacji, gdy środki dowodowe zgłoszone przed sądem I instancji zostały bezzasadnie pominięte oraz gdy skarżący zmierza do odparcia wniosków i twierdzeń zgłoszonych w apelacji strony przeciwnej, której wnioski dowodowe zostały dopuszczone przez sąd II instancji (wyrok SN z dnia 29 stycznia 2002 r., V CKN 721/00, OSNC 2002, nr 12, poz. 153).

8. Jednocześnie nie można zapomnieć, że art. 381 daje wyraz dążenia ustawodawcy, aby materiał procesowy został w miarę możliwości i potrzeby zebrany już w postępowaniu przed sądem I instancji. Strona nie może więc bez usprawiedliwienia uchylić się od spełnienia nakazu wynikającego dla niej z art. 381 i sąd apelacyjny nie przekroczy swych uprawnień, jeżeli na skutek braku wszelkich innych podstaw, na których mógłby oprzeć rozstrzygnięcie, pominie nowe fakty i dowody tylko dlatego, że są spóźnione. Por. np. wyrok SN z dnia 15 marca 2006 r., II PK 165/05, OSNP 2007, nr 5–6, poz. 69.
9. Zgodnie z wyrokiem SN z dnia 20 maja 1998 r., I CKN 678/97 (Prok. i Pr.-wkł. 1999, nr 5, poz. 40), strona wnioskująca o przeprowadzenie dowodu w postępowaniu apelacyjnym powinna wykazać istnienie przyczyn określonych w art. 381, usprawiedliwiających jego powołanie dopiero przed sądem II instancji.

Według wyroku SN z dnia 27 stycznia 1999 r., II CKN 798/97 (LEX nr 50747), nowe fakty i dowody skarżący może przedstawiać jedynie w apelacji, a druga strona – fakty i dowody im przeciwstawne w odpowiedzi na apelację, pod warunkiem wykazania, że nie mogły z nich skorzystać w postępowaniu przed sądem I instancji.

Zgodnie z wyrokiem SN z dnia 20 maja 2003 r., I PK 415/02 (OSNP 2004, nr 16, poz. 276), art. 381 pozostawia ocenę możliwości oraz celowości dopuszczenia nowych faktów i dowodów w postępowaniu apelacyjnym sądowi II instancji, który powinien kierować się okolicznościami konkretnej sprawy.

Nie stanowi naruszenia art. 381 przeprowadzenie przez sąd II instancji z urzędu (art. 232) dowodu powołanego przez stronę dopiero w postępowaniu apelacyjnym, mimo że strona nie wykazała, iż nie mogła powołać go w postępowaniu przed sądem I instancji, albo że potrzeba powołania się na ten dowód wynika później (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20 lutego 2004 r., I CK 213/03, IC 2004, nr 10, s. 41).

10. Nie podlega ograniczeniom dopuszczalność nowych faktów, które powstały dopiero po wydaniu orzeczenia przez sąd I instancji, oraz dowodów na poparcie twierdzeń o takich faktach. W ten sposób unika się wnoszenia skargi o wznowienie postępowania z tzw. właściwych przyczyn restytucyjnych (por. art. 403) i nie dopuszcza się do uprawomocnienia orzeczenia o niepełnej lub błędnej podstawie faktycznej.

Ograniczenie wynikające z art. 381 nie może odnosić się do tych nowych faktów i dowodów, które dotyczą okoliczności branych przez sąd z urzędu pod rozwagę, a więc przyczyn nieważności postępowania (art. 378 § 1).

Zakaz „nowości” nie obejmuje również tych faktów i dowodów, które służą uzasadnieniu zarzutów lub wniosków apelacji (art. 217 ma bowiem odpowiednie zastosowanie w postępowaniu apelacyjnym).

11. Nowymi faktami i dowodami, niewykorzystanymi w toku postępowania przed I instancją w sposób niezawiniony przez stronę, na której spoczywał ciężar dowodu i przytoczenia faktów, są te fakty i dowody, o których strona nie wiedziała lub z których nie mogła w odpowiednim czasie skorzystać. Sąd apelacyjny obowiązany jest przed dopuszczeniem tych nowych faktów i dowodów ustalić, że opóźnienie w ich powołaniu nastąpiło bez winy strony (por. także orzeczenie SN z dnia 8 lipca 1948 r., Sa.C. 151/48, Zb. Orz. 1949, nr 2, poz. 36).

Ograniczeniom wynikającym z zasady koncentracji materiału procesowego w postępowaniu przed sądem I instancji nie podlegają, zgodnie z zasadą *iura novit curia*, kwestie prawne. Możliwe jest zawsze w postępowaniu apelacyjnym wyjaśnienie prawne faktów stwierdzonych w I instancji, chociażby nie zgadzało się z poprzednimi wywodami strony albo w ogóle nie było przytoczone. Dopuszczalne jest więc np. powołanie się strony dopiero w postępowaniu apelacyjnym na przedawnienie roszczenia, jeśli oparte jest na faktach przytoczonych przed sądem I instancji.

Możliwość zgłoszenia zarzutu przedawnienia roszczenia majątkowego przez pozwanego w postępowaniu apelacyjnym potwierdzają także wyrok SN z dnia 29 lipca 1999 r., II UKN 56/99, OSNAPiUS 2000, nr 22, poz. 829; wyrok SN z dnia 19 lipca 2001 r., II UKN 475/00, OSNP 2003, nr 8, poz. 210; wyrok SN z dnia 10 maja 2000 r., III CKN 797/00, Prok. i Pr.-wkł. 2000, nr 10, poz. 42; wyrok SN z dnia 11 marca 2004 r., V CK 326/03, IC 2005, nr 1, s. 50; wyrok SN z dnia 19 sierpnia 2004 r., V CK 38/04, IC 2005, nr 3, s. 54 z glosą A. Niedużaka, PS 2005, nr 10, s. 130; uchwała SN z dnia 17 czerwca 2005 r., III CZP 26/05, Biul. SN 2005, nr 6, s. 8 (por. uzasadnienie) i postanowienie SN z dnia 19 kwietnia 2012 r., II PK 5/12, LEX nr 1747700.

Zdaniem J. Górowskiego (*Zarzut przedawnienia w procesie cywilnym* (w:) *Ars et usus. Księga pamiątkowa ku czci sędziego S. Rudnickiego*, Warszawa 2005, s. 334 i n.) istnieją poważne argumenty przemawiające za dopuszczalnością zgłoszenia zarzutu przedawnienia w postępowaniu apelacyjnym, nawet bez ograniczenia wynikającego z art. 368 § 1 pkt 4 i art. 381.

Pominięcie nowych faktów i dowodów

12. Dopuszczenie „nowości” pozostawione jest swobodnemu uznaniu sądu II instancji. Strona, która w skardze kasacyjnej chciałaby spowodować pominięcie przez sąd apelacyjny dowodów powołanych dopiero przed sądem II instancji, będzie musiała wykazać, że nie mogła dowodów tych przytoczyć w postępowaniu w sądzie I instancji lub że potrzeba przytoczenia tych dowodów powstała dopiero później. Nie wystarcza zatem samo subiektywne przekonanie strony o późniejszej potrzebie powołania dowodu.

W związku z obowiązywaniem dyskrejonalności sędziowskiej i obowiązkiem wspierania postępowania przez strony w zakresie koncentracji materiału procesowego, sąd II instancji co do zasady nie powinien stosować odpowiednio art. 217 § 2 i 3, ale powinien oceniać prawidłowość zastosowania tego przepisu przez sąd I instancji. Jeżeli jednak sąd II instancji prowadzi uzupełniające postępowanie dowodowe, kontynuując postępowanie dowodowe przed sądem I instancji, to przysługują mu takie same uprawnienia w zakresie gromadzenia materiału dowodowego, jak przed sądem I instancji. Oznacza to zatem możliwość wyznaczenia terminu złożenia pisma przygotowawczego (odpowiednio stosowany art. 207 § 3, 6 i 7) oraz pominięcia spóźnionych faktów i dowodów (art. 217 § 2 w zw. z art. 391 § 1).

13. Powoływane przez strony nowe fakty i dowody muszą być istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, a rozstrzygając o ich dopuszczeniu, sąd II instancji powinien się kierować okolicznościami konkretnej sprawy (por. orzeczenie SN z dnia 31 stycznia

1949 r., Wa.C. 265/48, Zb. Orz. 1949, nr 12, poz. 139). W każdym razie sytuacja taka wystąpi, gdy wyrok jest rażąco krzywdzący dla skarżącego i ten jedynie z powodu nieporadności nie przytoczył ich już w I instancji (por. L. Peiper, *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*, t. II, Kraków 1934, s. 838).

Artykuł 381 ma na względzie zapobieżenie przewlekaniu sprawy, nie może jednak stanowić przeszkody w wyjaśnieniu okoliczności koniecznych do prawidłowego rozstrzygnięcia sporu, do czego powinien zawsze dążyć sąd apelacyjny.

W wyroku z dnia 9 września 1998 r., II UKN 183/98 (OSNAPiUS 1999, nr 17, poz. 557), Sąd Najwyższy przyjął, że oddalenie przez sąd II instancji wniosku o przeprowadzenie dowodu, który został zgłoszony po raz pierwszy dopiero w tym postępowaniu, i bez wykazania, że potrzeba jego powołania nie istniała już w postępowaniu przed sądem I instancji, stanowi prawidłowe zastosowanie art. 381 i nie oznacza naruszenia prawa procesowego (art. 393¹ pkt 2; obecnie kwestię tę reguluje art. 398³ § 1).

14. Sąd II instancji może pominąć dowód z przesłuchania strony, jeżeli został on dopuszczony w I instancji, a strona przez własne niestawiennictwo uniemożliwiła jego przeprowadzenie (wyrok SN z dnia 9 grudnia 1998 r., I PKN 505/98, OSNAPiUS 2000, nr 3, poz. 110).

Nie można pominąć dowodu z powołaniem się na art. 381, jeżeli opóźnienie w jego zgłoszeniu jest usprawiedliwione przebiegiem procesu (wyrok SN z dnia 30 czerwca 2000 r., II UKN 620/99, OSNAPiUS 2002, nr 1, poz. 29).

15. Według wyroku SN z dnia 24 marca 1999 r., I PKN 640/98 (OSNAPiUS 2000, nr 10, poz. 389), wydanie niekorzystnego dla strony wyroku nie może stanowić samoistnej podstawy powołania się w postępowaniu apelacyjnym na nowe fakty i dowody.

Okoliczność, że strona występowała przed sądem I instancji bez adwokata, nie stanowi samoistnej podstawy powołania się w apelacji na nowe fakty i dowody (postanowienie SN z dnia 16 maja 2002 r., V CKN 1269/00, IC 2002, nr 12, s. 46).

W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku stosuje się również art. 381 w zw. z art. 13 § 2 (postanowienie SN z dnia 16 października 2002 r., IV CK 178/02, OSNC 2004, nr 2, poz. 25).

Zgodnie z wyrokiem SN z dnia 10 stycznia 2003 r., V CKN 1605/00 (OSNC 2004, nr 4, poz. 57), w postępowaniu odrębnym wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym (art. 479¹⁷ [uchylony]) nie uzasadnia powołania się na nowe dowody po-

wstałe „później” (art. 381) (wyrok SN z dnia 10 stycznia 2003 r., V CKN 1605/00, OSNC 2004, nr 4, poz. 57).

16. W sprawie o wpis do księgi wieczystej sąd II instancji nie może pominąć dowodu z dokumentu złożonego w postępowaniu apelacyjnym dla wykazania, że własność przysługuje innej osobie niż wpisana przez sąd I instancji (tak postanowienie SN z dnia 11 stycznia 2000 r., I CKN 337/98, M. Praw. 2000, nr 7, s. 435).

17. Od 1 lipca 2000 r. obowiązuje wymaganie (podobnie jak czynił to art. 404 k.p.c. z 1932 r.), aby powołanie nowych faktów i dowodów nastąpiło już w apelacji. Sąd II instancji będzie więc mógł pominąć te fakty i dowody, jeżeli zostaną one powołane później.

Por. P. Grzegorzczuk, *Czy sąd II instancji może pominąć nowe fakty lub nowe dowody niezgłoszone w apelacji, lecz dopiero na rozprawie apelacyjnej?*, PPC 2014, nr 1, s. 99 i n.

18. Sąd II instancji nie powinien pomijać nowych faktów i dowodów zgłoszonych w apelacji, jeżeli o potrzebie ich powołania strona dowiedziała się z uzasadnienia zaskarżonego wyroku (wyrok SN z dnia 23 listopada 2004 r., I UK 30/04, OSNP 2005, nr 11, poz. 162).

Sąd II instancji może pominąć nowe fakty i dowody powołane w celu uzasadnienia zarzutu potrącenia, jeżeli zachodzą przesłanki przewidziane w art. 381 (wyrok SN z dnia 19 maja 2005 r., V CK 663/04, IC 2006, nr 5, s. 55).

19. Wykładnia prawa dokonana przez Sąd Najwyższy (art. 398²⁰) może uzasadniać powołanie przez stronę nowych faktów i dowodów (uchwała SN z dnia 19 kwietnia 2007 r., III CZP 162/06, OSNC 2008, nr 5, poz. 47).

Por. także K. Weitz, *Wykładnia prawa dokonana przez Sąd Najwyższy a nowe fakty i dowody w ponownym postępowaniu apelacyjnym*, Pal. 2007, nr 7–8, s. 253.

20. Fakty przez strony powołane, lecz pominięte, jako – zdaniem sądu I instancji – nieistotne, sąd apelacyjny bierze pod rozagę nawet bez wniosku strony, ponieważ orzekając również na podstawie materiału zebranego w postępowaniu przed sądem I instancji, skrępowany jest tylko granicami zaskarżenia.

21. Co do pojęcia faktów i dowodów por. uwagi do art. 227 i n.

22. W postępowaniu apelacyjnym nie mogą być pominięte fakty powszechnie znane lub znane sądowi urzędowo, ponieważ również sąd II instancji obowiązany jest brać te fakty pod rozagę z urzędu, bez powołania się na nie przez strony.

23. Artykuł 381 ma odpowiednie zastosowanie do zażalenia.
24. Por. także uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów SN z dnia 23 marca 1999 r., III CZP 59/98 (OSNC 1999, nr 7–8, poz. 124).

Zob. D. Daniluk, *Nowe fakty i dowody w postępowaniu apelacyjnym a zasada prawdy w procesie cywilnym* (w:) R. Sztymmler, M. Różański (red.), *Dowodzenie w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych*, Olsztyn 2014.

Art. 382. [Podstawa orzeczenia sądu drugiej instancji]

Sąd drugiej instancji orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym.

Spis treści	
Uwagi ogólne	100
Podstawa orzekania	100
Możliwość zmiany ustaleń faktycznych	103
Orzecznictwo	106

Uwagi ogólne

1. Przepis ten, oprócz art. 381, decyduje o tym, że postępowanie przed sądem II instancji ma w zasadzie cechy apelacji nieograniczonej. Sąd apelacyjny bowiem opiera swoje merytoryczne orzeczenie zarówno na własnych ustaleniach, jak i na ustaleniach sądu I instancji. Sądy I oraz II instancji są zatem równorzędnymi sądami w zakresie merytorycznego orzekania. Przed sądami obu instancji może toczyć się postępowanie dowodowe, a o możliwości pominięcia przez sąd II instancji nowych faktów i dowodów decyduje treść art. 381.

Regułą jest, że sąd II instancji opiera się na materiale zebranym w sądzie niższym i nie powtarza przeprowadzonych już dowodów, lecz tylko uzupełnia niezbędne postępowanie dowodowe w zakresie wynikającym z zarzutów apelacyjnych. Oznacza to, że sąd II instancji sam wydaje postanowienia dowodowe i przeprowadza dowody, które dopuścił.

Podstawa orzekania

2. Istotę postępowania apelacyjnego dobrze oddaje teza orzeczenia SN z dnia 26 kwietnia 1935 r., C III 479/34 (OSN 1935, poz. 496), że postępowanie apelacyjne jest merytorycznym sądzeniem sprawy, wyrok sądu odwoławczego więc